

ИСОҚЖОН НИШОНОВ

7

АФҒОН
ШАМОЛИ

ҚОРА АФҒОН

ИСОҚЖОН НИШОНОВ

АФҒОН ШАМОЛИ

ҚОРА АФҒОН

Еттинчи китоб

Тўлдирилган қайта наشري

ЯНГИ АСР АВЛОДИ

ТОШКЕНТ

2016

УЎК: 821.512.133-31

КБК: 84(5Ў)7

Н – 69

Нишонов, Исоқжон

Афғон шамоли: роман. Қора афғон. Еттинчи китоб.
Исоқжон Нишонов. Тўлдирилган қайта нашри. – Тошкент:
Янги аср авлоди, 2016. – 224 б.

ISBN 978-9943-27-825-7

«Афғон шамоли» роман-сериалининг еттинчи қисмида ёритилган воқеа-ҳодисалар асосан Афғонистон ҳудудида рўй беради. Мазкур қисмда ўқувчи толибларнинг қурол-яроғларини йўқ қилишда гумон қилинган Бўроннинг ўз Ватани равнақи, тинчлиги ва афғон халқини террор балосидан қутқариш йўлида учраган оғир синовларни бирга бошдан кечиради, толибонларнинг манфур башараси ва ғайриинсоний жиноятларига яна бир бор гувоҳ бўлади.

Шунингдек, арзимас бойликни деб ўз юрти, халқи ва динига хиёнат қилган, турли ташқи кучларнинг ноғорасига ўйнаб, ўзлигини йўқотган Эргаш, Мирзааҳмад, Фафур ва Башир каби фитнабошиларнинг тақдири, навбатдаги кирдикорлари билан танишишда давом этади.

УЎК: 821.512.133-31

КБК: 84(5Ў)7

ISBN 978-9943-27-825-7

© Исоқжон Нишонов, «Афғон шамоли». Еттинчи китоб.
«Наманган», 2013 йил.

© Исоқжон Нишонов, «Афғон шамоли». Еттинчи китоб.
«Янги аср авлоди», 2016 йил.

ШОШИЛИНЧ ХАБАРНОМА

19 июнь куни кеч соат 23:30 да Башир Қирғизистон ҳудудига яшириниб олган мулла Абдулло билан алоқага чиқади ва ўрнига Маҳдий лақабли ёрдамчисини қолдириб, зудлик билан Қундузга етиб келиши тайинланади. Дала командири Маҳдийга Қирғизистон орқали Ўзбекистоннинг Чимён дам олиш зонасига кириб бориш ва бу ердаги одамлари билан бирлашиш вазифаси топширлади.

Маҳдий. 1955 йилда туғилган. Асл исми Убайдулло Хўжаев. 1994 йили Тожикистон орқали Афғонистонга ўтган. Қундуз вилоятидаги жангарилар тайёрлаш лагеридида Покистонлик йўриқчи Аббос Нур қўлида тайёргарликдан ўтган. Бир неча жанговар ҳаракатларда толибонлар сафида иштирок этган.

КОБУЛ

Техрон халқаро аэропортида Хелмарнинг одами Фафурни кутиб олди. Ўзини таништиргач, меҳмонни машинасига ўтказиб, чегара томон жўнашди. Кеч бўлишига қарамай, йўлда машиналар қатнаб турарди. Улар тун ярмида чегарага келишди.

– Мана шу сўқмоқдан тўғри пастга тушсанг, қаршингдан чангалзор чиқади. Уни кесиб ўтасан. Тошлар устидан икки чақирим юрсанг эски машина кўринади. Олдинги филдирак остида калит бор. Йўл нотекис, эҳтиёт бўлиб, машинанинг изидан юрасан. Довондан

ошиб ўтганиндан кейин қора саллали чол қўл кўта-ради. Ундан керакли топшириқларни оласан. Худо ёр бўлсин! – деди сирли йўл бошловчи у билан хайрлашар экан.

Фафур чангалзор ичига кириб кетди. Осмонда ой кўринмас, чангалзор ичи қоп-қоронғи эди. Оёқ излари кўринмасди. Одам бўйидан баланд ўсимликлар орасида юриш азоб эди. Кўп бор адашди, ниҳоят чангалзор тугаб, қаршисидан тошлоқ йўл чиқди. Икки чақирим юргач, ўша айтилган машина кўринди. Айтилган жойдан калитни топди. Моторни ўт олдириб йўлга тушди. Бу пайтда тонг бўзарганди. Ярим чақиримча юргач, йўлнинг ўртасида ўтирган одам кўринди. Фафур сигнал чалди. Бироқ у ўрнидан турмади. «Чол экан, у айтган одам бўлмаса керак бу» ўйлади Фафур. Тормозни босди.

– Пастга туш! – буюрди чол.

Фафур машинадан тушди. Атрофда тирик жон кўринмасди.

– Менда ишингиз борми, амаки? – Фафур мўйсафидни ўзини кутаётган одам эканлигига ишонгиси келмади.

– Ишим бордир-ки, тўхтатдим, – қўрслик билан жавоб қайтарди чол. – Тунда қишлоқни толибонлар босди. Ҳамма ёқ алғов-далғов. Қўлга тушган одамнинг кимлигини суриштирмай, бўғизлаб ташлашапти. Яшашни истасанг, ортимдан юр.

– Машина нима бўлади?

– Анави жарга ташлаб кел!

Фафур топшириқни бажариб, чолнинг олдига қайтди. Иккиси тошлар устидан юриб, юқорига кўтарилишди. Булутлардан тозаланган осмонда офтоб ўзини кўрсатди, даштга нурина тўкиб, жон киргазди. Фафур чолга ўғринча нигоҳ ташлади. Шунда унинг пахмоқ соқоли ясамалигини билди. Кўзлари, қадини тутиши, қадам ташлашлари ўрта ёшлардаги одам эканлигини билдирарди.

– Шу ерда хайрлашамиз, – деди у. – Мана шу тоғдан ошиб ўтсанг, қишлоқ кўринади. Пастга тушасан, у ерда машиналар бисёр. Юз долларга пойтахтга ташлаб кўйишади.

– Менга яна қандай топшириқ бор?

– Хелмарнинг топшириғи бекор бўлди. Эргашга тегмайсан. Лагерда ўзингга яқин одамлар борми?

– Топса бўлади.

Чол Фафурга катта-катта кўзларини тикди.

– Бу нима деганинг?

Унинг вазоҳатидан кўрқиб кетган Фафур:

– Топилади, – деди

– Уларни ишга сол. Мирзааҳмаднинг тириклигини ва айни пайтда Баширнинг паноҳида яшаётганини унинг қулоғига етказишсин!

– Мирзааҳмад ўлган.

– Тирик!

– Бўлиши мумкин эмас.

– Яқинда кўзинг билан кўриб, тириклигига ишонсан.

– Шу ердами?

– Бошқа қаерга борарди.

– Мен ишонишим мумкин, аммо Эргаш ишонмайди!

Чол кўйнидан сурат олиб, Фафурга узатди. Ундан «Калашников»ни елкасига илиб олган, ялпоқ юзини қора соқол босган Мирзааҳмад боқиб турарди.

– Сурат сохта дейиши мумкин.

Чол ўйланиб турди-да:

– Бўйнининг чоп томонида чандиғи борлигини айтишсин, – деди.

– Адашмасам, пешонасида нўхатдек холи бўларди.

– Одамларинг албатта Ҳиротга боришсин ва ўша ерда кўриб қолишганини айтишсин.

– Яшаётган манзилени айтинг.

Чол Мирзааҳмаднинг қаерда ва кимлар билан туришини маълум қилди.

– Мен лагерда қолишим керакми?

– Одамларингга топшириқни берганингдан кейин Кобулга қайтасан. Келган кунинг телефон орқали тўққизта саккиз рақамини терасан. Жавоб берган одамга қаердалигингни маълум қил. Кейинги топшириқни ундан оласан!

– Мен Венага қайтишим зарур.

Чол хўмрайди:

– Бундан бу ёнига саккизинчининг ихтиёридасан. У нимани айтса, шуни бажарасан!

Фафур ўйлашиб қолди, хотинининг сўзига қулоқ солмаганидан илк бор афсусланди.

Чол қўлидаги қопни узатди.

– Ичида пул ва керакли буюмлар бор. Пулни ишончли одамларингга тарқат!

У орқага қайтди.

«Нахотки Хелмар мени алдаган бўлса? Энди нима қиламан?» деб ўзига-ўзи савол берди Фафур. Қулоқлари остида Пайванинг «Борма, яхшиси бу ердан кетамиз» деган сўзлари жаранглади.

У йўлга тушди. Пешиндан кейин кишлокқа кириб келди. Уйлар кўп, одамлар кам эди. Машина эгасини амаллаб юз долларга кўндирди. Пойтахтга жўнади. Туни билан йўл юришди. Тонг ёришганда Кобулга келишди. Фафур чойхонага ўтди, қорни очганди. Овқатланди, егуликлар харид қилиб, бошқа машинага ўтириб, Саманганга жўнади. Ҳали етиб бормасдан юраги қалтирай бошлади. Эргашнинг ишончли одамлари бу шаҳарга тез-тез келиб, егуликлар харид қилиб кетишарди. Фафур уларнинг қаршисидан чиқиб қолишдан чўчирди. Шаҳарга кираверишда машинадан тушди. Танишларининг кўзига ташланиб қолмаслик мақсадида ўзига таниш қир орасидаги йўлдан лагер томон яёв

жўнади. Тезда қоронғи тушди. Паст-баланд тепаликлар ой нурида қорайиб кўзга ташланарди. Қайсидир жойларда чиябўрилар ув солишди. Лагерь ҳали кўринмасди. Окшомлари дашт тамомила ўзгариб, бошқача тусга кирарди. Ранг-баранг турланиб турган паст-баланд қирликлар ой нурида ёришиб, кейин қоронғилаша бошлади. Ўт-ўланлар тунги эпкинда чайқаларди. Ҳозир кетиб бораётган бу сўқмоқни қачонлардир Фафурнинг ўзи очганди. Шу сабабли йўлдан қийналмай борарди.

Ярим тунда қирни ортда қолдириб, тош босган тепаликларга етиб келди. Шу ердан пастликдаги беш олти-та тош фонарлар милтираб турган лагерь кўзга ташланиб турарди. Фафур чодирлар атрофида тўп-тўп бўлиб ўтирган жангариларни кузатди. Уларнинг сўзлари кулоқларига чалинмаса-да, бундай кечаларда гулхан атрофида ўтирганларнинг нималар ҳақида суҳбатлашиши унга маълум эди. Фафур бугун бўлмаса эртага улардан бирортаси шу йўлдан ўтишига умид боғлади. Тонг отишига ҳали анча вақт бор эди. У чарчаган бўлишига қарамай, ўзи учун кулба ясашга киришди. Катта-катта тошларни кўтариб келди ва ёрга ўхшаган уйча тиклади. Икки жойида дарча қолдирди. Бу дарчалардан лагерь ҳам, сўқмоқ йўл ҳам кўриниб турарди. У ёр уйчага кирди ва бошига халтани қўйиб уйқуга кетди. Кўзини очганда қуёш ботаётган эди. Кўп ухлаганидан кўзлари шишиб кетганди. Ташқарига чиқиб лагерьни кузатди. Икки кунни шу сўқмоққа кўз тикиб ўтказди. Бирорта тирик жон ўтмади. Тош кулбада яшаш жонига тегди.

«Нима қилиш керак, – ўйларди Фафур. – Жойни ўзгартирайми? Бошқа йўлдан жангарилар тўп-тўп бўлиб ўтади, ўзимни сездириб қўйиши мумкин».

Фафур узоқ бош қотирди. Шошилмасликка, яна икки кун кутишга, шунда ҳам ҳеч ким ўтмаса, жойни ўзгартиришга қарор қилди.

Тушдан кейин момақалди роқ гумбу рлаб, ёмғир ёғди. Жангарилар чо дирларига кириб кетишди. Фафур ҳам уйчасига беркинди. Туйнукдан шитирлаб ёғаётган ёмғирнинг овозига қулоқ тутиб ўтирди. Бир пайт одамнинг қадам товушларини эшитиб қолди. Юраги дукуллаб, ташқарига қаради. Бошига ёмғирпўш ташлаган одам қўлидаги автоматни ҳасса қилиб, тепаликка тирмашиб чиқарди.

«Нега у ёлғиз?»

Фафур ташқарига чиқди ва ўзи учун ҳимоя қалқони деб билган харсанг ортига чўнқайди. Бегона кимса яқин келганида, оёғидан тортди. У йиқилди, «ҳасса» анча нарига бориб тушди. Фафур унинг бошидаги ёмғирпўшини юлиб олди ва ичкарига тортди. Шу пайт момақалди роқ гумбу рлаб, яшин жуда зўр куч билан ярқираб, ичкарини ёритиб юборди. Жангарининг пахмоқ соқоли, чўяндек қоп-қора юзи, нурсиз кўзлари Фафурга таниш кўринди.

– Саттор!

– Кимсиз? – бўғзига ханжар тираб турган одамни танимаган Саттор ҳам таажжуб, ҳам кўрқув билан сўради.

– Эргаш қаерда?

Саттор қаршилиқ кўрсатмади, қимирласа ханжар бўғзига санчилишидан кўрқди. Фафур унинг жим туришига имкон бермади.

– Гапир!

Сатторнинг қулоғига тепасида бўғзига пичоқ тираб турган одамнинг овози танишдек туюлди.

– Фафур ака, бу сизми?

– Қаёққа кетаётганинг?

– Пичоғингизни олинг, нафас ололмаёпман.

Фафур пичоқни олди.

– Эргаш қаерда?

– Лагерда...

– Нима қияпти?

– Ҳаммани қонига ташна қилиб юрибди!

– Қанча одам қолди?

– Юз эликтача.

Саттор ўрнидан туриб ўтирди.

– Лагерда нима гаплар?

– Эргаш сизни «Юз эллик килограмм героин билан кенгаш томонидан озиқ-овқат, кийим-кечакка ажратилган уч миллион долларни ўғирлаб қочиб кетди» деб гап тарқатиб юрибди!

– Итнинг боласи, итлигига борибди-да!

– Сиз кетганингиздан кейин лагерга озиқ-овқат келмай қўйди. Йигитлар оч. Ҳамма Эргашдан норози.

– Файбулло нима қияпти?

– Эргаш унинг бошини дорга илди.

– Дилмурод тирикми?

– Юрибди юрагини ҳовучлаб.

Ташқарида ёмғирнинг ёғиши тезлашган, тошларга урилиб чирсиллаган овози ичкарига эшитилиб турарди. Олисларда момақалди роқ гумбураб, чақин чақнади.

– Айт, эртага тунда олдимга келсин!

– Айтишга айтаман, аммо келади деб ваъда беролмайман!

– Келмаса, ўзинг келасан!

– Кетсам бўладими?

– Иккала қулоғинг билан эшит, – деди Фафур қўлидаги ханжарга ишора қилиб. – Мана бу қаерга яширинмагин, сени топиб боради ва юрагингга санчилади.

– Бусиз ҳам ортимдан ажал қувиб юрибди. Эргаш аллақачон менга ўлим ҳукмини ўқиган.

Саттор ўрнидан турди.

– Қуролимни беринг!

Фафур автоматни узатди.

– Қаерга кетаётганинг?

– Ўртоқларимдан бири касал, егулик олиб келиш учун қишлоққа кетаётувдим.

– Шундай ёмғирда-я?

– Очликдан ўлиб қолиши мумкин!

Фафур халтадан икки дона қаттиқ нон олиб узатди. Саттор олтин топган одамдай суюниб кетди.

– Раҳмат, ака!

Икки кун ўтса-да, Дилмуроддан дарак бўлмади. Фафур умидини узди. Учинчи куни ёмғир тинди. Осмон очилди. Қуёш чарақлаб чиқди. Фафур дурбинни олиб, ташқарига чиқди. Пана жойга ўтиб лагерни кузатди. Жангарилар ҳаракатга тушиб қолишганди. Тўда-тўда бўлиб, қаергадир жўнашди. Эргаш кўринмади.

Қоронғи тушди. Қайтиб келган жангарилар гулхан ёқишди. Яна тўп-тўп бўлиб давра қуришди. Гарчи уларнинг овозлари эшитилмаса-да, ҳаракатларидан мамнунликлари билинарди. Фафур бошига халтани қўйиб, тош устида ётганча ўйга толди. «Дилмурод келмаса, кетаман. Чол айтган одамга телефон қиламан. Танишларимни тополмадим дейман».

Қулоғига чалинган ғўнғир-ғўнғир овоз Фафурнинг хаёлини тўзитди. Туйнук оғзига борди. Пастдан чиқиб келаётган икки кимсанинг қораси кўринди. Сатторни юришидан таниди. Ёнидаги Дилмурод эди.

Бу йигит муҳтарам ўқувчиларимизнинг ёдига тушган бўлса ажаб эмас. Шундай бўлса-да, бир-икки оғиз унинг яқин ўтмишдаги ишлари хусусида сизларни ҳабардор этмоқни жоиз топдик.

Дилмурод ит юрмас жойлардан ўтиб, қўшни давлат худудига кириб келди. Бу ердаги танишлари уни Эргашнинг тўдасига келтириб ташлашди. Ўзининг айрим қилиқлари билан тўдабошининг ғазабига дучор бўлди. Унинг талончилик йўли билан топган бойликларини ўғирлашда иштирок этиб, ўлимга маҳкум этилди. Тўдабоши икки нафар ўғриларни жазолашнинг янги усу-

лини ўйлаб топди. Уларнинг қўл-оёқларини чилвирда боғлаб, ўттиз метрли чуқурга боши билан ташлашга фармон берди. Соқчилар гуноҳкорларни жар ёқасига келтиришди. Қирғоқнинг нариги томонидаги тошга арқон илишди. Ўғрилардан бирининг оёғини боғлаб тортишди. Айбдор жар ўртасига келганида арқонни кесишди. У еру кўкни ларзага келтиргудек бўкириб, пастга шўнғиди. Боши тошларга урилиб, мажақланиб, атроф-теваракка қон аралаш мия суюқлиги сачради. Тушган жойида тошдек қотди. Навбат Дилмуродга келганди. Фарёд кўтариб тавба-тазарру қилиб омон қололмаслигини, бу билан Эргашнинг юрагида раҳм-шафқат уйғотолмаслигини тушунди. Ёнида Фафур турганди.

– Хизматингизни қиламан, жонимни сақлаб қолинг, – деди ёшга тўлган кўзларини унга тикиб.

Фафур у томонга қайрилди. Айбдорнинг тупроқ ёпишган юзига тикилиб, негадир жилмайиб қўйди.

– Бу гапни илгарироқ айтишинг керак эди.

Дилмуроднинг юрагида умид шами липиллади:

– Сизнинг бир оғиз гапингиз. Йўқ деманг, илтимос.

– Илтимос билан иш битмайди.

– Вақти келиб оғир кунингизга қор келиб қоларман!

Фафур унга қараб турди-да, кейин Эргашнинг ёнига борди. Дилмурод кўз қири билан кузатиб турди. Фафур тўдабошига нималардир деди. Эргаш бош чайқади. Бу орада соқчилар келиб, уни жар ёқасига судрашди. Оёғини боғлашиб, орасидан арқон ўтказишди. «Фафур тўдабошини кўндиролмади» деб ўйлади Дилмурод. Уни кўтариб жар ёқасига олиб келишди. Пастда қонига беланиб ётган шеригининг жасадига кўзи тушди-ю, баданини совуқ тер босди. Қўрқиб кетганидан кўзларини юмиб олди. Жангарилар унинг оёқларини боғлашди. Орасидан арқон ўтказиб, арқоннинг нариги томонига ўрнатилган ғалтакни ҳаракатга келтиришди. Боши пастга қаратилган Дилмурод силкиниб-силкиниб

борарди. «Хозир арқонни кесишади» деган фикр ҳар сонияда қўнглидан кечди. Жарнинг қоқ ўртасига етганда бир муддат туриб қолди. Еган овқатлари томоғига тикилди. Оғзидан суюқлик оқди. Арқон кесилмади. Кейин бирдан уни орқага тортишди...

Дилмурод қўл-оёғидаги чилвир кесиб ташланганидан кейин Фафурнинг олдига борди.

– Бугундан бошлаб туғишган инингизман, – деди бошини эгиб.

Шу воқеадан кейин Дилмурод қандай қилиб бўлма-син, Эргашдан ўч олишни ўйлаб, пайт пойлади. Фафурга эса худди Худога сифингандек сифинди. Кунлар, ойлари ўтди. Дилмурод уни кўрганида «Бирор топширик берармикин?» деб оғзини пойларди. Лекин халоскори индамасди.

... Саттор «Сени Фафур сўраяпти» деганида қош қайтармай келганининг боиси шунда эди.

– Атрофингга ўзингга яқин одамларни йиғ. Яқин кунлар ичида Эргашни тинчитиб, лагерни қўлга оламиз, – деди Фафур Дилмурод билан кўришиб бўлгач.

– Унинг яқинлари қолмади, – деди Дилмурод халоскорининг сўзларидан мамнун бўлиб. – Қочиб кетмоқчи бўлганларнинг бошини ҳар куни дорга иляпти.

– Лаънатининг куни битгани шундан маълум... Хозир уни кимлар ҳимоя қиляпти?

– Нотаниш одамлар...

– Ўзимизникилардан-чи?

– Икки-учта тансоқчилари...

Фафур қўйнидан суратни олиб, Дилмуродга кўрсатди.

– Мана бу йигитни танийсанми?

Дилмурод расмга тикилиб турди-да:

– Кўзимга иссиқ кўриняпти, аммо кимлигини эслаёлмаяпман, – деди.

– Бу Мирзааҳмад, Эргашнинг ашаддий рақиби.

– Уни ўлиб кетган деб эшитгандим.

– Мен ҳам шундай ўйда эдим, лекин тирик экан!
– Буни тўдабоши биладими?
– Афсуски, билмайди. Уни сизлар билдиришларинг керак.

– Қандай қилиб?

– Хиротга ўтишнинг иложи борми?

– Топса бўлади!

– Ўзингга ишончли одам билан Хиротга борасан. Шу ерда Мирзааҳмадни кўриб қолганларингни айтасанлар. Табиийки, у сенларнинг гапингга ишонмайди. Бўйнида чандиғи, пешонасида нўхатдек холини кўриб қолганингни айтасан. Кейин қаерда яшашини тушунтирасанлар.

– Биз унинг қаерда яшашидан беҳабармиз-ку?

Фафур Мирзааҳмаднинг манзилени айтди.

– Лекин бу ишга шошилманглар. Қанча вақт бўлса кутинглар.

– Сиз шу ерда бўласизми?

– Кетаман, лекин тез орада қайтиб келаман!

Фафур қопчадан минг доллар олиб, Дилмуроднинг қўлига топширди.

– Ўзингга қарашли йигитларга тарқат. Оч юришмасин!

– Бу ишни ўзим қойил қиламан, ака!

– Бўрон нима қиляпти? – кутилмаганда Фафурнинг хаёлига Зори Бозордаги хазинадан хабардор бўлган йигит келди.

Дилмурод уни Мулла Умарнинг одамлари келиб, олиб кетишганини биларди. Билганларини эшитганларига қўшиб айтиб берди.

– Ўлдириб юборишмаганида шу пайтгача қайтиб келарди, – деди.

– Чатоқ бўлибди, у Эргаш тўплаган бойликларнинг қаерга кўмилганини биларди.

– Ўзимиз топамиз!

- Бу атрофда эмас у!
- Бир пайтлар қулоғимга чалиниб қолганди. Астойдил ҳаракат қилсам топаман!
- Майли, бу ҳақда кейин гаплашамиз. Ҳозир орқага қайтинглар, тонг бўзариб қолди. Ҳадемай қуёш чиқади. Йигитлар ўринларидан туришди.

ОЛТИНТОПАР ҚИШЛОҒИ

Баҳодирхон касалхонада узоқ ётмади. Терговчи келганида «Холмат оиламизнинг яқин кишиси, кексайиб қолган. Қамалса одамларнинг қўнгли қолади мендан. Адолат билан айтиш керак-ки, ўзимдан ҳам гуноҳ ўтди. Жаҳл устида уни ҳақоратладим. Бағрикенг раҳбар бўлганим учун кечирдим. Унга нисбатан қўзғатилган жиноят ишини ёпишингизни сўрайман» деб терговчига тушунтириш хати ёзиб берди. Холмат ҳам Баҳодирхоннинг олдига келиб, «Хўжайин, сизга нисбатан ношукурлик қилдим, яхшилигингизни билмадим» деб қўз ёш тўқди. Шундай қилиб Холмат устидан очилган жиноят иши ҳаракатдан тўхтатилди. Бу Баҳодирхоннинг обрўйини оширди. Одамларнинг унга бўлган меҳри товланди.

* * *

199... йилнинг кузида Олтинтопар қишлоғига темир тобут келди. Ўттиз минг аҳоли яшайдиган қишлоққа шу пайтгача аскарнинг жасади солинган бундай тобут келмаганди. Каромат опа билан Баҳодирхоннинг Афғонистонда хизмат бурчини ўтаётган фарзанди душман билан бўлган жангда нобуд бўлганди. Тобутни олиб келган ҳарбийлар ва туман раҳбарлари ота-онанинг зорларига қулоқ солишмади.

– Тобутни очиш мумкин эмас, буйруқни бузишга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ! – деб фарзандларининг дийдорини кўрсатишмади.

Қодирнинг душманлар билан бўлган жангда қахрамонлик кўрсатгани бутун вилоятга шов-шув бўлди. Марказий газеталар унинг жасорати ҳақида ёзишди. Туман раҳбарлари, ҳарбий комиссариатдан келганлар Баҳодирхоннинг оиласига ҳурмат кўрсатишди. Марҳум жангчининг қабрига мармардан ёдгорлик қўйилди. Кўп ўтмай «Қизил юлдуз» ордени билан тақдирлашди, маҳаллий ҳокимият мактабга унинг номини берди.

Қахрамоннинг отаси раҳбарларнинг эътиборидан четда қолмади. Қишлоқ хўжалиги олийгоҳини амалтақал битириб олган Баҳодирхонни туман партия кўмитасига чақиришди.

– Сиздек қахрамон ўғилни тарбиялаган инсонни партия ҳамиша қадрлайди. Сиз кўплаб оталарга ибрат бўлдингиз. Барча сизга ҳавас қилмоқда. Энди қишлоқда таниқли одамга айландингиз. Халқ гапларингизга қулоқ тутади. Биз партия активлари маслаҳатлашиб, сизни колхоз раиси лавозимига лойиқ топдик.

Котибнинг сўзларидан Баҳодирхон боши осмонга етгудек қувонди. Йигирма йилча оддий ҳисобчи бўлиб ишлаган, шу пайтгача келган-кетган меҳмонларнинг қўлига сув қуйиб, чой ташиб хизмат қилган Баҳодирхон бундай таклифни асло кутмаганди. Раис ҳам, бош ҳисобчи ҳам унинг ишларидан камчилик топиб, йиғилишларда дашном эшитар, ишдан ҳайдаб юбормасликлари учун тилини тишлаб ишларди.

Хўжалик раҳбари лавозимига тайинланиши Баҳодирхон учун кутилмаган бахт эди. Котибнинг қўлидан чой ичиб, у билан юзма-юз суҳбатлашиб ўтирганига ишонгиси келмасди.

Котиб Қодир ҳақида кўп илиқ гапларни айтди. Бироқ отанинг қулоқларига котибнинг сўзлари кирмасди. Ўзини аллақачон хўжалик раҳбарининг бир ойдан бери бўшаб қолган курсида ўтиргандек ҳис этарди. Қўз олдидан арзимаган камчиликларини топиб, жер-

киб ташлайдиган бош ҳисобчи, иш буюравериб, жонига теккан шериклари ўтар, улардан ўч олиш йўлларини ўйларди.

– Жонажон партиямиз мени шу лавозимга лойиқ тошган экан, албатта унинг тошшириғини бажонидил бажараман, – деди янги раис. – Ахир биз партиянинг аскарларимиз. Аскар қаерга ва қайси вазифага лойиқ топилса, лаббай деб бажариши шарт, – деди.

– Партиямиз ўзининг ишонган ва содиқ аскарларини қаерга ишга қўйишни яхши билади, – уни қувватлади котиб, – Сиз албатта ўзингизга тошширилган вазифани уддалайсиз деган умиддамиз.

Баҳодирхоннинг хўжалик бошқаруви раиси лавозимига тайинлангани ўша кунидек туманга овоза бўлди. Табиатан мақтов ва улфатчиликни хуш кўрадиган янги раис мансаб курсисига ўтиргани ҳақида таниш-билишларини сим қоқиб хабардор қилди. Ўша пайтнинг ўзидаёқ улар раиснинг хонадонига ёпирилиб келишди. Яқинда майит чиққан ҳовли тўй кунидагидек ўйин-кулгига тўлди.

Инсоннинг обрўйи, ҳурмати у эгаллаб турган мансабга боғлиқ эканлигига ҳамиша ишониб келган Баҳодирхон ўзининг фалсафаси нақадар тўғрилигига бу гал ҳам иқрор бўлди. Фалакнинг гардиши гир айланиб, кечагина унга иш буюрган одамлар эшиги олдида қўл қовуштириб, хизмат буюришини кутиб ўтиришарди.

Аламзада онанинг кўнглига қил сиғмасди. Ичи зимистон онанинг юраги айрилиқ дардида ковуриларди. Эрининг янги мансабга кўтарилганига мутлақо аҳамият бермади. Фарзандининг дарду алами билан яшарди. Назарида, боласи ўлмагандек, эрта-индин остонасидан кириб келадигандек туюлаверарди. Кечалари Худодан ўғлининг дийдорини ҳеч бўлмаса тушида кўрсатишини илтижо қилиб сўрарди.

Ўшанда ўғлининг тобутини очишларини, унинг дийдорини охириги маротаба кўриб қолишни қаттиқ туриб

талаб қилмаганидан энди афсусланарди. Ахир бунга ҳақи бор эди-ку, нега топшириқ шундай деса, осонгина кўна қолди? Боласини бир бор кучоқлаб, бағрига босганида бу қадар алам қилмасди. Юрагини бу қадар айрилик оташи куйдирмасди. Майли эди жигаргўшасининг қўл оёқлари бўлмаса ҳам, майли эди унинг кўзларини ўйиб олишган бўлса ҳам, майли эди жисми танк филдираклари остида мажақланиб кетган бўлса ҳам, бунга чидарди. Бугунгидек изтиробларда юраги қовурилиб, тақдир бошига солган қаро кунлардан озор чекмасди. Бир бор фарзандининг чириб, кўланса ис анқиб турган, аммо ўзи учун дунёдаги барча ҳидлардан тотли, ёқимли бўлган исини искаб, жасади устида фарёд чекиб, ўпкаси тўлгунча йиғлаб, кўнглини бўшатиб оларди-ку. Она уйда танҳо қолган пайтларида шу ҳақда ўйларди ва ўша пайтдаги йўл қўйган хатоларига чидамай, сочларини юлгудек оқ урар, бахтиқаролигидан нолиб, юзларини тирноқлари билан юмдалаб ташлагудек афғон чекарди. «Бу қандай кўргулик, Худойим? Айтчи, бошига мусибат балоси келган онага фарзандининг дийдорини кўрсатишга нечук рухсат беришмади? Ахир уларни ҳам она тукқан, она тарбиялаган, она катта қилган-ку. Нега бундай қилишди? Қайси айбим, қайси гуноҳим учун берилган жазо бу?».

Она бу ҳақда қанчалик ўйламасин, ўйининг туби кўринмасди. У мисоли қуёш нури етиб бормайдиган тубсиз жарга шўнғиб бораётгандек эди. Ўғлининг жасадини кўзи билан кўрганда балки унинг бағри устида оташлар ёнмасиди? Тақдирга тан бериб, кета олармиди?

Онанинг ўйлари чек-чегарасиз эди. Аламига чидамай кабристонга чиқар, боласининг ҳали совуб улгурмаган кабрига сийнасини босиб, узоқ вақт юм-юм йиғлар, қош қорайганда бир аҳволда уйига кириб келарди. Бошқалар тақдирга тан бериб кетиши мумкин бўлган ҳолга Каромат опа асло кўна олмасди.

Бир ойдаёқ озиб-тўзиб, эти устихонига ёпишиб қолган, ўтган кунлар дардига малҳам босмаган Каромат ўғлини баттар соғинар, расмини рўпарасига қўйиб, унсиз бўзлаётган пайтларда Баҳодирхон барча ғам-ташвишларни эсдан чиқарганди. Мансаб курсисида боласини ўйлашга вақт қаерда эди дейсиз. Зиёфатлар, тадбирлар, турли маросимлар шу даражада кўпайиб кетганидан ҳатто ҳайит кунлари ҳам қабристонга чиқишга фурсат тополмасди. Аёлининг «Болангизнинг қабрига чиқиб қўйинг» деган сўзлари унга оғир ботар, юракларга ғам соясини ташлайдиган бундай нохуш сўзларни эшитишни асло истамасди.

– Бас, энди ҳадеб сиқилаверишнинг фойдаси йўқ, бунақада касал бўлиб қолсан, – дерди раис бува насихатомуз хотинини юпатиш мақсадида. – Худога шукр қил, фарзандимиз жангда қаҳрамонлик кўрсатиб ўлди. Давлатимиз унинг жасоратини орден билан тақдирлади. Кимсан «Қизил юлдуз» ордени билан мукофотланган қаҳрамоннинг онасисан. Агар ўғлинг жасорат кўрсатмаганида, мен раис бўлармидим? Сен шундай қошона уйларда ўтирармидинг?

– Болам ўлмаган, у тирик. Қачондир «Онажон мен келдим» деб бағримизни тўлдирадигандек. Кечалари тушумда аён бўлаяпти, ҳа, менинг болам тирик, у ўлмаган, ўлмайди ҳам, – дея баттар кўз ёш тўқарди Каромат.

– Бундай гапларни тилингга ола кўрма. Мендек раиснинг хотини қаердаги ирим-сиримларга, тушларга ишониши партиямизга нисбатан ҳурматсизлик. Ўғлинг тирик бўлса, биз хонавайрон бўламиз. Мансабдан олишади мени!

* * *

Бой берилган бойликларни ҳисобга олмаганда раис хотиржам эди. Қандай қилиб бўлмасин ўша бойлик-

ларнинг ўрнини қоплашни ўйларди. «Уйимга келган кимса-ашаддий учига чиққан фирибгар, бойлигимни олиш мақсадида ўғлимнинг суратини қалбакилаштирган. Болам тирик бўлганда, Эргашнинг орқасини ялаб юрганда, аллақачон ҳуқуқ-тартибот идоралари ходимлари пайқаган бўларди. Демак, боламнинг жангда қаҳрамонлик кўрсатиб, командирининг ҳаётини сақлаб қолиб жон бергани рост. Давлат бундай аскарнинг жасоратини унутмайди. Унинг соясида мен ҳали баландроқ мансабларга кўтарилишим мумкин».

Орадан кўп ўтмай, Шўро давлати парчаланиб кетди. Бундан Баҳодирхон қаттиқ афсусланди. Шундай бўлса-да, уни қишлоқда барча қаҳрамоннинг отаси деб ҳурмат қиларди. Байрамларда боласининг хайкали остига гуллар қўйиларди. Орада колхозлар тугатилиб, ерлар фермер хўжаликларига тақсимлаб берилди. Хўжалик ҳисобидаги мулклар колхозчиларнинг иш ҳақлари ҳисобига ётқизилди. Баҳодирхон «Бунёдкор» фермер хўжалиги уюшмаси раиси лавозимига тайинланди. Катагина бойлигидан айрилган раиснинг қайтадан бойиш имконияти туғилганди. Хўжалиқда трактор ва техникалар анчагина эди. Раис уларни қўшни тумандан келган харидорларга енг ичида пуллади. Шу йўл билан йўқотган бойлигининг маълум қисмини йиғиб олди. Бу талаб кетилган илгариги бойликларнинг олдида урвоқ бўлма-са-да, раис учун юпанч эди.

САМАНГАН

Бошлиғим билан бўладиган учрашув бир ҳафта кейинга қолдирилди. Бунга об-ҳавонинг ўзгариб, узлуксиз ёғаётган ёмғир сабаб деб ўйлагандим. Кунлар совуқ бўлса-да, у келди.

– Кенгаш ўзининг ишончли одамларини йўқотганидан кейин, Башир билан Амирий танг аҳволга тушиб

қолди. Россия орқали Европа давлатларига «дори» олиб ўтиладиган йўллар ҳуқуқ-тартибот идоралари ҳодимларига аён бўлди. Энди улар «дори»ларини четга олиб чиқишлари учун янги йўлак очишга тўғри келади, – деди Махмудов.

– Лагердаги аҳвол кун сайин таранглашиб бормоқда. Тез кунлар ичида ёрдам келмаса, жангарилар ҳар томонга сочилиб кетади.

– Гап-сўзларга қараганда, Усама ўз одамларидан бир қисмини Хаттобнинг ҳузурига жўнатмоқчи. Бироқ русларнинг ҳалқасини ёриб ўтиш йўлини топишолмаяпти. Усама Кавказдаги одамларига йўлак очиш вазифасини топширган.

– Бу масала Мулла Умарнинг ҳам бошини қотирган. Дўстумнинг зарбасига учраб, кўп одамларини йўқотди. Бир қатор қишлоқ ва вилоятларни ташлаб чиқиб кетишга мажбур бўлмоқда. Усама «Мен ўтли нигоҳимни Америкага қаратдим» деб жар солмоқда.

– Агар Усаманинг одамлари жангариларни чегарадан ўтказиш мақсадида изғиб юришган бўлса, яқин орада Хаттобга иккинчи мактубни жўнатади. Балки яна сени танлашар? Агар жилд қўлингга тушса, ўша захо-тиёқ бизни хабардор қил.

– Тушунарли! – дедим.

– Бизга келиб тушган маълумотларга қараганда, яқинда Башир мулла билан алоқага чиқиб, уни Қундузга чақириб олган. У ўрнига Махдий лақабли ёрдамчисини қолдириб, Қундузга қайтган.

– Уни бежиз чақириб олишмаган. Эшитишимга қараганда ҳозир Қундузда бешта лагер бор. Башир Туркияда Эргашга лагерларни бирлаштириш лозимлигини, раҳбарликни унга топширмоқчи бўлганини айтганди.

– Бунинг сира иложи йўқ. Бешта лагернинг тўртта-сида Африка давлатларидан келган ашаддий жиноят-

чилар тайёргарликдан ўтишмоқда. Улар Эргашга бўйин эгишмайди. Таъминот Усаманинг чўнтагидан.

– Муллани қандай мақсадда чақириб олишган?

– Жангарилар орасида мулланинг хурмати баланд, буни Башир яхши билади.

– Нега Махдийни Қирғизистонда қолдирди?

– Махдий давлатимиз чегарасини бузиб ўтиши керак. Отишма чоғида асирга тушса, Башир ҳеч нарса йўқотмайди. Маълумотларга қараганда, кенгаш раиси Туркияга келиб Чегечининг қизини ўлдирган ва уйдан ҳужжатларни олиб, қаёққадир ғойиб бўлган. Тахминларимизга кўра, у Башир билан учрашиш мақсадида Кобулга ташриф буюрган бўлиши мумкин.

– Мулла Умарнинг одамлари Қирғизистон ҳукумати раҳбарларидан иккитасини ушлаб, Хиротга келтирган, кейин қўйиб юборишибди, – дедим янги хабарлардан бошлиғимни хабардор қилиш мақсадида.

– Бу қачонги маълумот?

– Икки кун бурун ишончли одамлардан эшитдим.

– Уларни бежиз қўйиб юбормаган. Шу пайтгача толибонлар бирорта хорижлик тутқунни қўйиб юбормаган. Катта маблағ талаб қилган ёки ўлдирган. Бу ерда қандайдир ўйин бор. Ҳозир Қирғизистоннинг жанубида вазият мураккаблашиб бормоқда. Қандайдир қора кучлар миллатлар ўртасида қонли низо чиқариш ҳаракатида.

Махмудов кейинги кунларда нима ишлар қилишим кераклиги тўғрисида кўрсатма берди. Ёнидан икки дона сурат олиб:

– Бу одамларни яхшилаб эслаб қол. Улар шу атрофда бўлиши мумкин. Балки Бурҳоннинг одамлари орасидан топилиб қолар, – деди.

Суратларни кўздан кечирдим. Улардан бирини танидим. Бу Бурҳоннинг тўдасидан ўтган Акмал эди. Биз икки-уч бор кўришганмиз. Дардини ҳам айтганди. Ҳо-

зир бу ҳақда Маҳмудовга айтиб ўтиришни лозим топмадим.

– Булар республика прокуратурасининг айбловига кўра узоқ муддатга қамоқ жазосига ҳукм қилинган, – деди бошлигим. – Қандай йўл билан бўлса-да, уларни топишимиз ва юртга қайтаришимиз шарт!

– Ватан топшириғи албатта бажарилади! – дедим ишонч билан.

– Қодир ҳақида янгилик борми?

– Суриштирдим, афсуски, сиз айтган Бол Зиё Бадабердан қайтмаган. Айрим маълумотларга қараганда, у вафот этган.

– Фафур ҳақида бирор янгилик борми?

– Ҳозирча ҳеч гап йўқ!

– Уни ҳар қандай йўл билан бўлса-да, топишимиз керак. Қодирнинг тақдири фақат унга аён.

– Назаримда, у Афғонистондан чиқиб кетган.

– Россиядаги ҳамкасбларимиз изига тушишган.

– Махдийнинг одамлари орасидан чиқиб қолиши ҳам мумкин.

– Эслатиб яхши қилдинг. Қайтиб боргач, албатта унинг одамлари билан шуғулланаман.

Биз хайрлашдик. Лагерга келиб, Акмалнинг изига тушдим. У ҳамон дум каби Эргашнинг ортидан эргашиб юрарди...

«Қандай қилиб у тўдага кириб қолди? Бу юртга ўтишига кимлар ёрдам берди?»

Бу савол ўқувчиларимизда қизиқиш уйғотиши табиий. Унинг лагердаги ҳаёти тўғрисидаги ҳикоямизни кейинги бобларимизга қолдириб, шу икки саволга жавоб бериб ўтсак...

Приморий ўлкаси ички ишлар бошқармаси томонидан жўнатилган хабарномага кўра, барча вилоят ва шаҳарларда қидирув ишлари бошлаб юборилганди. Кейинги икки йил ичида республика ҳудудига кириб

келган чет эл фуқароларининг қайси шаҳарларда ва кимникада бўлганлиги ўрганилди. Суриштирув ишлари олиб борилаётган кунларнинг бирида шаҳар ички ишлар бўлимига трактор таъмирлаш паркидаги ишчилардан бири қўлбола тўппонча тайёрлаганлиги ва бу қурол ҳозирда Акмал исмли шахснинг уйида сақланаётганлиги тўғрисида хабар келиб тушди.

Автобуснинг ёқиб юборилиши ва унинг ичидаги беш нафар аскарнинг фожиали ўлимида Акмалнинг одамларининг қўли борлигидан милиция хабар топганди. Бироқ далилий ашёлар ҳамда гувоҳларнинг кўрсатмалари етарли бўлмаганлиги сабабли, милиция уни қўлга олишга шошилмаётганди. Қурол сабабли жиноят қидирув бўлимининг ходимлари ҳамда прокуратура терговчиси унинг уйига кириб боришди.

– Келиб-келиб мендан шубҳаланяпсизларми? Наҳотки беш вақт намозини қанда қилмайдиган, муқаддас жойларни зиёрат қилиб келган одам уйида қурол сақласа? Ё Худойим, қуруқ тухматлардан ўзинг асрагин, – деди Акмал асабийлашиб. – Ахир мен маҳалланинг имомиман! Устимдаги мана бу муқаддас кийимларнинг ҳурмати йўқми? Ким айтган бўлса ҳам бекорларнинг бештасини айтибди. Чақимчи, ифвогарларнинг гапига учманглар! Одамлар мени кўролмайдди!

– Топшириқ шундай, амаки, уйингизни кўздан кечиришимиз керак, – деди изқуварлар бошлиғи. – Биз ҳам сиздек обрўли одамнинг уйида қурол сақлашига ишонмаймиз!

– Отангизга раҳмат, мана бу ҳақиқий мард йигитнинг гапи бўлди. Афтидан, китоб кўрган одамнинг фарзандига ўхшайсиз, иним. Борганда бошлиғингизга «Ҳожи бобом маҳалланинг каттаси экан, улардан гумонсиратишимиз уят» деб айтинг, хўпми!

– Амаки, бир ўзим бўлганимда, гапингизни икки қилмай қайтиб кетардим, бироқ ёнимда шерикларим

бор. Шунчаки расмиятчилик учун уй ичини кўздан кечириб қўйсак. Хизматчиликда!

– Шунчаки кўздан кечириш бўлса, нима ҳам дердим, марҳамат, киришлар!

Жиноят қидирув бўлими ходимлари аввал ҳовлини, кейин уйни кўздан кечиришди. Негадир улар тўғри Акмалнинг ётоқхонасига киришди. Уй эгасини хавотир босди. Бетоқатланиб, ўзини қўйгани жой тополмай типирчилади. Изкуварлар диванни суришганида, кўрпа орасидан қўлбола тўппонча ерга тушди. Гиламни кўтаришганда эса юмшатишган тупроқ кўринди. Изкуварлар белкурак билан ерни қазишди. Бу ерда хандак борлиги тупроқнинг юмшоқ кўчишидан билиниб турарди. Изкуварларнинг бутун эътибори қазилаётган чуқурга қаратилганди. Шу сабабли улар Акмалнинг уйдан чиқиб кетганини пайқашмади. Кўчага чиқиб олган Акмал йўловчи машинани тўхтатиб, шоҳбекатга жўнади. У ердан такси ёллаб, Қўқонга йўл олди. Шаҳарга келганида атрофни шом қоронғилиги босганди. Акмал изкуварлар уйидаги ўрадан олти дона қўлбола тўппонча, ўн бешта қилич ва йигирма олти дона ханжар топишганини, ҳозирда унга нисбатан қидирув эълон қилинганини биларди. Қинғир-қийшиқ йўллар билан ярим тунда чегарага етиб келди. Чегарани кесиб ўтишдан аввал тўхтади. Ерга ўтириб ортидаги зулмат босган йўлга хўрсиниб, кўзлари мўлтираб боқди. Кейин эса худди чегарачилар тутиб оладигандек шоша-пиша йўлида давом этди. Эрталаб Хўжандга кириб келди. Бир кеча тунаб, Душанбега жўнади. Бу ердаги танишларига «мелисаларнинг дастидан» қочиб келганини айтди. Улар Қоратегиндаги жангарилар лагерини кўрсатиб қўйишди. Шу ерда Бурҳон билан танишди. Унинг қанотида яшай бошлади. Тақдир бу ерга ҳам сиғдирмади. Бурҳон ўтда куйиб кетгач, тақдир уни Эргаш билан юзлаштирди. Тўдабошининг пинжиги кирди. У Акмални

қози қилиб тайинлади. Лагерда тартиб-интизомни бузганларни, қочмоқчи бўлганларни, юртини соғинганларни «шариат» ҳукми билан жазоларди. Акмалнинг жангарилар тўдасига келиб қўшилишининг қисқача тафсилоти шулардан иборат эди.

* * *

Кунларнинг бирида уни холи жойда учратиб қолдим. Бир пайтлар айтган гапини яна ёдимга солди.

– Бачам, илтимосимиз нима бўлди, эсларидан чиқиб қолмадимми?

– Хушxabар бор, қози почча, – дедим овозимни пасайтириб.

Акмал тулкидай эшилиб, қулоғини оғзимга тақади.

– Хўш, қандай хушxabар экан, бачам? Юрагимни ўйнатмай тезроқ айта қолинг.

– Сиз айтган аёлни топдим.

– О-о-о! Тилларига новвот. Хўш, гаплашдиларми? Ожиза завжаликка рози бўлдиларми?

– Рози бўлдилар...

– Учраштирадиларми?

– Фақат бир шарт билан.

– Бош устига.

– Бунга фақат иккимиздан ўзга одам билиши мумкин эмас.

– Шартлари шу холосми, бачам?

– Шу холос.

– Камина рози. Қачон ожизамнинг дийдорини кўрсатадилар?

– Ўзим айтаман.

– Дилимга ғулғула ташлаб қўйдингиз-ку, бачам. Шу ондан эътиборан қози поччангиздан халоват қочди.

– Сабр қилинг, сабрнинг таги олтин деганлар. Кампирни кўрсангиз, мени бир умр дуо қилиб ўтасиз.

– Ҳай-ҳай, кампир дедиларми?
– У қадар кекса эмас...
– Ёшларини айтинг?
– Ўттизларда!
– Бале! Ҳай майли, бўлади, менбоп эканлар, бачам...
Қози почча қўлларини дуога қўтарди:
– Омин, илоҳо, не ният қилган бўлсангиз муродингизга етинг, бачам!

Маҳмудов билан боғланиб, Акмални топганим, одамларини жўнатадиган куни уни булоқ бўйига бошлаб боришимни маълум қилдим. Акмал ипсиз боғланиб қолганди менга. Бироқ унинг яқинлашиши хатарли эди. Кузатувчиларда шубҳа уйғотиб қўйишдан чўчирдим.

– Ҳар куни ёнимга келаверманг, қози почча, атрофдагилар шубҳланиб қолишлари мумкин. Учрашув кунини ўзим маълум қиламан.

– Хўп бўлади, бачам, аммо зориқтирманг, бўладиган ишнинг бўлгани дуруст. Илдамлатинг!

Маҳмудовнинг одамлари келадиган куни Акмални холи жойда учратиб, қулоғига пичирладим.

– Қози почча, янгамиз билан гаплашдим. Қўришмоқчи бўлганингизни айтдим.

– Қўндиларми?

– Зўрға кўндирдим.

– Илоҳим, юзга киринг, бу яхшилигингизни ўла-ўлгунимча унутмайман, бачам! Қачон оразларини кўриш бахтига мушарраф бўламан?

– Эрталаб ҳов анави қирнинг ортига ўтиб туринг. У ёғига ўзим бошлаб кетаман!

– Маъкул, бачам. Мен рози, айтган жойингизда ҳозир бўламан!

– Бировга оғиз очманг.

– Хотиржам бўлинг, тилимиз сиз ўйлагандек текинга айланавермайди.

Эртаси куни айтилган пайтда ўзига оро берган Акмал ҳеч кимга сездирмай лагердан чиқиб, мен тайинлаган жойда яшириниб турарди. Мени кўриб, беркинган жойидан чиқиб келди.

– Куёвларга ўхшаб кетибсиз-ку, кози почча!

– Энди бачам, аёлларнинг кўнгли нозик бўлади. У ёқ-бу ёғингизга қараб олмасангиз кўнгли қолади-да!

Акмал қишлоққа кетаётганини ҳеч кимга айтмаганига ишондим. Ҳатто соқчилар ҳам кўрмаганди. Биз булоқ томон йўл олдик. Қишлоқдан чиқиб кетаётганимизда кози шубҳалангандек бўлди.

– Бачам, мени қаёққа олиб кетяпсиз, қишлоқ орқада қолди-ку?.

– Янгамиз сиз билан қишлоқда, бутун элнинг кўз ўнгида учрашмайдилар-ку, кози почча. Сизни булоқ бўйида қутмоқдалар!

– Шундайми? Ундай бўлса қадамингизни илдамлатинг!

Булоққа етиб келдик. Қозининг кўзлари аланг-жаланг, теварак-атрофга боқар, учрашмоқчи бўлган аёлни изларди. Бир оз ўтиб, тошлар ортида турган Маҳмудовнинг одамлари чиқиб келишди. Акмалнинг кўнглига фулғула тушди.

– Анавилар ким?

– Ўзимизникилар!

– Нотаниш одамлар, мен уларни лагерда ҳеч қачон кўрмаганман!

– Хавотир олманг, кози почча, булар ҳақиқатан ҳам ўзимизникилар!

Маҳмудовнинг одамлари яқин келишди.

– Шунча пайт қонундан яшириниб юргангиз етар, – деди улардан бири. – Энди юртга қайтамиз. Қилган гуноҳ ва айбларингизни ўз тилингиз билан халқимизга сўзлаб берасиз!

Акмал қўлга тушганини сизди, қаршилиқ кўрсатиш фойдасизлигини тушунди...

Лагерга қайтганимда соқчилар Баширнинг одами мени сўраётганини айтишди. Бундай ҳолларга кўниқиб, қўрқувдан ҳам, ўлимдан ҳам, қийноғу азоблардан ҳам чўчимай қолгандим. Қилаётган ишларим, айниқса, ашаддий ватанфурушлардан қасос олаётганим, уларни тутиб, ватанга қайтараётганимдан фахрланиб яшардим.

Эргашнинг хонасига кирдим. Унинг олдида ўтирган дарозгина одами кўрдим. Бу Баширнинг одами эканлигини афтидан билдим.

– Сени Кобулга олиб кетиш учун келишибди. Тезда ишингни йигитлардан бирортасига топшир, – деди тўдабоши.

– Менга Кобулда нима бор. Шу ерда тинчгина юрибман-ку!– дедим норози бўлган одамдек ковоқ-тумшуғимни осилтириб.

– Башир жанобларининг буйруғи, гап қайтармай, тезда ишингни топшир!

Мен аравани ўзимга қарашли бўлган йигитлардан бирига топширдим. Эрталаб тонг ёришмай Баширнинг одами билан йўлга чиқдик. Шом қоронғиси тушганда Ҳиротга етиб бордик. Мени Баширнинг олдига олиб киришди. У қўлимга пакет тутқазди.

– Буни ўзинг таниган одамга топшир! У сени аввалги жойда кутмоқда! – деди дилтанг оҳангда. – Пакетни топширишинг билан тезда лагерга қайт. Эргашнинг ишларидан хабардор бўл!

Пакетни олиб, ортимга қайтдим. Учрашадиган жойга бориш учун икки кун йўл босишим керак эди. Кечки пайт Маҳмудовга хабар жўнатдим.

– Баширдан пакет олдим. Уни аввалги одамнинг қўлига топширишим керак экан.

– Учрашув жойини айт.

– Аввалги жойда.

– Яхши, пакетни топширавер!

У бошқа гап айтмади. Нега бундай қилганини тушунмадим. Мен не машаққат ва азоблар билан олиб бораётган пакет нахотки унга аҳамиятсиз бўлса деб ачиқландим. Руҳим тушиб кетди. Айтилган жойда мен бир пайтлар учрашган, ўзимга ўхшаган қора одам кутиб турарди. У қўлимдан жилдни олди ва бир сўз айтмай, ўзини тоғлар ичига урди. Мен эса лагерга шошилдим.

ЮРИШ

Илонғордаги қуроолларнинг йўқолганидан хабар топган Амирий шу қадар қаттиқ ғазабландики, буни қалам билан тасвирлаб беролмаймиз. Бизга шуниси маълумки, агар ўша пайтда Эргаш қаршисида бўлганда, бўридай ғажиб ташлаган бўларди. У Башир билан боғланиб, муллани зудлик билан Қундузга қайтаришни ҳамда ёрдамчиси Махдийни жангариларни олиб, илгари ишлаб чиқилган тизимга биноан Қамчиқ довони орқали Ўзбекистонга кириб боришга топшириқ берди.

Олтмишга яқин жангарилар билан ҳеч нарсага эришиб бўлмаслигини, улар чегарани кесиб ўтса, омон қолмаслигини Башир яхши тушунса-да, эътироз билдиришга ўзида куч тополмади.

– Ҳазратим, биз олтмиш киши билан ҳеч нарсага эришолмаймиз. Уларни жангга эмас, қурбонликка жўнатмоқдамиз, – эътироз билдирди Башир. – Назаримда, бу ишни жиддий ўйлаб кўрмоғимиз керак!

– Башир жаноблари, Илонғордаги қурооллардан айрилиш менга нақадар оғир мусибат келтирганини тушунарсиз деган умидда эдим. Ахир бу хабар дунёга овоза бўлди. Фанимларим қўллари қолиб, оёқлари билан чапак чалишмоқда. «Амирий одамларидан айрилгани етмагандек, катта миқдорда харид қилган қуроолларидан ҳам жудо бўлди, унга ҳамдардлик билдириш керак»

деб мазах қилишмоқда. Бунга сиз чидашингиз мумкин, бироқ мен тоқат қилолмайман. Юрагим ўрмонга ўт кетгандек гуриллаб ёнмоқда. Уни ўчиришга уммоннинг суви етмайди.

– Сизни тушунаман, ҳазратим, бироқ...

– Мени тушунсангиз, топширигимни тезда муллага етказинг. Минглаб чақирим олисда бўлсам-да, чегарада узилган ўқ овозини эшитиб, юрагимни ёндираётган олов босилади. Шунда ўзимни эркин ҳис этаман. Шунда душманларим устидан, ҳа, мени масҳара қилиб, қулаётган душманларим устидан тантана қилган бўламан!

– Ҳазратим...

– Агар мени юпатиш мақсадида ниманидир айтишга чоғланаётган бўлсангиз, яхшиси бунга уринманг. Сиздан «хўп, бажарилади» деган сўзни эшитишни истайман, азизим.

Башир тилини тишлаб қолди. Одамларидан бирини мулланинг ҳузурига юборди. Орқага қайтишдан мамнун бўлган мулла жангчиларини Махдийнинг ихтиёрига топшириб, Қундузга жўнади.

Жангарилар Чимён дам олиш зонасидаги Чорбоб қишлоғига жойлашиб олганларидан кейин Махдий бошлиқларига хабар юбориши, бошлиқлар эса зудлик билан қўшимча куч жўнатишлари лозим эди. Кейинги топшириқ ким томонидан берилиши эса очиқ қолганди. Жангарилар 20 июль куни эрталаб соат беш яримлар чамасида бир неча ой яшириниб ётган ғорларини тарк этишди. Уларнинг афтига қараб бўлмасди. Барчалари худди оғир хасталикдан тургандек беҳол ва мадорсиз эди. Озиб-тўзиб кетишганди. Кийимлари йиртилиб, моғор босганди. Ташқарида майдалаб ёмғир ёғар, изғирин шамол эсарди. Жангарилар аввалдан хавфсиз деб топилган йўлдан боришлари лозим эди. Сўқмоқ хатарли бўлиб, чегарачилар уларни пайқаб қолишлари ҳеч гап эмасди. Бироқ жангарилар чегарачиларга сездир-

май шарпасиз холи зонага чиқиб олишди. Шундай бўлса-да, уларни олдинда хатарли тоғ йўллари кутарди. Ўша йили апрель ойи охиригача тоғларни қалин қор босганди. Кунларнинг бирдан илиб кетиши натижасида чўккиларга қор кўчкилари тушганди. Тубсиз ўр-жарларнинг оғзи беркилиб қолди. Одам бели баробар қор кечиби юришга тўғри келарди. Ўйламай қўйилган қадам учун табиат ҳеч кимни кечириб ва аяб ўтирмасди. Тубсиз жарлар домига тортиб кетиши ҳеч гап эмасди. Жангарилар буни яхши тушунишар ва эҳтиёткорлик билан қадам ташлашарди. Чуқурларга тушиб кетган одамларни арқон ташлаб, қутқаришга имкон ҳам, вақт ҳам йўқ эди. Уларнинг ох-зорларини мангу музликлар эшитарди, холос.

Жангарилар йўлда ўзларининг аввалдан ишлаб чиқилган темир қонунларига риоя қилишди. Дала командири чегарачилар ўқиға учса ёки фалокат рўй бериб чуқурга тушиб кетса, ўрнини эгаллайдиган ёрдамчи командирнинг кимлиги олдиндан маълум эди. Абдурашид ва Саид исмли жангарилар Махдийнинг ишончли ўринбосарлари эди.

Бир неча кун тинимсиз йўл юришди. Шом қоронғисида ўзларига таниш бўлган дам олиш зонасига етиб келишди. Бу ерда уларни Махдийнинг эски таниши, Гитлер номи билан танилган ашаддий жинойтчи – Равшан исмли кимса кутиб олди. Чарчаб келган жангариларни яхши дам олиб, куч тўплашлари учун барча шароитларни яратиб қўйилганди. Қунига биттадан қўй сўйди, қозонларда шўрва ва ош дамланди. Жароҳат олганларга, совуқ урганларга тиббий ёрдам кўрсатилди. Кийим-кечаклар билан таъминланди.

Бир ҳафта ўтиб, куч тўплаб олган жангарилар яна йўлга чиқишди. Энди қаршиларидаги кўкка бўй чўзиб турган Туро доводидан ошиб ўтишлари лозим эди. Йўл хавфли эди. Тепаликларга жойлашиб олган Қирғизистон ҳамда Тожикистон чегарачиларининг нигоҳлари-

га тушиб қолмаслик мақсадида фақат тунда юришди. Кундуз кунлари ғорларда, тошлар панасида нафасларини ютиб ётишди. Овқат захирасининг таги кўришиб қолганди. Айрим жангарилар очлик азобидан қийнала бошлади. Маҳдий айбни ошпазга юклади ва кўпчилик олдида уни қаттиқ ҳақорат қилиб, дўппослашдан ўзини тия олмади. Ошпаз ҳақоратларга ҳам, калтакларга ҳам чидади. «Шошмай тур, сен билан ўзим ҳисоб-китоб қиламан, унда тавбаларинг сариқ чақага арзимаё қолади, айбингни қонинг билан ҳам юволмайсан» деб бармоқларини мушт қилиб тугиб қўйди.

Маҳдий Умматали исмли жангарини озиқ-овқат харид қилиб келиш учун Шайдон қишлоғига жўнатишга мажбур бўлди. У қишлоққа тушда кириб келди. Бегона одам ерликларда шубҳа уйғотди. Уни тутиб қишлоқ участка инспекторига топширишди. Нозир Умматалини туман марказига олиб кетди. Бу ерда бир ой давомида сўроқ қилинди. Бироқ Умматали йўлдан адашиб қолганлигини айтиб, тоғда қолиб кетган шерикларини фош қилмади. Шундан кейин уни Ўзбекистон ҳуқуқ-тартибот идораларига топширишди. Суриштирув жараёнида Умматали 1999 йилда Боткентда қўлга олингани, ёнидан АК-74 автомати, кўплаб миқдорда ўқ-дорилар чиққанлиги, дала командири мулла Абдуллонинг жангчилари сафида Боткенга бостириб киргани ойдинлашди. Ўшанда Қирғизистон ҳуқумати жангарилар етакчиси Эргаш билан сулҳ тузиб, жангарилар қўлида сақланаётган Япония фуқаросини Умматалига алмаштирганди.

Маҳдий одамнинг қўлга тушганидан хабар топган бўлса-да, уни қутқаришга ҳаракат қилмади. Жангариларни эргаштириб, йўлда давом этди. 5 август куни кеч соат етти яримларда 1000 чақирим масофани яёв босиб ўтган жангарилар Қамчиқ довонига етиб келишди. Бу белгиланган вақтдан ва кундан анча кеч эди. Маҳдий радиоолоқа ёрдамида бошлиқлари билан боғланиб,

манзилга келганини маълум қилди. Бошлиқлар унга қўшимча куч жўнатиш, унгача яширинча Чимёнга кириб бориб, ўзларига аввалдан таниш бўлган кимсалар билан бирлашиш вазифасини топширди.

КОБУЛ

Лагерга келган беш нафар толибонлар Юнус Холисининг ишончли одамлари эканлиги ҳаммага аён бўлди. Улар Эргашни кўпчилик ўртасида сўроқ қилишди.

– Йигитларингиз ичида устара тиғи отиш билан ким шуғулланган?

Тўдабошининг қути учиб, рангидан қон қочган бўлса-да, ўзини йўқотиб қўймади. Бундай одам борлигини билса-да, ўзини фош қилишни истамди. Лагерга яқин жойда бўйнига тиғ санчилган мурдаларнинг топилиши, қурол ортилган машинанинг портлатиб юборилиши уни ваҳимага солиб қўйганди. Агар улар айтган одам йигитлари ичида бўлса, бошига қандай савдолар тушишини яхши биларди.

– Сизлар гумон қилаётган кимсани мен ҳам кўпдан бери изламоқдаман! Афсуски, тополмадим.

Эргашнинг сўзига толиблар ишонишмади.

– Бу гапингизга биз ҳам ишонмаймиз!

– Йигитларимнинг ҳар бири менга беш панжамдай аён. Уларнинг ҳаммаси чиғиримдан ўтган!

– Саволимиз жиддий!

– Менинг жавобим ҳам жиддий!

Толиблар бир-бирлари билан кўз уриштириб олишди.

– Афсуски, синоларингизни (аскарларингизни) билмас экансиз, – деди сўроқ қилаётган қора саллали кимса. – Бизга Бўрон билан ўша куни машинага қурол юклаган йигитни топиб беринг.

– Улардан ўринсиз шубҳаланяпсизлар. Бўрон шу ерлик, менинг ёрдамчим, Башир жанобларига садоқат билан хизмат қилмоқда!

– Қўлимизда ҳар иккисининг одамларимизни ўлдиришда ва машинани портлатишда иштирок этганлигини тасдиқловчи далиллар бор!

Эргашнинг тили айланмай қолди. Ўртада бўлиб ўтган гап-сўзлардан, айниқса, толиблар томонидан менинг номим тилга олингач, атрофдагилар бир-бирлари билан кўз уриштириб олишди. Очиғи, ўзим ҳам уларнинг мендан гумонсирашларини кутмагандим. «Айбдор деб билишларига қандай асос топишдийкин? Кимнинг назари тушган? Юк ортган одамларнинг ҳаммаси ўлиб кетганди-ку?».

Толиблар тўдабошининг қаршилигига қарамай, Мурод иккимизнинг қўлларимизни боғлаб, бир-биримиз билан гаплашмаслигимиз учун тесқари ўтқазиб, идораларига олиб кетишди. Хаёлимдан ҳар турли ўйлар кечарди. Гувоҳ билан юзма-юз қилишса, ўзимни қандай оқлайман? Гуноҳим йўқлигини исботлашга бирор-та сабаб топа оламанми? Сўроқ тегирмонидан чиқиб кетишим ва уларни ишонтирадиган баҳона хаёлимга келмасди. Толиблар шубҳаланган одамларини аяб ўтиришмайди. Жазолари Эргашникидан оғир. Аввал қийнашади, кейин қилич солиб, жисмингни нимта-нимта қилиб жонингни олишади. Мен топадиган баҳона Мурод иккимизни ана шу қилич домидан сақлаб қолиши керак. Машинадан ташлаб қочишнинг иложи йўқ. Қўлим боғланган, икки ёнимда қуролли навқарлар қимирлашимга имкон бермай ўтирибди.

Шаҳарга ярим тунда етиб келдик. Бизни кичкинагина нимқороғи уйчага олиб киришди. Деворга осилган тош фонар хонани ёритиб турарди. Бошларига қора салла ўраган, эгниларига қора кийим кийган олти нафар барзанги бизни кўриб жонланди. Уларнинг афт-ангори, важоҳатлари қўрқинчли эди. Айбимизни бўйнимизга олсак ҳам, тонсак ҳам бу одамларнинг қўлидан омон чиқмаслигимизга ақлим етди. Муроднинг ранги оқариб кетганди.

– Қайси биринг устара тиғи отиш билан шуғуллангансан? – савол ташлади ўтирганлардан бири.

– Бундай ишлар бизнинг қўлимиздан келмайди! – дея жавоб бердим. Мен кўпроқ ўзимга ва зехн-идрокимга умид боғлашим керак. Бунинг учун аввало айтадиган гапларимни пухта ўйлаб олишим лозим эди.

– Ораларингда шундай иш билан шуғулланадиганлар борми?

– Беҳабармиз, тақсир.

– Менга қара, кўзларинг ҳамма нарсадан боҳабарлигингни фош қилиб турибди. Яширяпсан! Бу ердан тирик чиқиб кетишни истасанг, одамларимизни ким ўлдирганини, машинани портлатишга ким топшириқ берганини айтасан!

– Билганимни айтдим, тақсир...

– Ёлғон гапирма, ит! – жеркиди иккинчи толиб.

– Бизнинг гумонимиз икковингдан. Бу ишни сенлар қилгансан! Гапир, одамларимизни қайси биринг ўлдирдинг? Сенларга топшириқни ким берди?

– Ўлимдан хабарим бор, аммо бу ишлардан беҳабарман!

– Айтишни истамадинг, ўзингдан кўр!

Ўтирганлардан бири ўрнидан туриб олдимга келди. Ёнидан ханжарини олди.

– Ростини гапир, итвачча, алдасанг кўзларингни ўйиб оламан!

Пўлат ханжар кўз қорачиқларим олдида ялтираб турарди. У жим қолди, ниманидир кутарди. Вужудимдан совуқ тер чиқди. Юрагим кўкрагимни ёриб чиқиб кетадигандек гурсиллаб урарди. Ёнимда турган Мурод хаёлимга келди. «Хамма ишни шу қилган» десам бас, омон қоламан. Гранатомётни қаерга яширганини, жангариларни қаерга кўмганини биламан. Бироқ бировга қилинган хиёнатнинг азоблари бир умрга виждонимни кийнашидан қўрқардим. Борди-ю бу саволни Муродга бе-

ришганда у қандай жавоб қайтарарди? Мени сотармиди? Сотарди! Ватанни сотган одам тирик қолиш учун ҳамма нарсага тайёр. «Устара тиғи отиб, одамларингизни ўлдирган, машинага портлатгич моддани солган мана шу, иста-саларинг бунни исботлаб бераман» деса бас, унинг сўзига ишонишади. Шу ондаёқ қаршимда турган хунхўрнинг ханжари бўйнимга эмас, юрагимга санчилади.

Жангари ҳамон қон иси келаётган ханжарни кўзларимга яқинлаштириб, мендан жавоб кутарди. Сукутга чўмиб хато қилганим, атрофимдагиларнинг шубҳасини кучайтираётганимни бирдан тушуниб етдим. Улардан бири жонимга оро кирди ва бир оғиз сўзи ханжар тутган кимсанинг қўлларини пастга туширишга мажбур қилди.

– Агар бу ишни сен қилмаган бўлсанг, унда ким қилганини биларсан? Сени яхши биламиз, бизга хизмат қиляпсан. Лагердаги ишлардан хабардор бўлишинг керак. Бекорга Башир жаноблари сени Эргашбойга ёрдамчи қилиб тайинламаган. Ўша пайтда машина ёнида турганингни кўрган одамларимиздан бири тирик. Афсуски, ҳозир операция столида ётибди. Ўша айтди бизга. Сенларни сўроқ қилиб ўтирмаймиз. Яхшиликча ўз тилинг билан айбингга иқроор бўл. Ким топшириқ берганини айт!

Унинг саволларидан ҳақиқий айбдорнинг ким эканлигини, ҳатто бизни «кўрган» одам ҳам ўша айбдорни билмаслигини, булар шунчаки шубҳаланиб сўроқ қилишаётганини сезиб қолдим.

– Ўша куни машина олдида турганим рост, аммо уни ким портлатганидан беҳабарман, – деб жавоб қайтардим.

– Ҳа, ит эмган шайтон, шеригингни сотгинг келма-яптими?

Жангари эшик олдида турган соқчига имо қилди. У бош ирғаб, ташқарига чиқиб кетди. Бир оз ўтиб ёшгина чақалоқни кўтариб кирди. Юрагим шув этиб, вужудим-

ни қалтироқ босди. Толибон болани ерга ётқизди. Шунда уни танидим. Бу менинг ўғлим Ёдгор эди.

– Танидингми? – савол ташлади мени сўроқ қилаётган кимса совуқ жилмайиб.

Соқчи боланинг кийимларини ечиб, яланғочлади. Хона бир оз совуқ эди. Ойнаксиз деразадан шамол кериб турарди. Ўғлим уйғониб, йиғлай бошлади. У томон талпиндим. Бироқ кўзим аралаш юзимга тушган муштан ерга йиқилдим. Бир оз ўтиб ўзимга келдим. Бу пайтда бадани қизариб, кейин кўкариб бораётган ўғлим аввалгидан қаттикроқ додларди.

– Агар болангни яхши кўрсанг бизга ҳақиқатни айт!

Қулоқларимга қўлларини мушт қилиб, оёқларини типирчилатиб йиғлаётган жигаримнинг фарёдидан бошқа товуш кирмасди. Уни бағримга олишга талпинардим. Толиблар қўлларимни қайириб, мени ерга тиз чўктиришди. Қимирлашимга имкон беришмади.

– Болангга раҳминг келса, шеринг кимлигини айт! – бояги талабини такрорлади улардан бири. – Хўш, ким эди улар?

Ўғлим чинқириб йиғларди. Совуқ баданига ўтганди. Териси кўкара бошлаганди.

Бир оғиз сўзим фарзандимни ҳаётини сақлаб қолиш учун кифоя. Муродга қараб қўйсам бас, ўғлим бағримда бўлади. Бағримга олиб иситаман... Толибларнинг кўзи менда эди. Тилимдан чиқадиغان сўзни кутиб, кўзларини ўқдек тикиб туришарди. Тилимни тишларим орасига олдим. «Худойим, сотқинликдан ўзинг асрагин, ўзинг куч бергин, чидам бергин!». Шунда болам Ватан бўлиб кўринди кўзимга. Толибонлар сардори жавоб ололмагач, эшик олдида турган соқчига ишора қилди. У маъноли бош ирғаб ташқарига чиқиб кетди ва кўп ўтмай жом кўтариб кирди. Ичи тўла чўғ ловуллаб турарди. Иссиқ тафт бир неча қадам нарида бўлсам-да, юзимга урилди. Нима қилмоқчи?! Наҳотки? Ич-ичимдан инграган то-

вуш тишларимнинг орасини ёриб чиқди. Соқчи ўғлимнинг оёғидан ушлаб, калласини пастга қилиб, жомдаги чўғ устига яқинлаштира бошлади. Қайноқ ҳовур шу захотиёқ унга таъсир қилди. Ўғлим чинқириб юборди.

– Нима қиляяпсизлар?!

Болам томон отилдим, бироқ икки соқчи йўлимни тўсиб, қўлларимни қайириб, девор олдига олиб боришди.

– Айтмагунингча болангни боши пастга тушаверади. Охир чўғ устига ташлаб юборамиз! Кўз ўнгингда кабоб бўлади.

– Ундай қила кўрманг, болага раҳмингиз келсин!

– Ҳақиқатни айт!

Иссиқ ҳовур бошига урилган ўғлим боягидан баттар чинқириб йиғларди. Сочлари сарғайиб, калласи кип-қизил жишга айланди. Юзи буғриқиб кетганди. Оғзидан суюқлик томарди. Соқчининг кўзи менда бўлса-да, гўдакни аста пастга туширишда давом этарди. Назаримда ўғлимнинг нафаси ичига тушиб ўлиб қоладигандек эди. Ўтирганлар кўзларини ўқдек қадаб, оғзимга тикилиб, нафасларини ичларига ютган кўйи жавоб кутишарди.

Булардан раҳм-шафқат кутиб бўлмайди. Одам ўлдириш, тириклай ўтда ёқиб юбориш булар учун оддий ҳол. Ўзимни қандай аҳволга тушганимни ҳозир эслаб олмайман. Қутурган ҳайвондек бўқириб, қўлларимни қайириб, елкамдан босиб турган соқчиларнинг чангалидан чиқиб, икки қадам нарида биғиллаб йиғлаётган боламнинг бошини қайноқ чўққа тутиб турган соқчининг олдига етиб боришга, унинг қўлидан зурриётимни тортиб олиш учун тинмай талпинардим. Улар болани чўғ устига ташлаб юборишади. Уволига қоламан, виждон азобида яшагандан ўлганим афзал. Яхшиси айбни бўйнимга олиб, ўғлимнинг ҳаётини сақлаб қоламан! Соқчиларни туртиб, ўзимдан нарилатиб, толибонлар бошлиғига юзландим. Бироқ оғзимни очишга улгурмадим.

– Болани қийнаманглар!

Бу Муроднинг овози эди. У мендан аввал тилга кирганди. Унга қарадим. Мурод мен танимайдиган қиёфага кирганди. «Сотиб қўйса-я» деган қўрқинчли фикр хаёлимдан ўтди.

– Одамларингни бўйнига устара тиғи қадаган, қурол ортган машинани портлатган менман! Бу ярамас ўшанда халақит қилмаганида, иккита минани жойлаган бўлардим.

Ўтирганлар бирдан жонланиб, бир-бирларига қараб қўйишди.

– Ким топшириқ берганди сенга? – савол берди толиблардан бири.

– Виждоним!

– Шерикларинг кимлар?

– Ҳеч кимни шерик қилмаганман. Мақсадим манави малайларингни ва ювиндихўр Эргашни ўлдириш эди! Бугун бўлмаса, эртага шерикларим буни ҳам, тўдабошини ҳам ўлдиради!

– Сен кимга қарши курашмоқчисан?

– Сен каби қон сўргувчиларга!

Қўлларимни қайириб турган жангарилар шеригимга қарашди. Ҳамманинг кўзи Муродда эди. Соқчилар мени қўйиб юбориб, Муродга ташланишди. У нима деганини, айтган гапи учун соқчилар қандай жазолашини яхши тушунарди. Қийноқлардан чўчимай, боламнинг хаётини сақлаб қолиш мақсадида бутун айбни гарданига олди. Мен биғиллаб йиғлаётган, чўғдан бадани жиш бўлиб, қизариб кетган боламни соқчининг қўлидан юлиб олдим. Унинг қайноқ танасини бағримга босдим. Муродга қарашни унутган эканман. Болам билан овуниб турганимда, у оёғим остига йиқилди. Қўксига қадалган ханжарга кўзим тушди. Мурод соқчининг қўлидаги ханжарни олиб, ўз юрагига санчганди...

Башир соқчилар ҳамроҳлигида Юнус Холиснинг қароргоҳига келди. Баширнинг келишини у хаёлига келтирмаганди. Туркини кўрганда юраги орқага тортиб кетди.

– Бўрондан шубҳаланганингизнинг сабабини менга тушунтириб берсангиз? – деди ғазабини ичига ютиб. – У икки йилдан бери менинг назоратимда. Шу пайтгача бирорта ножўя ҳаракат қилганини пайқамасан.

– Каминани маъзур тутинг, Башир жаноблари. Англашилмовчилик бўлди. Бизга гувоҳлик берган жангчининг маълум қилишича, қурол юклаган машинанинг ёнида Бўрон бўлган экан.

– Унинг бўлиши табиий. У қуролларни манзилга беҳатар етиб бориши учун қайғурган.

– Биз ўтказган терговдан кейин фикрингиз асосли эканлигига ишонч ҳосил қилдик.

– Хўш, машинага портловчи мосламани ким қўйган экан?

– Мурод!

– Мурод?

– Шундай!

– Ким у? Бўронга нима алоқаси бор?

– У Эргашнинг одами.

– Айбига иқрор бўлдимиз?

– Ҳа, тан олди.

– Уни кўришим керак!

– Бахтга қарши, ўлди.

– Нега ўлдирдингиз?

– Юрагига ўзи пичок санчди!

– Тушунмадим.

– Кутилмаганда соқчининг ханжарини олиб кўксига урди.

– Бўрон қаерда?

– Боласининг олдида. Энди у бизга ишлашдан бўйин товласа керак.

– Сабаб?

– Одамларим уни керагидан ортиқроқ жазолашди. Келмаганингизда боласига қўшиб гумдон қилардик!

– Уни ўлдирганингизда шаҳар ўртасидан ўзингизга дор ўрнатишингизга тўғри келарди.

– Бўронни бу қадар ҳурмат қилишингизнинг боисини билсам бўладими?

Башир Юнус Холиснинг маккарона кулиб турган кўзларига тикилиб:

– Яхши кўришимнинг сабабини билишни хоҳласангиз, марҳамат, хабардор бўлинг. Усама жаноблари Мулла Умар ҳазратларига муҳим топшириқ берганлар. Мана шу нозик топшириқни сиз жонини олмоқчи бўлган йигит бажариши керак!

Бин Ладеннинг номини эшитган Юнус Холиснинг юраги товонига тушиб, оёқлари қалтираб кетди.

– Уни ва боласини азоблаганингиз ҳазратимнинг қулоғига етиб боргудек бўлса, билмадим сизни қандай «мукофот» лашаркин!

Ранги кўкариб кетган Юнус Холис олов устида турган одамдек типирчилаб қолди.

– Мен ҳозироқ Бўрондан кечирим сўрайман...

– Кечирим сўраш билан иш битмайди... У энди бизнинг топшириқларимизни бажармаслиги мумкин.

Юнус Холис Баширнинг сўзидан коса тагида ним коса борлигини тушунди. Ҳамёнини кавлади. Қўлига ёнғоқдан каттароқ олтин илинди.

– Тақсир, сиз билан эски қадрдонмиз. Бу ишлардан ҳазратимнинг беҳабар бўлганлари дуруст...

Холис олтинни Баширнинг чўнтагига солиб қўйди.

Ўғлимнинг сочлари иссиқдан куйиб, териси кизариб, айрим жойлари шилиниб кетганди. Қип-қизил этдан қон аралаш сарғиш суюқлик томарди. У бағримда бўлса-да, оғриқдан биғиллаб йиғларди. Қўрқувдан катта-катта бўлиб кетган кўзларидан қийналаётганини билиб, юрагим сим-сим оғрирди. Боламни қандай юпатишни билмай нукул баданини силардим. Унинг жонига фақат доктор оро кириши мумкин эди. Зудлик билан касалхонага жўнатиш, жароҳатларига малҳам суртиш ва оғриқ қолдирадиган дориларни бериш керак. Акс ҳолда жароҳат жиддий асоратлар қолдириши мумкин.

Ёдгорни бағримга босиб, ташқарига чиқдим. Эшик олдида Башир билан тўқнашдим. Унинг башарасига тупургим келди. Вазоҳатимни кўриб:

– Юнус Холис сендан кечирим сўради, – деди шоша-пиша.

– Одамларингизни мендан шубҳаланишларини билмаган эканман, оға! – дедим нафрат ила.

– Бу шунчаки англашилмовчилик, – дудуқланди Башир.

– Англашилмовчилик бўлса, гўдакда не гуноҳ?

Башир яқин келиб бағримдаги гўдакка қаради. Бошига мато ташлаб қўйгандим. У матони кўтарди ва боланинг жиш бўлиб қизариб кетган бошига қаради. Юзи бирданига ўзгарди.

– Ортимдан юр! – Башир мени ташқарига бошлади. Изидан эргашдим. Ташқарида машина турарди.

– Ўтир! – деди Башир орқа эшикни очиб. Мени қаёққа олиб боришини тушундим. Ўғлим хали ҳамон биғиллаб йиғларди.

– Касалхонага! – Башир ҳайдовчисига шундай топшириқ берди Башир.

Болам юпанмасди.

Касалхонага келдик. Шифокорлар ўғлимни олиб, ичкарига кириб кетишди. Башир уларнинг ортидан эргашди. Мени қўйишмади. Эшик олдида оёғи куйган товуқдек икки қадам жойни айланавердим.

Ёдгорнинг овози қулоғимга чалиниб турарди. Бир оздан кейин Башир чиқди.

– Ўғлинг тузалгунча шу ерда қоласан! – деди. – Докторлар сенга жой қилиб беришади.

– Аҳволи оғир эмасми? – сўрадим.

– Беш-ўн кун ичида териси аввалги ҳолига қайтади дейишди...

Баширга миннатдорчилик изҳор қилдим. У жаҳлдан тушганимни сезди.

– Боланг тузалгач унга энагалар тайинлайман, парвариш қилишади.

– Уни олиб кетаман, – эътироз билдирдим.

– Биламан, ҳозир қўнглингга қил сизмайди. Аммо айтишга мажбурман. Ҳазратим сенга муҳим топшириқ бермоқчилар.

Бугундан бошлаб Баширга ҳам, Мулла Умарга ҳам хизмат қилишдан воз кечмоқчилигимни айтмоқчи эдим, бироқ бу ҳаракатим ўзимга зиён келтиришини ўйлаб, тилимни тишларим орасида маҳкам тутдим.

– Қандай топшириқ экан?

– Бу ҳақда кейин гаплашамиз!

– Рухсат берсангиз, ўғлим тузалгач, уйимга олиб кетаман!

Башир кўзларимга тикилди. У нигоҳларимдан қаттиқ хафа эканлигимни уқиб олганига аминман. Шу сабабли дилимни ранжитишни истамади.

– Ўғлингга ким қарайди?

– Тоғаси!

Башир бир зум жим турди-да, деди:

– Буни ўйлаб кўрамиз!

У ташқарига чиқиб, машинасига ўтираётди:

– Ҳозир ёрдамчиларим янги кийим олиб келишади,
– деди.

Кийимларимга қон сачраганини, энглари йиртилиб кетганини шунда билдим.

Ўғлимнинг аҳволи кун сайин яхшиланиб борарди. Лекин аввалгидек қувноқ ҳамда ўйинқароқ эмасди. Кўзларига қўрқувнинг шарпаси муҳрланиб қолганди. Бағримдан чиқишни истамасди. Митти қўлчалари билан мени кучоқлаб ухларди. Тушларига юзини соқол босган, қўлларида олов тутган кимсалар кирса керак баъзида алахсирарди, айрим пайтлар чўчиб тушар ва чинқириб йиғларди. Бундан юрагим баттар эзиларди. Гўдакни азоблаган кимсаларга нисбатан нафратим кучаярди.

«Сенлардан қасос олмай, юртимга кетмайман» дердим ўзимга-ўзим.

Бир неча кун ўтиб Башир келди.

– Докторлар билан гаплашдим, – деди у ўғлимга қараб. – Болангнинг аҳволи яхши экан. Бемалол уйга олиб кетишинг мумкин.

– Қачон жавоб беришар экан?

– Бугун.

– Ҳозироқ жўнайман!

– Ташқарида сени машина кутиб турибди. Ўғлингни тоғасига топшириб, тезда Кобулга қайтасан!

– Нега?

– Топшириқ шундай!

– Мен...

Башир боламга маъноли кўз ташлаб қўйди.

– Кенгашда ичган қасамингни унутма!

Ўйланиб қолдим. Таклифни рад этсам, бошимга бундан баттар мусибатларни солишга тайёр. Фарзандимни нақадар яхши кўришимни билади.

– Тўдабошига учрайми?

– Ҳожати йўқ, ўзим у билан гаплашаман!

Ноилож машинага ўтирдим. Қалламда биргина савол айланарди: «Мулла Умар менга қандай топширик бермоқчи?»

Оёғим Афғонистон тупроғида турганлиги боис, Башир томонидан бериладиган ҳар қандай топширикни бирорта баҳонаю сабаб ишлатмасдан бажаришга мажбур эдим. Модомики унинг сўзини рад этиб, лагерга қайтадиган бўлсам, Эргаш мени қандай кутиб олишини яхши билардим. Мулла Умардек одамга қарашли бўлган қурол-аслаҳа ортилган машинани портлатиб юборишда айбланган гумондорни улар қучоқ очиб қарши олмасликлари беш қўлдек аён. Баширнинг топшириғига кўниш мен учун лагерь дарвозасини очиш, аввалгидек ўз обрўим билан яшаш имкониятларини яратарди.

Таклифни қабул қилган бўлишимга қарамай, Башир мени «Қочиб кетади» деган шубҳада ўзининг соқчиларидан бирини кўшиб, Саманганга жўнатди. Йўлда хаёлимдан турли-туман ўйлар ўтди. Ёдгорни эртароқ ватанимга жўнатиб юбормаганимдан афсусландим. Энди имконият бой берилганди. Алоқа воситаларим лагерда – тошлар орасида қолиб кетганди. Икки ҳафтадан буён Маҳмудов билан алоқага чиқмаганим учун қандай хаёлларга бордийкин? Нима қилиб бўлмасин, тириклигимни билдириб қўйишим керак.

Қишлоққа кириб келганимизда, оқшом қоронғилиги тушганди. Валий уйда экан.

– Мен зарур иш билан Кобулга кетяпман. Қачон қайтишимни билмайман. Ўғлимни сенга, сени Худога топширдим, – дедим.

– Хавотир олманг, келгунингизча жиянимни қўз қорачиғимдек асрайман!

Ёдгорнинг боши бинт билан ўраб қўйилганидан Валий ташвишланди.

– Чўғ атрофида ўйнаётиб, йиқилиб тушибди. Ҳар куни мана бу маздан куйган жойига суртаб турасан, – деб халтамдаги малҳамни унинг қўлига тутқаздим.

Ўғлим бағримни тарк этгиси келмай, кўйлагимдан маҳкам чангаллаб олганди. Ортимга қайрилдим, кўча томон чопдим. Машинага ўтираётганимда ҳам боламнинг овози қулоғимга эшитилиб турди.

– Тезроқ ҳайда! – дея ҳайдовчига буюрдим.

У машинасини шамол каби елдириб кетди. Ортимиздан чанг қувди. Ана шу ғубор ортида ўғлим чопқиллаб келаётгандек туюларди.

Эрталаб Баширнинг қароргоҳига етиб келдик. Ичкарига кирдим. Хонада нотаниш одамлар ўтирарди. Мени кўриб ўринларидан туришди.

– Бу киши Усама бин Ладен жанобларининг ёрдамчилари – Носир ал-Баҳрий бўладилар, – Башир ёнида ўтирган ўзи тенги одамга ишора қилди. Кейин қуйи-роқдаги икки йигитга ишора қилди. Улар нари борса мендан икки-уч ёш катта эди. – Булар сенинг ёрдамчиларинг!

Мен бош ирғаб қўйдим. Йигитларнинг гавдасидан, пайларининг таранглигидан ҳамда қоматларини тик тутишларидан уларни узоқ муддат жисмоний тайёргарликдан ўтганини билиш мумкин эди. Башир уларга қарата:

– Энди сизларга рухсат, эрталаб шу ерда кўришамиз! – деди.

Йигитлар ўринларидан туришди. Хонада уч киши қолдик.

– Яқинда Зелимхон жаноблари Бин Ладен ҳазратларидан жуда катта миқдорда маблағ сўради. Ҳазратим унинг талабини қондириб, юз миллион доллар ажратдилар. Жаноблари Мулла Умарга «Чеченистонга маблағни бизнинг ишончли одамимиз олиб борсин, нима мақсадда сарф қилинаётганидан бизни хабардор қилиб

туради» деб тайинлабдилар. Биз узоқ муддат бош қотириб, сенинг номзодингни маъқулладик.

Бош ирғаш билан унинг сўзини маъқуллаган бўлдим.

– Яндарбиев илгари ҳам жанобларидан катта миқдорда қарз олганди. Бироқ одамларимизнинг маълум қилишича, пулларни бошқа ишларга сарф қилиб юборган. Сенинг вазифанг Зелимхон пулларни қандай ишларга сарф қилаётганини аниқлаш эмас, балки унинг ишончига кириш, атрофида бўлаётган ишлардан бизни хабардор қилиб туриш. Зелимхон Мулла Умар жаноблари билан бўлиб ўтган учрашувда рус давлатининг раҳбари Борис Ельцин билан юзма-юз мулоқот ўтказиб, уни Чеченистон давлати худудидан аскарларини олиб чиқиб кетиш ва янги давлатнинг ички ишларига аралашмаслик, унинг мустақиллигини тан олишга рози қилишга ваъда берганди. Афсуски, шу пайтгача ваъдасининг уддасидан чиқмади. Зелимхоннинг Борис Ельцин билан бўладиган учрашуви нима сабабдан кечиктирилмоқда? Нима тўсқинлик қилмоқда бунга? Чеченларнинг Зелимхонга бўлган муносабати қандай? Мана шу нарсаларни аниқлаш – сенинг вазифанг!

– Борган кунингоқ қўл телефони сотиб оласан. Жўнашинг олдидан биз сенга ишончли одамимизнинг телефон рақамларини берамиз. Зелимхон қачон Ельцин билан учрашади? Бу учрашув қаерда бўлади? Кимлар иштирок этади? Қандай масалалар кўрилади? Ҳар якшанба куни бизнинг одамимизни бу янгиликлардан огоҳ қилиб турасан.

– Демак, асосий вазифа пулнинг қандай мақсадга ишлатилаётганини назорат қилиш эмас!

– Мени тўғри тушунибсан. Лекин улар сенинг хатти-ҳаракатларингдан «Пул билан қизмқаяпти» деб ўйлашсин!

– Зелимхон мени яқинига йўлатмаслиги мумкин...

– Йўқ, биз у билан тузган шартномамизда сени ха-
миша ёнида олиб юришга ваъда берган! Бундай имко-
нийат шу пайтгача бирорта одамимизга насиб қилмаган!

Чеченистондаги вазият бу ердагидан оғир эканлиги-
ни билардим. У ерга борадиган бўлсам, Афғонистонга
соғ-омон қайтиб келишимга буларнинг бирортаси кафо-
лат бера олмайди.

– Бояги йигитлар сенинг ёрдамчиларинг. Уларнинг
вазифаси сени чегарадан ўтказиб қўйиш, – Баширнинг
сўзи хаёлимни бўлди. – Бироқ биз уларга сенга айтган
гапларни айтмадик. Пулни шахсан ўзинг Яндарбиев-
нинг қўлига топширасан!

– Шунча пулни бир ўзим олиб кетолмайман, – дедим
хавотирланиб.

Носир ал-Баҳрий олдимга яқин келди.

– Биз сенга нақд пул бермаймиз. Юз купюралик
тамғани олиб кетасан.

– Қачон йўлга чиқамиз? – сўрадим.

– Эртага Туркияга жўнайсизлар. Одамимиз сизлар-
ни Озарбайжонга кузатиб қўяди. У ерда ҳам одамла-
римиздан бирининг ҳамроҳлигида Грузия чегарасидан
Чеченистонга ўтасизлар.

– Мен у ерда узоқ қолиб кетаманми?

Саволим ёкмади чоғи, Носир ал-Баҳрийнинг қошла-
ри чимирилди.

– Қайтишга топшириқ бўлмагунча Яндарбиев билан
бирга бўласан!

– Шерикларингга ҳушёр бўл. Ножўя қадам ташлай-
диган бўлишса, йўлдаёқ қолдир! – деди Башир.

Мен зиммамга оғир вазифа юкланганлигини тушун-
дим.

Амирийни ёлғиз қолдириб ташқарига чиққан Башир соқчиларига Қундуз шахрига жўнаш зарурлигини маълум қилди. Кутилмаган сафардан соқчилар хайрон бўлишмади, ўз хўжайинларининг вақт-бевақт фикрини ўзгартириб туришини яхши билишарди ва бунга кўникиб ҳам қолишганди. Улар бошлиқларининг машинасини ўртага олиб йўлга тушишди.

Хужжатларнинг сирли ғойиб бўлиши қўпоровчилик ишлари бошлиғининг амалга оширмақчи бўлган барча мақсадларини остин-устун қилиб ташлаш билан бир қаторда бунинг ортида турган одамларнинг кимлигини билиш истаги ҳам безовта қиларди. Гўзал хужжатларни қайсидир махфий хизмат идорасига топширмақчи бўлган. «Улар қизга хужжатлардан нусха кўчиришни ўргатишибди-ю, бироқ «Бармоғингни бўёқ суртилган лабингга текиза кўрмагин» дея маслаҳат беришмабди-да» деб ўзича фикр юритарди.

Гўзалга топшириқни ким берган? Кенгашнинг узок йиллар давомида ишлаб чиқилган махфий режаларидан ва булар Чегечининг қўлида сақланаётганидан ким огоҳ эди? Бу руслар билан ўзбекларнинг иши эмасми?

«Ахир ягона мақсад Россия ва Ўрта Осиё республикаларига қарши қаратилган-ку. Россиядаги стратегик аҳамиятга эга бўлган муҳим объектларнинг кулини кўкка совориш, Чеченистонни ишғол қилиш, жангариларнинг чегарани кесиб ўтадиган яширин йўллари чизмаси, мамлакат ичига ташланадиган кучларнинг қаерларда, нима ишлар қилиши, миллатлар ўртасида диний ва миллий можароларни келтириб чиқаришга мўлжалланган дастур албатта уларни мунтазам қизиқтириб келган. Қолаверса, Россияда ҳам, Ўрта Осиё республикаларида ҳам қўлга тушган кимсалар кимлардан топшириқ олишганини сайрашган. Чуваланиб кет-

ган ипнинг учи Амирий томонидан тузилган кенгашга келиб тақалган. Балки унинг изига тушган айғоқчилар чолни изма-из кузатиб, бу ерга келишгандир ҳам. Хужжатларга эгалик қилмоқчи бўлганлар Гўзални узок ўрганишган ва ниҳоят ишга солишган. Бунда ўзини покстонликман деб таништирган йигитнинг қўли бўлса ажаб эмас» деб ўйларди Башир...

Хужжатдаги маълумотларнинг ошкор бўлиши Амирий каби Баширни ҳам дунё аҳлига қонхўр қилиб кўрсатишга етарли далил бўла олади. Бундай режаларни ишлаб чиққан лойиҳачилар охир-оқибат ўз ажаллари билан бу дунёни ташлаб кетишмайди.

У аста-секин қоронғилик чўкаётган, йўл четида мажакланиб кетган танклар, замбараклар, снаряд ва бомбалар тушиб, хандақлар ҳосил қилган паст-баландликларга боқиб борар экан, хаёлидан шуларни ўтказарди. Тоғлар орасидаги лагерга етиб келганида тун ярим бўлганди. Уни йўриқчилар кутиб олишди. Башир чарчаган бўлишига қарамай, зудлик билан орқага қайтиши лозим эди. Чодирга киргач, бир пиёла қаҳва келтиришларини сўради. Лагерь бошлиғи билан амалга оширилиши лозим бўлган операция тўғрисида суҳбатлашди.

– Йигитларингдан йигирма бир нафарини ажратасан, – деди у бошлиққа.

– Муҳим топшириқ чиқиб қолдими?

– Ҳа, ўта муҳим топшириқ бор.

– Қаерга ташламоқчисиз уларни?

– Ўшга!

– Ўшга?

– Шундай.

– Йигитларимни Қирғизистонда қиладиган ишлари йўқ эди-ку.

– Аввал йўқ эди, энди бор.

– Қачон жўнашади? – сўради Баширнинг мақсадини тушунмаган лагер бошлиғи.

– Икки кундан кейин. Ҳозироқ абжир ва чаққон йигитлардан йигирма бир нафарини танла!

– Хизмат ҳақларини ким тўлайди?

– Мен! Фақат топшириқни бажариш шарти билан!

– Бу томонидан хотиржам бўлинг, Башир жаноблари, одамларим сизни хурсанд қиладиган даражада ишлашади. Фақат ҳақларини олдиндан тўласангиз бас!

– Йўлга чиқаётганларида ярмини тўлайман, топшириқни бажариб қайтганларидан сўнг қолганини олишади!

Хонага хизматкор кирди. Суҳбатга берилиб кетган Башир ва лагерь бошлиғи унга аҳамият беришмади.

– Улар бир неча соат ичида топшириқни бажариб, орқага қайтишади. Бу ердан жўнаб кетаётганларини ҳеч ким билмаслиги шарт.

– Топшириқни айтмадингиз?

– Йўлга чиқишаётганда одамларим маълум қилади. Улар автоматлар билан эмас, ханжар билан ишлашади.

– Тушунарли!

– Унутма, одамларингни бирортаси қўлга тушиши мумкин эмас. Ҳатто ўлганлар ҳам.

– Бунга «Соқов» операцияси деб номлар эканмизда.

Хизматкор қаҳвани стол устига қўйгандагина Башир хонада бегона одам борлигини сизди. Унга ўқрайиб қаради. Хизматкор унинг кўзларига лоқайд одамдек кўринди. Қаҳвани ичиб бўлишгач Башир ёнидан харитани олиб, курси устига ёйди.

– Қизил ҳалқа ичидаги белги одамларинг ҳаракат қиладиган жой. Қора чизиқлар эса улар бажарадиган ишлар.

– Тушунарли! – лагер бошлиғи қоғозларни олиб пўлат сандиққа солди.

– Яна бир бор огоҳлантираман. Одамларингни Қирғизистонга жўнашаётганини ҳеч ким билмаслиги шарт. Сир фош бўлгудек бўлса, бошинг кетади!

Башир ўрнидан турди. Жўнайдиган пайт бўлганди. Ташқарига чиқди. Тонг ёришиб қолганди.

У тушга яқин Кобулга кириб келди. Ёрдамчининг кўзларидан қандайдир нохушлик бўлганини ва буни айтишга ийманиб турганини сизди.

– Нима гап?

– Ҳозиргина Махдийдан хабар олдик. У белгиланган жойга етиб борибди. Ёрдамчи куч жўнатишимизни сўрамоқда.

Башир бир оз шошганини, одамларнинг йўлини ўзгартириш кераклигини тушунди.

– Мени Орифзода билан боғла.

Ёрдамчи телефон рақамларини терди.

– Эшитаман! – Орифзоданинг ингичка овози эшитилди.

Башир телефонни кўлига олди.

– Меҳмоналаримиз тунда йўлга чиқишади. Манзиллари ўзгарган. Уларни дала ҳовлида яхшилаб меҳмон қилиб, дўстимизнинг қароргоҳига жўнатасиз деган умиддаман. Хизмат ҳақингизни ўзингиз белгилайсиз.

Орифзода тагдор сўзларнинг маъносини тушунди.

– Яна нима гап? – гўшакни ёрдамчининг кўлига топшираётиб сўради Башир.

– Бугун тунда ҳазратни ўғирлаб кетишибди, – деди ёрдамчи.

Баширнинг рангида қон қолмади.

– Ким?

– Ҳозирча аниқлолмаямиз, одамларимиз суриштиришмоқда.

– Соқчиларнинг кўзи қаерда эди?

– Улар хонага киришганида кийим-кечаклари сочилиб ётган экан. Ҳатто оёқ кийимини ҳам қолдириб кетибди!

Башир яраланган одамдай ингради.

– Уни юртимиздан тириклай олиб чиқиб кетишолмайди. Чегарадаги, Эрон ва Покистондаги одамларимизга хабар жўнатиш. Йўлларни назоратга олишсин!

Ичкаридан чиқиб келган соқчи Баширға Мулла Умарнинг мудофаа ишлари бўйича вазири чақираётганини маълум қилди. У машинаси томон борар экан, бир неча кадам нарида зимдан тикилиб турган одамни кўриб қолди. Унинг қора соқоли, чўзинчоқ юзи, салласининг остидан кўриниб турган оппоқ пешонаси ва маҳаллий одамларникига мутлақо ўхшамайдиган кўзлари танишдек туюлди, аммо тўхташга, нотаниш кимсага қайтадан нигоҳ ташлашга фурсат йўқ эди. Машинага ўтириши биланоқ ҳайдовчига вазирнинг қароргоҳига ҳайдашни буюрди. «Тойота» жойидан жилганда Башир ихтиёрсиз холда тагин ортига ўтирилди ва қорайтирилган ойнадан ўша нотаниш одамнинг ҳамон тикилиб турганини кўрди. Бирдан уни таниди ва ҳайдовчига қарата кичкирди.

– Тўхта!!

Ҳайдовчи тармозни босишга улгурмади. Баширнинг қулоғи гумбурлаган овоздан битиб қолаёзди. У ўзини машина билан бирга осмонга кўтарилаётганини, кейин машина гир айланиб бўлакларга бўлиниб, ҳар томонга сочилиб, ўзи ҳам ўтирган ўриндиғи билан айланиб бораётганини, чарақлаб турган қуёш қора тутун ичида қолганини ва ниҳоят кўзига қип-қизил олов кўринганини эслаб қолди.

* * *

Кўкка учиб, тўнтарилиб, парча-парча бўлиб кетган машинани кўрганлар унинг ичидаги одам тирик қолиши мумкин эмас деб ўйлашига шубҳамиз йўқ. Аммо Баширға жиддий жароҳат етмаганди. Юзи шилиниб, бир оёғи лат еб, ҳушини йўқотганди. Шифохонада ўзига келди. Оёғини гипслаб, тош осиб ётқизиб қўйишди. Соқчилар касалхонани ўраб олишди. Ичкарига бегона одамни қўйишмади. Жон Дэвид ўша пайтнинг ўзидаёқ воқеадан хабар топиб, касалхонага етиб келди.

– Дардингизга шерикман, – деди Баширнинг ёнига ўтирар экан. – Бу ишда кимларнинг қўли бўлиши мумкин?

– Гумоним инглизлардан, – деди Башир.

– Наҳотки?!

Жон Дэвид бу саволни шунчаки Баширнинг қалбидаги инглизларга бўлган муносабатнинг қай даражадалигини билиш мақсадида берди.

– Машинамга ўтираётганимда ўн беш кадамлар нарида турган одам диққатимни тортиб қолди. Унинг чехраси, айниқса мовий кўзлари Чарльзни эслатганди менга.

Жон Дэвид Башир айтган кимсани яхши танир, бироқ унинг Афғонистондан чиқиб кетганини кўзи билан кўрмаган бўлса-да, ёрдамчиларидан эшитганди.

– Афсуски, сиз айтган одам ҳозир бу ерда эмас, – деди бошини чайқаб.

– Гарчи хушимни йўқотган бўлсам-да, ўша ярамаснинг қиёфаси ҳозиргача кўз ўнгимда турибди.

Жон Дэвид табиатан тортишиб ўтиришни ёқтирмасди.

– Эшитишимга қараганда Амирий шу ердамиш? – дея гапни бошқа мавзуга бурди.

– Кеча эрталаб учрашгандик. Унинг бошига тушган ташвиш меникидан аянчли. Чегечи ўлим тўшагида ётганда кимдир қизи билан тил бириктириб, хужжатлардан нусха кўчириб олибди.

Бу хабар шу пайтгача инглизлардан шубҳаланиб юрган Жон Дэвидни кучли зарба еган боксчидек гангитиб қўйди. Лекин қалтис вазиятларда ўзини қандай тутишни яхши билгани боис, қиёфасида ҳам, сўзларида ҳам суҳбатдошида шубҳа уйғотмади.

– Демак, тизим фош бўлибди-да, – деди бошини чайқаб.

– Минг афсуски, ўн йиллар давомида ишлаб чиққан режаларимиз фанимларимизнинг қўлида.

– Хужжатни Чегечининг хонадонидан олиб чиқиб кетилишида сизни ҳеч ким айблай олмайди.

– Шундай-ку, бироқ йиллар давомида азоб чекиб қилган меҳнатларим, саралаб топган ишончли одамларим, уларга берилган махфий топшириқларим, Марказий Осиё давлатларида амалга оширилиши кўзда тутилган режаларнинг барбод бўлишини эсласам ичим ёниб кетади. Уни ким қўлга киритса ҳам бизни дунёга шарманда қилишга, бузғунчиликда айблашга етарли асос топган бўлади.

– Кўп диққат бўлманг, дунё азалдан шундай яралган. Сизу бизнинг вазифамиз шундай бўлгач, нолишнинг не ҳожати бор? Сиз ўн йил муқаддам ишлаб чиққан режалар бугунги кунда ўзининг кучини йўқотган деб ҳисобланг. Марказий Осиё давлатларига жўнатган одамларимизнинг кўпи қўлга тушди. Энди янги лойиҳалар, янги режалар устида бош қотириш фурсати келди. Амирий ҳам бизга дўст бўлмайди. У бизни узоқ вақт лақиллатиб юрди. Ким билсин, балки кенгаш аъзоларининг сирли ўлимида қўли бордир.

– Сиз ҳали ҳам Амирий жанобларини инглизларга сотилган деган шубҳадасиз?

– Иложсизки, мен ўз одамларимнинг сўзларига ишонаман.

– Бирор далил келтиринг?

– Вақти келса, исбот ҳам топилиб қолади.

– Ҳазратим ҳақида бундай фикрда бўлишингиз менинг қалбимга санчилган тикан азобидан кучлироқдир!

– Мен ўз фикримда қолишга одатланганман, Башир жаноблари. Маслаҳатим, сиз ҳам у ҳақдаги фикрингизни ўзгартирсангиз ёмон бўлмасди. Акс ҳолда, тушунганингизда қалбингизни виждон азоби ва сирли равишда ўлиб кетган сафдошларингизнинг руҳлари тинч қўймайди..

Баширнинг соқол босган юзидаги ўзгаришларни сезган Жон Дэвид ортиқча эхтиросларга берилиб кетгани-

ни тушунди. Унинг сўзлари тўшакда ётган Баширнинг хаёлини олисларга олиб кетганди. Кўнглидан кечаётган ҳар бир воқеа уни мушоҳада қилишга даъват этарди. Шу кунга қадар Жон Дэвид айтган сўзларни нега ўзи ўйлаб, муҳокама қилиб кўрмаганидан афсуслангандек бўлди. У Амирий ҳақида қанчалик кўп ўй сурмасин, унинг яхши-ёмон томонларини кўз олдига келтирмасин, бари бир ҳазратнинг пичоққа илинадиган нуқсонларини тополмади.

– Кимки бизнинг жонимизни олмоқчи бўлса, биз уларнинг жонини аввалроқ оламыз! – деди паст овозда.

Башир бу гапни нима мақсадда ва кимларни назарда тутиб айтганини Жон Дэвид тушунолмади. У вазиятни юмшатиш ва суҳбатдошининг кўнглига тасалли бериш мақсадида сўради:

– Амирийни ўғирлаб кетишган деб ўйлайсизми?

Башир бир оз жимликдан сўнг:

– Шундай, – деб жавоб қайтарди.

– Соқчилар қўйилмаганмиди?

– Уларни ўлдиришган.

– Сизнингча, бу ким томонидан амалга оширилган?

– Назаримда, ҳужжатларнинг изига тушган учинчи гуруҳнинг қўли борга ўхшайди.

Дэвид ўйга толди. Ҳар қалай Башир айтган учинчи тўданинг қўли бўлиши эҳтимолдан узоқ эмас. Наҳотки ингизларнинг иши бўлса? Агар ўйлаганидек бўлиб чиқса, Баширнинг олдида ўзининг ҳақлигини бир карра исботлаган ва қалбида Амирийга бўлган меҳр ва ихлос чўғини сўндирган бўлади.

Жон Дэвид телефон орқали Покистондаги ёрдамчиси билан боғланди. Гўшакдаги овоз Баширнинг қулоғига чалиниб турарди.

– Дубайга самолёт қачон учади?

– Учиб кетганига ярим соат бўлди.

– Амирийнинг самолётда бор-йўқлигини аниқланг!

– Тушунарли, ўн дақиқадан сўнг сиз билан боғланаман.

Дэвид қўл телефонини филофга солиб, Баширга юзланди. Улар шунчаки гаплашиб ўтиришди. Яна телефон жиринглади. Дэвид четроққа чиқди ва қўнғироқ қилган одам билан гаплашди. Гўшакдан сўзлар эшитилиб турарди.

– Ҳазрат 85-ўриндикда. Уни қўриқлаб кетишмоқда.

– Кўздан қочирманг, кейинги топшириқни кутинг!

Юзларига кулги ёйилган Жон Дэвид Баширга юзланди.

– Тахминингиз ўз исботини топди, мухтарам Башир жаноблари. Амирийни ҳақиқатан ҳам ўғирлашган. Уни Покистон орқали ўз ватанига жўнатиб юборишгани маълум бўлди. Мени кечиринг, азизим, «ўғирлашган» деган сўзим бир оз ўринсиз, ўйлашимча, унинг ўзи қочган.

– Кимлар ёрдам берган бўлиши мумкин? – Баширнинг ранги оқариб кетди.

– Буни албатта аниқлаймиз! Лекин тахминим бор.

– Айтинг?

– Унинг қочишига сизнинг машинангизга бомба қўйган одам ёрдам берган!

– Нималар деяпсиз, Дэвид. Бундай бўлиши мумкин эмас. Амирий менинг олдимга нажот излаб келган. Ҳа-миша мен билан ҳамкорликда ишлаш истагида бўлган.

– Бу гапларни у ўзининг тили билан айтган, шундайми? Аслида сизни хужжатларнинг ғойиб бўлишидан огоҳ этиш мақсадида келган. Мени кечиринг, Башир жаноблари, шу жойда сизга берадиган саволим бор. Айтингчи, хайрлашишдан олдин Амирийга сиз эрталаб учрашамиз деб айтганмидингиз?

– Йўқ, зарур иш билан бандлигимни айтгандим.

– Ўрталарингда биз тўғримизда гап-сўз бўлиб ўтганмиди?

– Шубҳасиз.

– Мана, кўрдингизми, Амирий барча сирларингиздан воқиф бўлган. Жўнаб кетишингиз биланоқ Чарльз ёки унинг одамлари билан алоқага чиққан. Сизни ўз томонларига оғдириб олишга кўзлари етмагач, машинангиз остига бомба жайлаштиришган. Бундан ортиқ яна қандай исбот ва далил керак?

Жон Дэвиднинг сўзларини эшитиб, Баширнинг юрагидаги Амирийга бўлган меҳр ўрнини адоқсиз нафрат эгаллади. Дэвид буни суҳбатдошининг кўзларидан уқиб турарди.

– Хўш, Амирий билан алоқани давом эттирасизми? – сўради у Баширдан.

– Афтини кўришни истамайман!

– Демак, ҳамкорликдан юз ўгирдингиз? – аниқлик киритиш мақсадида сўради ҳамон кўзлари ялтираб турган Дэвид.

– Ҳатто нариги дунёда ҳам!

– Сизнинг ҳукмингизни ижро этишга буйруқ берсам бўладими?

– Кечиктирманг!

Жон Дэвид жилмайди. Бу барча гина-кудуратлар ва кесатиқлардан холи бўлган табассум эди.

У телефон рақамларини терди.

– Эшитаман, жаноб.

– Карачи – Дубай йўналиши бўйича парвоз қилаётган «Боинг – 775» самолётида ҳазрат кетмоқда. Тўрт соатдан сўнг уйда бўлади. Уни ўз хонасида кутиб олинг!

– Сизни тушундим, жаноб!

Телефонини ўчириб, филофига солаётган Дэвиднинг беморга айтадиган гаплари бисёр бўлса-да, у билан хайрлашиш фурсати келганди. Баширдан эшитганларини зудлик билан бошлиқларига етказиш мақсадида хонадан шошиб чиқиб кетди.

Жон Дэвиднинг касалхонага жўнагани ва Башир билан қилган мулоқоти инглиз разведкасининг Афғонистондаги ходими Вейвсернинг эътиборидан четда қолди деб бўлмасди. Гарчи ичкарида бўлиб ўтган суҳбатни қулоғи билан эшитишнинг иложи бўлмаса-да, Жон Дэвид шу ердан туриб ўзининг одамларига топшириқ бериши мумкинлигини ва албатта бунда телефондан фойдаланишини биларди. Жон Дэвид ичкарига кириб кетиши биланоқ бошлиқларини бундан огоҳ қилиб қўйишни унутмади. Барча махфий хизмат идораларининг телефондаги мулоқотларни «илиб» оладиган махсус ускуналарлари бўлгани каби Афғонистон осмонида сузиб юрган юзлаб йўлдошлардан бири инглиз разведкасига қарашли эди. Фақат заминда бўлаётган воқеаларни суратга туширибгина қолмай, балки муҳим суҳбатларни ёзиб олишда ҳам улардан фойдаланиларди.

Вейвсер керакли одамлар билан боғланди. Унинг ускуналарини йўлдошдаги махсус кодлаштирилган рақамларга улаб беришди. Орадан ўн дақиқа ўтиб, Жон Дэвиднинг телефони жиринглаганида Вейвсернинг телефонидаги яшил чироқ ёнди.

Ўртада бўлиб ўтган суҳбатлар ўша пайтнинг ўзидаёқ Вейвсерга маълум бўлди. Амирийнинг ҳаёти хавф остида эканлигидан у қаттиқ ташвишланди. Вейвсер шошилинч равишда Дубайдаги резидентни огоҳлантирди.

– Дўстимизнинг ҳаётига сўнгги нуқтани қўйишмоқчи. Шошилинч чора кўр. У биз учун керакли одам.

– Унинг изига тушишган бўлишса, ҳаётини сақлаб қолишнинг иложини қилолмаслигим мумкин. Қолаверса, Дубай гавжум шаҳар. Топиб олишнинг ўзи азоб.

– Йўқотиб қўйсак, ишларимиз барбод бўлади.

– Ҳаракат қилиб кўраман!

Резидент Амирий самолётдан тушиши биланоқ, ўзига сездирмаган ҳолда уни назоратига олди. Бундан бир соат муқаддам, ҳали самолётнинг филдираклари ерга тегмасдан Жон Дэвиднинг одамларидан бири Амирийнинг хонасига яширинча жойлашиб олишга муваффақ бўлганди. Вейсернинг одами ҳазратни изма-из уйига-ча кузатиб келди. Бироқ уни ёлғиз ташлаб кетиб бўлмасди. Ҳеч бўлмаганда эҳтиёт бўлиш лозимлигини айтиб қўйди.

ДУБАЙ

Баширни кузатиб қўйган Амирийнинг хаёлига ҳар турли ўйлар келди. Аввало, бу ерга келганидан дили каттиқ оғриди. Башир ҳеч қачон америкаликлардан воз кечолмаслиги суҳбат жараёнида аён бўлди. Икковларининг ўрталарида бўлиб ўтган мулоқот қачондир инглизларнинг қулоғига етиб борса, улар Амирийни бир умрга кечирмасликларини биларди. Энди чолнинг бу юртда қолиши мумкин бўлмаганидек, Башир билан аввалги муносабатни давом эттиришга ҳам кўзи етмасди. Зудлик билан Кобулни тарк этиши, келган йўли орқали юртига равона бўлиши даркор. Шундай қилгандагина қисмати шериклариники каби фожиа билан тугамаслиги мумкин. Юрагини ҳар турли ваҳималар чулғаб олган Амирий Эдмонга қўнғироқ қилди.

– Салом, азизим! Бу менман!

– Танидим, ҳазрат!

– Сиз билан муҳим иш юзасидан маслаҳатлашмоқчиман!

– Қаердасиз?

– Кобулдаман!

– Кобулда?

– Шундай!

– Нега менга айтмай у ерга бордингиз?
– Кечиринг мени, Эдмон, вазият шуни тақозо қилган-ди. Учрашганимизда батафсил тушунтириб бераман!
– Ҳозир турган жойингизни маълум қилинг?
– Пойтахтнинг ўзидаги «Ором» меҳмонхонаси ёнидаги уйда турибман.

– Ярим соатдан сўнг олдингизга одамларимиздан бири боради.

– Уни қандай топаман?

– Сизга қўнғироқ қилади...

Ярим соат Амирийга йилдек туюлди. Бетоқатланиб, хаво етишмаётгандек телефон атрофида айланиб юрди. Алалоқибат телефон жиринглади.

– Мен Эдмоннинг ёрдамчисиман. Ўн дақиқадан сўнг ташқарига чиқсангиз.

– Ташқарига?! Ахир кўчада одамлар гавжум, сизни қандай топаман?

– Хавотир олманг, ўзим сизни топиб оламан! Фақат эгнингиздаги кўйлагингизнинг рангини айтсангиз бас.

– Ҳаворанг.

– Чап қўлингизда тасбеҳ бўлсин!

Топшириқни олган Амирий зудлик билан кийимларини алмаштириб, кўчага чиқди. Кўча у ўйлаганчалик гавжум эмасди. Қария қаёққа юришни билмай туриб қолди. Эдмоннинг ёрдамчисини йўқотиб қўйишни истамасди. Қўлидаги тасбеҳни кўкраги баробар кўтариб олганди. Қария бомбалар остида қолиб вайрон бўлган уйларга боққач, ўқлар тешиб ташлаган девор ёқалаб кўнгли тортган томонга юрди. У бирдан ўйлади. Башир «Хавфсизлигингизни таъминлайман, атрофга соқчиларимни қўяман» деб айтганди. Соқчилар ортидан кузатиб юришмаяптимикин? Эдмон билан учрашганини кўриб қолишса, ўша заҳотиёқ Баширнинг қулоғига етказишади. У ортга қайтмоқчи, хонасига кириб, эшикни ичкарисидан беркитиб ётмоқчи бўлди. Шунда орқадан

келаётган одамга ўзини уриб олди. Бу қирқ ёшлардаги йигит эди. Амирийнинг кўзига Баширнинг соқчиларидан бири бўлиб кўринди.

– Ҳазратим, ортимдан юринг!

Бегона йигитнинг паст овозда айтган сўзи Амирийнинг қулоқларига бемалол эшитилди ва олдинда кетиб бораётган йигитнинг изидан худди ипга боғлангандек эргашди. Улар олдинма-кейин кетиб боришарди. «Бу ким? Баширнинг одамими ёки Эдмоннинг ёрдамчиси-ми? Қаёққа олиб кетаяпти мени?», Амирий хаёлидан ўтаётган саволларга жавоб тополмай боши қотарди. Улар бир чақиримдан мўлроқ масофани ортда қолдиришди. Нотаниш кимса бирор маротаба ортига қайрилиб, изидан эргашиб келаётган Амирийга қарамади. Гўё орқасида кўзи бордай, унинг келаётганига ишонч ҳосил қилиб, дадил одимлаб борарди. Йигит эпчил ҳаракатлар билан одамлар оқимидан чиқиб, чап томондаги очиқ турган эшикка ўзини урди. Буни зўрға илғаб қолган Амирий ҳам унинг кетидан кирди. Бу шу қадар тез содир бўлдики, уларнинг оломон оқимидан ажраб чиққанини ҳеч ким пайқамади.

Ичкарида одам кўринмасди. Нотаниш кимса ўзини Эдмоннинг ёрдамчиси эканлигини айтгандан кейингина Амирийнинг бетартиб тепаётган юрагидаги хаяжон бир оз босилди.

Амирий Башир билан бўлиб ўтган суҳбатни ипидан игнасигача сўзлаб берди.

– Сиз зудлик билан Дубайга қайтишингиз керак! – деди унинг сўзларини диққат билан тинглаган ёрдамчи.

– Бу ерда қолишингиз хатарли!

– Бу ердан Дубайга самолёт учмайди-ку?

– Одамларимиз сизни Покистонгача кузатиб боришади.

– Қачон жўнашим керак?

– Одамларимиздан бири тунда эшигингизни икки маротаба тақиллатади. Шунда кўркмай ташқарига чиқасиз. Кўк саллали, эгнига узун кўйлак кийган одам сизни кўриб ортига қайтади. Унинг изидан эргашасиз. Эллик қадам юрганингиздан кейин «Тойота»га кўзингиз тушади. Кўк саллали одам машинага ўтирмайди. Сиз эса ўша машинага чиқасиз!

Амирий бош ирғаб, розилигини изҳор қилди.

– Бугун тунда ухламай сергак ётишингизни маслаҳат бераман! Ҳозирок ўзингизга янги уст-бош ва пойабзал сотиб олинг. Хонани тарк этаётганингизда тўшакни йиғиштирманг, эски кийимларингизни, юкларингизни қолдилинг, ҳеч нарсага тегманг!

Амирий тунни ухламай ваҳима ва кўрқинч ила ўтказди. Назарида, Башир Эдмоннинг одами билан учрашганидан огоҳ бўлгандай, ҳали замон кириб, уни сўроқ қиладигандек туюлаверди. Ярим тунда, шундоққина ён-атрофда одамларнинг бақиргани ва милтиқларнинг овози эшитилди. Бу ҳар тунда бўлиб турадиган одатий хол эди. Амирийни баттар ваҳима босди. Деразадан бир неча бор ташқарига боқди. Кўзи автоматлардан отилаётган ўқларнинг тун қаърини ёриб, ўзидан пушти ранг из қолдириб номаълум томонларга учаётганини кўрди. Тонг ёришиб, муаззин азон чақиргандан сўнг теварак-атрофга сирли сукунат чўкди. Бироқ Эдмоннинг одамидан дарак йўқ эди. Амирий эшитмай қолмай деб эшик олдига яқин ўтириб олганди. Узоқ кутди. «Нима бало, унутишдими? Ёки аҳдларидан қайтишдими?». Чолни ваҳима гирдоби комига тортиб борарди. У бу ердан соғ-омон юртига кетолмаслигидан ва қисмати шериклариники сингари фожиа билан тугашидан ёмон чўчирди. Тонг ёришмоқда, ҳали замон Башир кириб келади. «Нега Эдмонга кўнғироқ қилдим» дея афсусланаётган Амирий ҳар иккиси учун кечирилмас гуноҳга қўл урганидан пушаймон бўла бошлади. Шунда... эшик

тақиллади. Паст овозда чертилган бўлсада, Амирий бу овозни аниқ эшитди. Юраги энтикиб, шошиб ўрнидан турди. Оёқ кийимини кийишни ҳам унутиб эшикни очди. Кўк саллалари одам унга тикилиб турарди. Кўзлари учрашгач, у ортига бурилди. Тун пардаси кўтарилиб бораётган паллада Амирий нотаниш одамнинг ортидан эргашди. Эллик қадам юргач, кўзи «Тойота»га тушди. Орқа эшик хиёл очиб қўйилганди. Чол ўзини ичкарига урди. Машина жилди. Ўриндиқларда ўтирган икки йигитнинг ҳеч бири Қандаҳорга етиб келгунча Амирийга бирор оғиз гап айтишмади. Карачига кириб келишганида улардан бири:

– Самолёт ярим соатдан сўнг парвоз қилади, ҳозирок чиптани рўйхатдан ўтказиб, жойингизни эгалланг! – деди чолнинг қўлига авиачиптани тутқазиб.

Амирий уни олди. Аэропортга кирганида яна оёғи қалтирай бошлади. Унутилган қўрқув вужудига ёйилди. «Башир мени ўғирлаб кетишган деб гумон қилса, балки одамлари қидираётгандир? Бу томонлардаги танишларига қўнғироқ қилган бўлса-я» деган кечинмалар хаёлидан ўтарди. Бу ерда ҳам Эдмоннинг одамлари чолни назорат қилишаётганини у хаёлига келтирмасди. Улар маълум дақиқалардан сўнг чолни сўзсиз, фақат имо-ишоралар ёрдамида бир-бирларига топширишарди. Самолётда ҳам Эдмоннинг қўриқчиси билан ён-ма-ён ўтириб кетаётганини билмасди.

Амирий аэропортдан таксига ўтириб, ўз уйи томон йўлга чиққанда Эдмон унга қўнғироқ қилди.

– Ҳазратим, яхши етиб олдингизми?

– Ҳаммаси жойида, азизим. Яхшилигингиз бир умр ёдимда қолади.

– Сизнинг идорамизга бераётган ёрдамингиз олдида булар сариқ чақалик қийматга эга эмас.

– Мени ортиқча талтайтириб юбордингиз, азизим!

– Янгиликдан хабарингиз борми?

– Қандай хабар экан?

– Баширнинг машинасига кимдир бомба қўйган экан, портлаб кетибди!

– Ўлибдими?

– Бу ҳали аниқланганича йўқ, аммо машина ёниб кетган!

– Худо бир фалокатдан асрабди мени, Эдмон. Яхшиямки жонимга сиз оро кирдингиз.

– Сизнинг жонингиз биз учун ҳаводек зарур, ҳазратим.

Амирий бу ишлар шунчаки тасодиф эмаслигини, кимнингдир қўли борлигини билди.

Машина қариянинг уйи олдида тўхтади. У машинадан тушиб, ичкарига кириб келганида қаршисидан хизматкор чиқди:

– Сизни йўқлаб меҳмон келди, ҳазратим, – деди Амирийга кўзи тушган заҳотиёқ.

– Ким экан?

– Кимлигини айтмади...

Амирий бир оз ўйга толди. Уни йўқлаб келадиган одамларнинг кўпини хизматкорлари яхши танирди.

– Айт, бугун ҳеч кимни қабул қилолмайман. Чарчаганман. Бошқа куни келсин!

– Шундай дедим, ҳазратим. Бироқ ўта муҳим иш билан келганмиш.

Амирийнинг хаёлига «Олдимга келадиганларнинг ҳаммаси муҳим иш билан келади» деган фикр келди. Негадир меҳмонни қайтаргиси келмади.

– Яхши, айт, хонамда кутаман!

Хизматкор бош эгиб, ташқарига чиқиб кетди. Амирий хонасига кўтарилди. Ичкарига кирди-ю, димоғига сигарета иси урилди. Одатда унинг хонасида ҳеч ким чекмасди. Яқин орада бу ерда кимдир бўлган? Амирий хизматкорни беижозат одам қўйгани учун жазолашни дилига тугиб қўйди. Шу пайт дераза пардаси кўтари-

либ, узун бўйли, озгиндан келган, сарғимтир юзини сепкил босган кимса чиқиб келди. Унинг совуқ башараси Амирийга нотаниш эмасди.

– Вальтер!

– Беижозат хонангизда чекканим учун узр, хазратим!

Амирий уни нима мақсадда бу ерда пайдо бўлганини тушунмади.

– Бу ерга қачон келдингиз? Ахир мен...

– Беадаблик қилганим учун кечиринг, хазратим.

Шароит шуни тақазо қилди.

«Башир ҳамма гапдан огоҳ бўлган» деган совуқ фикр чолнинг хаёлидан ўтди.

Вальтердан кечирим сўраш, тавба-тазаррулар қилиб ялиниб-ёлворишлар беҳуда эканлигини биларди. Вальтернинг бу ерга нима мақсадда кирганини кўкимтир кўзлари сотиб қўйганди. Биргина нарса жонига оро кириши ва боши узра айланиб турган ўлим шабадасидан халос этиши мумкин эди. Бунинг учун икки қадам наридаги иш столига етиб бориши ва тортмадан хамиша отишга шай турадиган тўшпончасини олиши даркор. Бироқ масофани босиб ўтишга Амирий чорасиз эди. Стол унинг кўрқув акс этиб турган кўзларига жуда ҳам олисда тургандек кўринди ва бу чексизликни босиб ўтиш учун Вальтернинг таъқиб қилиб турган ўткир нигоҳлари тўсиқ бўлиб турганини тушунди. Амирий хизматкор айтган одамнинг тезроқ хонага кириб келишини истарди. «Унга нима бўлди? Нега шу пайтгача дараги йўқ. Ортига қайтиб кетдимикин?».

Амирий боши узра айланиб юрган ўлим шарпасини ўзидан четлатиш, сўроқлаб келган одамнинг тезроқ киришини истаб, маълум дақиқаларни ютиш илинжида Вальтерни гапга солишга қарор қилди.

– Мени йўқлаб келганингиздан бошим осмонга етди... Сизни узоқ куттириб қўймадимми? Хабарингиз

бўлса керак, мен сафарда эдим... – қария пойинтар-сойинтар сўзлари билан қаттиқ ҳаяжонланаётганини сездириб қўйди.

Вальтернинг юпқа лаблари икки томонга тортилиб, оппоқ тишлари кўринди.

– Ҳаммасидан хабардорман, ҳазратим. Жон Дэвид сизни кутиб олишни каминанинг ихтиёрига топширганди, – деди босиқлик билан. Унинг юзидан кутилиши мумкин бўлган ҳар қандай хавф-хатардан ҳимояланишга шай турганини билиш мумкин эди.

Чол адашмаганини, барча тахминлари тўғри чиққанини тушунди. «Мен ўлимга маҳкум қилинганман. Ох, нега анави сўроқлаб келган одам кириб келмаяпти?». Қариянинг вужуди қулоққа айланди. Бироқ интиқлик билан кутаётган оёқ товушлари ҳамон эшитилмас, аксинча, Вальтернинг бир-бирига ишқалаётган бармоқларининг товуши худди ўлим онлари яқинлашиб келаётганидан дарак бераётгандай асабини бузарди.

Амирий икки одамнинг қотили сифатида содир этган жиноятдан қутилиб, Башир ва Дэвиднинг чангалидан қочиб, Ватанига – ўз уйига етиб келганида жон беришни асло истамасди. Вақтни чўзиш мақсадида қилаётган ҳаракатлари самарасиз эканлигини тушунди. Демак, бари тамом, шунча уринишлар зое кетди. Деворга осилган соатнинг чиққиллаши яшаш истагида типирчилаб турган юрагини Вальтернинг ихтиёрига топширишдан ўзга чораси қолмаганлигини эслатиб турарди.

– Ўзингизга берилган топшириқни бажаришингиз мумкин, – деди Амирий тақдирга тан бериб.

– Мени тўғри тушунганингиз учун минатдорман, ҳазратим! Бироқ қўлимни сиздек олийжаноб инсоннинг қонига бўяшни истамайман. Бу ишни ўз гарданингизга олсангиз, мени бир умрлик виждон азобидан қутқариб қолган бўлардингиз.

– Шуни истар экансиз, начора, розиман! Қуролингизни беринг!

– Афсуски, мен қуролсиз келганман!

– Сиздай одамнинг қуролсиз хонамга ташриф буюришига мутлақо ишонмайман!

– Бу гал ишонсангиз бўлади. Мен ҳақиқатни гапирмоқдаман.

– Унда қандай қилиб жонимни қўлингизга топширай? Осонроқ йўлини кўрсатинг.

– Ҳаёт нақадар ширин!

Вальтер шундай деб ёнидан заҳарли ампулани олиб, Амирийнинг олдига ташлади.

– Оғзингизга солсангиз кифоя, ҳазратим.

– Жонимни олишнинг осон йўлини топганингиздан мамнунман!

Тақдирга тан беришдан ўзга чораси қолмаган қария иккиланиб ўтирмади. Қалтираётган қўлини ампулага чўзди.

– Балки ўлимнингиз олдидан бизга айтадиган васиятингиз бордир?

Амирийнинг назарида жосус уни масхара қилаётгандай туюлди ва оғзига олиб борган заҳар тутган қўлини пастга туширди.

– Афсуски, васиятларимни айтиб бўлганман!

– Кимга?

– Буни сизга қизиғи йўқ!

– Унда мени айтадиган муҳим гапим бор, – сўз бошлади Вальтер. – Биринчидан: сиз Гўзалдан ноўрин шубҳаланиб, уни ўлдирдингиз! Чегечининг сандиғидаги маълумотлар ўзбек разведкаси ходимининг қўлига тушганди! Иккинчидан: Кобулдаги ётоқхонангизда бизни чалғитиш мақсадида эски буюмларингизни қолдиришни унутмабсиз-у, бироқ Гўзалнинг хонасидан олиб чиққан ҳужжатларни эсдан чиқарибсиз!

Амирийнинг сочлари орасидан иссиқ ҳовур чиқиб кетди. Агар Вальтер ҳужжатлар русларнинг ёки қозоқларнинг қўлига тушган деганда ҳам бу қадар ваҳимага тушмаган бўларди. Ўзбекларнинг қўлидалигига асло тоқат қилолмади. Кўксига ўқ қадалган одамдай инграб юборди.

– Гапларим сизга бу қадар оғир ботишини билганимда индамасдим, ҳазратим. Яна бир гап ёдимдан кўтарилай дебди: сиз бошига тўппонча қўндоғи билан урган Ҳасан тирик қолган. У покстонлик эмас экан. Полиция уни қайси мамлакат фуқароси эканлигини аниқлаётган пайтда бечора йигит ўз жонига қасд қилган. Агар қўлингиздаги дорини ичиб юборсангиз, ўша марҳумларнинг рухларини шод қилган бўлардингиз!

Амирий адоий тамом бўлди. У кўзларини бақрайтириб турган жосуснинг қаршисида ўзининг ўлимдан қўрқаётганини сездиришни истамасди. Дорини оғзига солиб ютиб юбориши биланоқ жонига озор бераётган ва кейин бунданда баттар қийноқлардан қутулишини биларди. Чол «Ҳақ гапни айтдингиз» дея қўлидаги дорини оғзига олиб борди. Қалтираётган бармоқлари лабига етиб бормасидан қулоқларининг пардасини тешиб юборгудек қарсиллаган овоз эшитилди. Дори ерга тушиб кетди. Бу овоз қайси томондан келганини англолмаган қария кўзларини юмиб олди ва шу кўйи бир неча дақиқа турди. Кўзларини очганда кўкрагини чангаллаб, оёғи остида ётган Вальтерни кўрди. Қария қўрқув ила ортига ўгирилди ва эшик олдида турган одамга тикилиб қолди. Башараси танишдек туюлди ва бир оз ўтиб эслади.

«Хавотир олманг, афандим, бу парвоз олдидан бўладиган ҳолат» дея полициячилардан қутқариб қолган йигит эди.

– Менга иккинчи бор ҳаёт ато этдингиз, азизим. Бироқ ўз халоскоримнинг кимлигини билмаганимдан афсусдаман.

– Бунинг аҳамияти йўқ, ҳазратим.

– Камтарлик қилманг. Марҳамат қилиб ўзингизни таништиринг...

Нотаниш кимса ҳозиргина ўқ узилган ва оғзидан порох ҳиди анқиётган тўшпончасини қўлтиғи остидаги филофга жойлар экан, хотиржам сўзлай бошлади.

– Мени жўнайдиган вақтим бўлди, ҳазратим. Хонадонингизда ортиқ қололмайман. Мурдани ўзингиз бир ёқлик қиларсиз. – У шу сўзларни айтиб ортига бурилди ва эшик олдига етганда тўхтаб ҳазратга шу сўзларни қўшимча қилди.

– Ўзингизни эҳтиёт қилинг! Бизга ҳали керак бўласиз!

– Хавотир олманг, энди мен ўз уйимдаман!

– Ҳар қалай, маслаҳатимни инобатга олсангиз ёмон бўлмасди!

У бошқа гапирмай хонани тарк этди.

* * *

Вальтер топшириқни бажарган заҳотиёқ бошлиқларига хабар жўнатиши лозим эди. Орадан тўрт соат ўтса-да, телефон жирингламасди. Бошлиқлар у билан боғлиқ кўнгилсиз воқеа рўй берган бўлиши мумкин дея ташвишга тушишди. Вальтернинг телефонига кўнғироқ қилиш мумкин эмасди. Ўйлаганларидек, ноҳушлик рўй берган бўлса, гўшакни Амирий ёки унинг одамларидан бири кўтариши мумкин деб чўчишарди. Бошлиқлар Туркиядаги резидент билан боғланиб, Вальтернинг қаердалигини аниқлаш вазифасини унга топширишди. Резидент тўрт соат ичида турли хил нотаниш рақамлардан олти маротаба Амирийнинг уй ва қўл телефонига кўнғироқ қилди аммо гўшакни ҳеч ким

кўтармади. Бошлиқлар «Вальтернинг сирли равишда гойиб бўлишида Амирийнинг қўли бор» деган қарорга келишди. Қора ишларининг фош бўлиб қолишининг олдини олиш мақсадида кекса жосусни зудлик билан йўқотиш керак деган хулосада тўхташди. Амирийнинг уйига одам киритиб бўлмасди. Соқчилар баланд девор билан ўралган дарвоза ёнида кечаю кундуз хушёр туришарди. Бунинг устига камдан-кам ҳоллардагина кўчага чиқарди. Нима қилиш керак? Қариянинг ҳаётига оид барча маълумотлар қайтадан текширилди. Бошлиқлар чол кейинги пайтда юрак хасталигига чалинганлигидан ва қайси пайтларда дори қабул қилишидан хабар топдилар. Зудлик билан Амирий ўтирадиган хонанинг чизмаларини топишди. Эшик ва деразалар ўрнатилган жойлар ўрганилди. Ҳавонинг қайси пайтда, қайси томондан ичкари оқиб киришининг ҳам ҳисобини олишди. Шундан кейин раҳбарлар Истанбулдаги одамлари билан яна алоқага чиқишди, режалаштиришган тадбирни бажаришни резидентнинг зиммасига юклашди.

Амирий дори қабул қилишига санокли дақиқалар қолганда телефони жиринглади.

– Жаноб, мен сизни қимматбаҳо маълумотдан огоҳ қилмоқчиман... Ҳа, у сиз учун ўта қимматли ва муҳим, – деди. Унинг сўзлари пала-партиш эди.

Амирийнинг юраги ҳаяжондан дукиллади. Томоғига нимадир қадалгандек бўлди.

– Қулоғим сизда, қимматли маълумотингизни эшитишга тайёрман!

– Бироқ мен айтмоқчи бўлган хабарнинг қийматини тўлашингиз керак. Тагин эслатаман, у ҳаётингиз учун ўта муҳим.

Бу гапдан кейин қариянинг вужудига ҳаяжон ва кўрқув ҳисси ёйилди. Лаблари қуруқшаб қолди.

– Мен учун муҳим бўлган хабарни сиз кимдан олдингиз?

– Жаноб, хозир хабарни кимдан олганим у қадар ахамиятли эмас, муҳими мен айтмоқчи бўлган хабар қил устида турган ҳаётингизни сақлаб қолиши мумкин.

Амирийнинг нафаси қисилди. Худди хонада ҳаво йўқдек оғзини катта-катта очиб нафас симирадди.

– Айта қолинг тезроқ.

– Аввал пулини келишайлик, жаноб! Айтдим-ку, бу сиз учун ўта муҳим масала деб...

– Қанча сўрасангиз тўлайман, фақат тезроқ айтинг!

– Бундай хабарни телефонда айтиш, бунинг устига ҳақини келишмасдан қандоқ бўларкин, жаноб!

– Агар вақтингиз бўлса уйимга келинг!

– Ўйлашимча, мен етказмоқчи бўлган маълумотнинг нақадар қимматлилигини, ҳаётингиз учун ҳар қандай бойликдан устунлигини тушунмаётган кўринасиз...

Амирий қаттиқ ҳаяжонга тушди ва бақириб юборди.

– Юрагимни бетоқат қилмай айта қолсангизчи!

– Албатта айтаман, фақат... мен сизни узоқ йиллар яшашингизни, қандайдир бетайин одамнинг қўлида жон беришингизни мутлақо, ҳа, мутлақо истамайман...

Амирийнинг бардоши тугаб, қаттиқ асабийлашди. Энди унинг юраги атрофида оғриқ турганди. Нафас олиши қийинлашарди. Томоғига суяк қадалгандек овози узуқ-юлуқ чиқарди.

Қўнғироқ қилаётган кимса соатига қаради. Амирийнинг асабига қаттиқ таъсир қиладиган сўз айтиш учун яна бир дақиқа шундай ҳолатни ушлаб туриши лозим эди. Айни пайтда Амирий турган хонанинг олдида ахлат ташувчи машина келиб тўхтади ва устма-уст сигнал чалди. Қия очик қолган деразадан қандайдир ёқимсиз ҳаво ичкарига оқиб кирди. Қариянинг нафас олиши баттар оғирлашди. У деразани ёпмоқчи бўлди. Бу орада қўнғироқ қилаётган кимсанинг сўнгги сўзлари қулоғига чалинди.

– Мен хозироқ уйингизга етиб бораман, аммо сизни тирик кўришга сира ақлим етмаяпти, жаноб!

– Нима, сиз мени ўлиб қолади деб ўйлаяпсизми?

– Бу хабар сиз учун нақадар оғир бўлса-да, айтишга мажбурман, жаноб.

– Менга қаранг, тоқатимни тоқ қилиб юбордингиз-ку, қанақа одамсиз ўзи! Мен...

Нотаниш кимса гўшакни жойига қўйиб қўйди. Унинг сўзлари Амирийга қаттиқ таъсир қилганди. Баданини муздай тер босиб, оёқларидан дармон кетиб қалтирай бошлади. Ҳолсизланиб қолган чол қалқиди. Дераза томон юрди-ю, бироқ етиб боролмади. «Қаердан ҳам гўшакни кўтара қолдим? Боя жонимга оро кирган одамнинг сўзига хиёнат қилдим» ўйлади Амирий.

Унинг кучсиз юраги тобора тезлашар, бўғилар, юзлари кўқарар, белидан пастки қисмидан жон йўқдек совуқ тер чиқарди. Юрагини биров мижғалаётгандек оғриди. Қария йиқилиб тушмаслик мақсадида қўлларини деворга тиради ва суянганча кўзларини юмди. Боши узра ўлим шарпаси кезиб юргандек туюлди. Кўзларини очди, хонасига кириб диванга чўзилмоқчи бўлди. Бир қадам босди. Иккинчи қадамни босишга оёғини кўтаролмади. Йиқилиб тушди...

ЮРТДА

Алоқанинг узилиб қолиши Маҳмудовни ташвишга соларди. Икки ҳафтаки, Бўрондан сигнал келмасди. Берилган топшириқлар ҳақида ҳафтанинг сешанба ва шанба кунлари хабар жўнатиши лозим эди. «Нима бўлди? Қўлга тушиб қолдим ёки отишма чоғида дайди ўқ тегдим? Жангарилар шубҳаланиб қолган бўлса, Эргаш ўлимга маҳкум қилдим?» Ҳар қалай жангарилар ичида юрган ходимнинг кўнгилсиз воқеаларга рўпара келиши табиий.

Хаёлига ёмон ўйлар келган Маҳмудовнинг боши қотди. Йиғилиб қолган маълумотларни жилдга солиб, бошлигининг ҳузурига кирди.

– Аскарларимиз чегара чизигида аёл кишининг бошсиз жасадни топишибди. Афтидан, у биз томонга ўтмоқчи бўлган, – бошлиқ тортмадан икки дона сурат олиб Махмудовнинг олдига ташлади.

– Бу Червон хоним-ку, Рауф Ботирович! – деди расмдан кўзини узмай.

– Уни нега чегара яқинида ўлдиришгани бизни қизиқтирмоқда.

– Бўрон жўнатган хабарномага кўра, хоним Эргашдан юртга қайтишни кўп бор илтимос қилган. Бирок тўдабоши бунга розилик бермаган. Менимча, хоним қочган. Эргашнинг одамлари уни қувиб келишган ва чегарада ўлдиришган.

– Гапингиз ҳақиқатга яқин.

– Ҳозир лагердаги вазият мураккаблашган. Қўпчилик жангариларнинг ўзларининг алданганини тушуниб, юртга талпинишаётгани Эргашга ёқмаяпти.

– Қодир ҳақида хабар борми?

– Одамимизнинг маълум қилишича, Бол Зиё лагердан қайтиб келгач, толибонлар сафида хизматни давом эттирган. Унга полковник унвони берилган. Бирок Кобул яқинидаги жанглардан бирида вафот этган. Тўпланган маълумотлар Қодирнинг ҳақиқатан ҳам отишма чоғида вафот этганини тасдиқламоқда. Бирга хизмат қилган йигитлар, харбий комиссариатдан берилган маълумотлар бизни шундай фикрга келтирди.

– Юсуф Аҳмад ҳақида маълумот келдими?

– Ҳозирча ололмадик.

– «Ал-Ҳаққоний» мадрасасидаги йўриқчиларнинг шахси ўрганилдими?

– Ўрганилди, бироқ Қодир исмли шахс у ерда бўлмаган.

– Балки унинг исми шарифи ўзгартирилгандир?

– Бўлиши мумкин.

– Қодир топилмаса, ишни ёпишимиз керак.

– Ягона умидимиз Гафурдан. У топилмагунча суриштирув ишларини давом эттиришга рухсат берсангиз.

– Гафурнинг тириклигига ҳали ҳам ишонмоқдамисиз?

– Шундай! У Қодир билан ёнма-ён туриб мужоҳидларга қарши жанг қилган. Унинг тақдири ҳақида фақат Гафурдан ишончли маълумот олишимиз мумкин!

– Руслардан хабар борми?

– Ҳозирча жимлик. Мафия отаси Вадим Вольфовичнинг одамлари Гафурнинг изига тушган. Маълумотларга қараганда, Гафур руснинг катта миқдордаги бойлигини ўмариб қочган.

– Шундай бўлса, мафия отаси уни ернинг остига кирса ҳам топади. Бироқ мен унинг Россияга ўтишига ишонгим келмайди, – деди бошлиқ.

– Ҳамдўстлик мамлакатларида ҳам яшай олмайди.

– Қайси давлатга чиқиб кетиши мумкин? Вариантлар борми?

– Европага. Қўлида катта миқдорда маблағ бўлса, Мальта оролларидадан ўзи учун бошпана сотиб олиши мумкин.

– Европага ҳам сиғмайди.

– Балки Эргашга қарши тайёрлаш мақсадида қабул қилишар.

– Вадим Вольфовичнинг ишонган тоғи у ерда...

– Менда иккита тахмин бор. Биринчиси: мафия отаси уни топиб йўқ қилган, иккинчиси: оролларга қочиб кетган ва ҳозирда ўша ерда яшайпти.

Бошлиқ ўрнидан туриб дераза олдида келди. Тиккага келган қуёш нурлари полковникнинг юзига тушиб турарди.

– Бишкекдаги вазият мураккаблашиб бормоқда, – деди Рауф Ботирович ташқарига тикилганча, – Олинган маълумотларга қараганда, Башир Махдийга қўшимча куч жўнатишга қарор қилган. Қундуз вилоятига бориб, жангарилар тайёрлайдиган лагерь бошлиғи би-

лан учрашиб, яқин кунлар ичида йигирма бир нафар жангарини Қирғизистонга ташлашни режалаштирган. Ҳозир унинг ишончли одамлари Қирғизистонда миллат ва элатларни бир-бирига қарши қўйиш мақсадида тарғибот ва ташвиқот ишларини олиб бормоқда. Одамлар ўртасида саросима ва тушкунлик вужудга келган. Биз қирғиз ҳамкасбларимизни огоҳлантирдик, афсуски, улар томонидан кескин чоралар кўрилмаяпти. Бу масала ўз ҳолига ташлаб қўйилса, кўплаб одамларнинг қони тўкилади.

– Ҳуқуқ-тарғибот идоралари ходимларининг бу қадар сусткашлигининг сабабини тушунмаяпман.

– «Аждар ғор»дан ўғирлаб кетилган икки нафар генераллардан бири толибонлар билан ишлашга розилик берган. Унга катта миқдорда маблағ ваъда қилишган. Генерал наркотик моддаларни Қирғизистон орқали Россияга ва ундан чет мамлакатларга чиқариш учун имконият яратиб беришга ваъда берган. Толибонлар ўз юртларида етиштирилган героинларни хорижий мамлакатларда пуллашлари ва ундан келадиган катта фойда эвазига одамларини боқишлари ва қуроллантиришлари керак.

– Қирғизистон наркокуръерлар ўчоғига айланиб бўлди.

– Жангариларнинг мақсади ҳам шу!

– Қандай қилиб бўлмасин, Бўрон билан алоқага чиқиб, ундан Қундуздан келадиган жангариларнинг қайси йўналиш бўйича ҳаракат қилишларини, сони ва режаси ҳақидаги аниқ маълумотларни олишимиз керак.

– Жангариларнинг ўтиш вақти маълумми?

– Юборилган хабарномага қараганда, Баширнинг Тожикистондаги одами Орифзода уларни кутиб олади. Бироқ бизга айнан ўша жангариларнинг қайси координат бўйича ҳаракатланишлари номаълум.

Рауф Ботирович девордаги харита олдида келди.

– Улар ҳам Тожикистон орқали ҳаракат қилишадиган бўлишса, албатта бизнинг ҳудудимизни кесиб ўтишади, – деди харитадан кўз олмай. – Мақсадимиз – уларни бирлаштирмаслик. Бу қўп жиҳатдан Тожикистон чегарачиларига боғлиқ. Афғонистондаги ходимимиз кўпроқ ишлаши, вазиятдан бизни вақтида огоҳ қилиб туриши лозим. Яқин орада Бўрон билан алоқага чиқдингизми? – сўради Рауф Ботирович.

– Шу масалада олдингизга киргандим, – деди Махмудов.

– Нима гап? – сергак тортди полковник.

– Бўронни алоқага чиқмай қўйганига икки ҳафта бўлди. Жиддий сабаб бўлмаганда узоқ вақт жим қолиши мумкин эмасди.

– Нима сабабдан бедарак кетиши мумкин, ўргандингизми?

– Кейинги пайтда жўнатган маълумотларини кўтариб, қайтадан танишиб чиқдим. Ҳаммаси жойида. Эргаш ва унинг одамларида шубҳа уйғотадиган ҳаракатлар содир этмаган. Тўдабоши билан муносабати ҳам яхши. Толиблар томонидан хавф туғилиши мумкин эмас.

– Лагердагилар билан муносабати-чи?

– Ёмон эмасди.

– Балки Эргаш одамларини толиблар ичига ташлагандир?

– Бўлиши мумкин.

– Бўрон ёрдамчи топганмиди?

– Мурод исмли йигитга ишониб юрганди.

– Очиб қўйиши мумкинми?

– Бўроннинг айтишича у анчадан бери Эргашдан ўч олиш мақсадида юрган экан.

– Билиб бўлмайди, хорижликлар жосусларни тайёрлашда ҳар хил усулларни қўллашади. Бўроннинг тирик ёки ўликлигини зудлик билан аниқланг.

– Тушунарли!

– Мирзааҳмад ҳақида марказ тўлиқ маълумот сўрашпти.

– Рауф Ботирович, Кобулда бизнинг Бўрондан бошқа одамимиз йўк.

– Йигитларингиздан бирини тезда Афғонистонга ташланг. Бўроннинг тақдири ҳақида бизга шошилиш хабар йўлласин. Мирзааҳмад билан Эргашнинг олаётган нафасидан ҳар соатда огоҳ бўлмоғимиз керак. Ҳарбий разведка бошқармасининг маълумотига қараганда, Амирий Туркиядан Покистонга келган. Орадан уч кун ўтиб разведка ходими уни яна Покистон аэропортида кўрган. Англия разведкаси агентининг кузатувида самолётга ўтирган. Унинг Покистонга нима мақсадда ташриф буюргани ва кимлар билан учрашгани ҳозирча бизга қоронғи. Аммо ишончим комил-ки, у Эргаш ёки Башир билан учрашган. Янги режалар ишлаб чиқишган. Улар истаган пайтда мамлакатимизга таҳдид солишлари эҳтимолдан йироқ эмас. Бундан ташқари алоқа бўлими Амирий айнан Покистонда бўлган куни Петрсон ўзининг Истанбулдаги бошлиғига қандайдир маълумотларни етказганлиги тўғрисидаги суҳбатни ёзиб олган. Афсуски, суҳбат матнини ҳозиргача тўлиқ ойдинлаштира олганимиз йўк. Янги жўнатиладиган ходим Бўроннинг тақдири билсин, мабода уни йўқотган бўлсак Мирзааҳмад жойлашган шаҳарга ўтиб, тўданинг ичига кирсин, қўлидаги одамлари ва уларнинг мақсадлари ҳақида бизни хабардор қилсин. Кейин Саманганга жўнасин, жангарилар орасидан Муродни топиб, у билан алоқага чиқсин! Лагерда ўз одамимиз бўлиши керак. Йигитларингиз ичидан шундай ходим топилади деган умиддаман!

Маҳмудов номзодни топиб қўйганди.

– Сиз айтган ходим бор, ўртоқ полковник.

– Ким?

– Капитан Қўлдошали Жайронов.

– Афғонистонда бўлганми?

– Совет қўшинлари таркибида хизмат бурчини айнан Афғонистонда ўтаган.

- Қайси қўшин таркибида?
- Десантчилар қисмида.
- Маҳаллий халқ тили, урф-одатидан хабардорми?
- Шарқшунослик факультетини томомлаган.
- Афғонистоннинг қайси шаҳарларида бўлган?
- Хирот, Жалолобод, Қундуз, Қандахорда.
- Яхши, Мирзааҳмад турган жой унга таниш экан.
- Ўзи билан гаплашдингизми?
- Жўнаш ҳақида буйрукни кутмоқда!
- Ўн кун тайёргарликдан ўтиши керак. Тилмочлар билан ишласин!
- Тушунарли!

КОБУЛ

Қўлдошали берилган топшириққа биноан учта йўналиш бўйича ҳаракат қилиши лозим эди. Биринчи навбатда Саманганга ўтиши, Муродни топиб, ундан Бўроннинг тақдирини суриштириши, тирик бўлса учрашиб, керакли топшириқларни бериб ортга қайтиши, мабода ўртадан олиб ташланган бўлса, ўрнига Муроднинг ўзини қолдириб, керакли топшириқларни бергач, Мирзааҳмад турган жойни аниқлаши керак эди. Амирийнинг Покистонга қандай юмуш билан келгани, кимлар билан учрашгани тўғрисидаги маълумотларни жамлаш эса учинчи вариантга тааллуқли эди.

Махфий зобит бир ҳафталик тайёргарликдан ўтгач, Афғонистонга жўнади. Белгиланган йўналишлар бўйича ҳаракат қилиб, Саманганга етиб келди. Эргашнинг одамларидан бири булоқдан сув ташиш учун келиб-кейтиши унга маълум қилинганди. Булоқ атрофида сувчини кутишга қарор қилди. Бироқ у эртаси куни келди. Аравакаш ёшгина йигит эди. Қўлдошалини «Шу ерлик одамлардан бўлса керак» деб ўйлади. У аравакашга ёрдамлашди.

– Бу ерга илгари сендан бошқа йигит келиб турарди, – деди у гапни олисдан бошлаб. – Кейинги пайтда кўринмай қолди?

– Мен янгиман, – деди аравакаш. – Исмини айтинг?

– Ўрта бўйли, қорачадан келган.

Аравакаш ўйланиб турди.

– Лагердагиларнинг ҳаммаси қорачадан келганди, хозир қоп-қора бўлиб кетган.

– Адашмасам Баҳромми, Бўронми, ҳар қалай шу исмларга яқин эди.

– Бўрон! Танийман уни!

– Юрибдими? Нега сув ташигани келмай қўйди?

– Уни Эргашбойга ёрдамчи қилиб тайинлашди...

– Э, кўтарилиб кетибди-да! – Қўлдошали ичида Бўроннинг тириклигидан қувонди.

– Лекин яқинда бошига мусибат тушди, – деди аравакаш пақирдаги сувни бочкага қуяр экан.

– Қандай мусибат?

– Лагердаги қуролларни олиб кетаётган машина йўлда портлаб кетди...

– Нима, сизларнинг қуролларингизни олиб қўйишдими?

– Йўқ, кимдир уни портлатиб юборган.

– Бунга Бўроннинг нима алоқаси бор?

– Ҳамма гап шунда-да, – ўзи билмаган ҳолда сирни оча бошлади аравакаш. – Қуролларни юклашаётганда Бўрон машина олдида турган экан. Толиблардан бирининг кўзи тушиб қолганмиш. Аксига олгандек, машина портлаганда айнан ўша толиб тирик қолибди. Бошлиқлари сўроқ қилса, «Машина олдида Бўрон турган, бомбани у жойлаган бўлиши мумкин» деб айтибди. Орадан икки кун ўтмай беш нафар толиб келиб, Бўрон билан Мурод исмли йигитни ушлаб кетишди. Эшитишимча иккисини ҳам дорга осишганмиш...

– Шундай де...

– Шунақа гаплар, ака.

Қўлдошалининг руҳи тушди. Аравакаш идишни сув-га тўлдириб, лагерга қайтди. Зобит Бўрон ва Мурод билан боғлиқ воқеани марказга маълум қилди. Марказ ходимига қуйидаги топширикни берди:

– Иккинчи вариант бўйича ишланг. Мирзааҳмад яшаётган жойни аниқланг. Сўнг Саманганга қайтинг. Аравакаш билан алоқага чиқинг. Шахсини, яшаган жойини, қандай мақсад билан Эргашнинг тўдасига кириб қолганлигини ўрганинг. Сизда унга нисбатан ишонч уйғонса, алоқачи сифатида фойдаланинг!

Қўлдошали Жалолободга жўнади. Мирзааҳмад яшаётган жойни топиш учун бир ҳафта вақт сарфлади. Лашкарбошининг қароргоҳи бозорнинг орқа томонида жойлашганди. Қўлдошали йўл ёқасида косибчилик дўкончасини очди. Ўтган-кетганларнинг оёқ кийимларига ямоқ солиб ўтирди. Бир куни жангарилардан бири ундан шубҳаланиб қолди:

– Қўзимга иссиқ кўриняпсан, – деди у косибнинг юзига тикилиб. – Сен бу ерда бежиз пайдо бўлиб қолмадинг!

Қўлдошали ўзи тенги бу одамнинг юзига тикилди, башараси нотанишдек туюлди.

– Мен қишлоқда косибчилик қилардим. Балки ўша ерда кўрган дирсан. – деди форс тилида.

– Алдама, кўзларинг менга таниш. Сени бу ерда эмас, Ўзбекистонда кўрганман!

– Кимгадир ўхшатяпсан мени...

– Сезиб турибман, ўзингни этикдўз қилиб кўрсатиб, бизни кузатаётган жосуссан!

– Адашдинг биродар, агар менинг кўзларимга жиддийроқ разм солганингда кўпдан бери овқатга тўймаганимни, қашшоқлигимни, қийналиб яшаётганимни сезган бўлардинг!

Жангари унинг юзига қараб-қараб кетди. Қўлдошали асбоб-ускуналарини йиғиштириб жилворгиси келди, аммо ишлаб чиқилган режа барбод бўлишини ўйлаб, ишини давом эттиришга қарор қилди. Бир оз ўтиб жангари иккита шеригини эргаштириб келди. Бири қуролини Қўлдошалининг елкасига тираб, иккинчиси кўлидан ушлаб уни маҳкамага олиб кетишди. Кичкинагина хонага қамаб қўйишди. Мирзааҳмад унга рўпара бўлишни истамеди. «Таниб қолса, ўлганимга шубҳа қилади» деб ўйлади. Баширга сим қоқди.

– Биз айғоқчини тутдик. Кўринишидан бизнинг юртимиздан ўтганга ўхшайди!

– Жосуслигини исботлайдиган далил топдингизми? Ёнидан бирорга ҳужжат чиқдимми?

– У билан гаплашмадим, аммо кўринишидан изимга тушган жосуслардан эканлигини сездим.

– Яхши, унга кўринманг. Мен одамларимни жўнатаман. Уни бу ерга олиб келиб, ўзимиз тергов қиламиз. Бундай одамнинг қўлга туширишни кўпдан бери кутаётгандик!

Башир ўша куниёқ соқчиларини жўнатди. Келиб Қўлдошалини Кобулга олиб кетишди.

Жосуслар етакчиси уни кўргандаёқ Мирзааҳмаднинг шубҳаси ҳақ эканлигига иқроор бўлди. Бу ҳақда Жон Дэвидни огоҳлантирди. Эргашнинг лагерида бўлган кўплаб кўнгилсизликларнинг бош сабабчисини излаб юрган Жон Дэвид учун махфий хизматчининг қўлга олиниши айни муддао эди. У бу янгиликни бошлиғига етказди.

– Унинг қўлга олиниши биз учун ҳозиргача мавҳум бўлган кўплаб муаммолар эшигини очиб беради. Ахир Эргашнинг лагеридан ўнлаб одамлар қочди. Қуроллар юклаган машина портлатилди. Юртидаги алоқачиларнинг барчаси қўлга олинди. Чеченистонга ташлаган ажнабийларни чегарада руслар тутиб олди. Москва-

да вагонга яширилган юз килограммдан ортиқ героин фош бўлди. Кенгашнинг аъзолари ўлдирилди. Булар ким томонидан амалга оширилганини асирга олинган жосусдан билиб олишимиз шарт. Жосусни сўроқ қилишда ўзингиз иштирок этинг. Баширнинг одамлари асирларга ҳайвонларча муносабатда бўлишади. Қийнаб ўлдириб қўйишлари мумкин. Пул, бойлик, уй-жой, дала ҳовли, қўйингки нимани хоҳласа ваъда қилинг! Агар унинг мақсадини била олсак, биз жуда катта маълумотларни қўлга киритибгина қолмай, балки Мулла Умарнинг бизга бўлган совуқ муносабатини қайтадан тиклаймиз. Унутманг, Дэвид, ҳар икки тўдада жосуснинг содиқ алоқачилари бор. Буни кўнглим сезиб турибди. Унинг шахсини билишимиз керак. Мени тушундингизми? У биз учун ўта муҳим.

– Тушундим, сэр!

– Яна бир гап, агар сиз алоқачиларнинг кимлигини аниқлай олсангиз, Чегечининг уйдаги махфий маълумотларни ўғирлаб кетган одамни ҳам топамиз.

– Ишончингизни оқлашга ҳаракат қиламан, сэр!

– Умидим сиздан. Бошингизга қўнган бахт ва омад қушини учириб юборманг. Икки миллионлик чекни муддатидан олдин олишингиз учун сизда имконият туғилган. Мабода ўзингиз удда қилолмасангиз, олдига Фафурни киритинг! Умид қиламанки, у буни қойиллатади.

– Ҳозироқ ишга киришаман!

– Дарвоқе, тутқун қаерда?

– Тошли турмада.

– Яхши, у ердан қочиб кета олмайди.

– Сиз қамоқхонани кўрганмисиз, сэр?

– Унинг қурилганига юз йилдан ошган, шу кунгача бирорта маҳбус ўз оёғи билан чиқиб кетганини эшитмаганман. Яна бир гап, анча олдин мен турма нозирига немис овчаркаларини совға қилгандим. Борганингизда итларнинг тақдири билан қизиқиб қўйсангиз.

– Топшириғим бажарилди деб ҳисобланг, сэр!

Кечки пайт Жон Дэвид қамоқхонага келди. Башир унинг келишини ва қўлга олинган кимса билан учрашишини турма нозирига тайинлаганди. Нозир уни ертўлада ётган тутқуннинг олдига бошлаб кирмади.

– Сассиқ ва бадбўй ис кайфиятингизни тушуриб юбориши мумкин. Яхшиси шу ерга олиб чиқаман уни, – деди.

– Овора бўлманг, тақсир. Мен уни қандай дам олаётганини кўришим керак! – жавоб қилди Жон Дэвид.

Нозир имкон қадар хорижликни пастга олиб тушишни истамасди. Тўғрироғи ер остидаги хоналарда очлик, калтак азобларидан қийналиб ўлолмай жон талашиб ётган маҳбусларнинг аянчли аҳволини кўрсатишни истамасди.

– Хоналар қоронғи, бундан ташқари у ерда бит ва каналар бўлиши мумкин.

– Ҳечқиси йўқ! – эътироз билдирди Дэвид.

– Шифокорларнинг айтишича, тутқунларнинг айримлари тиф билан касалланган. Юқиб қолиши мумкин.

Жон Дэвид ўйланиб турди-да, «майли, олиб чиқинг» деб розилик билдирди.

Нозир ертўлага тушиб кетди. Бир оз ўтиб эти суягига ёпишиб қолган маҳбусни олдига солиб кирди.

Дэвид бир оз қисилган кўзлари билан унга назар ташлади.

– Қўлга тушганингни раҳбарларинг билиб бўлди, – деди худди унинг қисматига ачинган одамдек. – Энди сенга ишонишмайди. Маслаҳатим, бизнинг сўзларимизга қулоқ сол. Айтганимизни қил, ёмон бўлмайсан!

– Нима истайсиз?

– Сени қандай мақсадда ўтказишган бу ерга? Тўғри жавоб берсанг, ҳозироқ дарвозани очиб қўяман. Хоҳлаган томонингга кетишинг мумкин.

– Мени ким деб ўйлаяпсан? – эътироз билдирди тутқун. – Мен оддий этикдўзман.

– Сен этикдўз қиёфасидаги жосуссан! Мирзааҳмаднинг йигитлари ичидан ўзингга ёрдамчи топиш мақсадида келгансан. Эргашнинг тўдасида ҳам шундай алоқачинг борлиги, ундан махфий маълумотларни олиб туришинг бизга маълум.

– Маълум бўлса айбимни исботла, ким билан учрашибман? Юзлаштир!

– Далилим бўлганда сўроқ қилиб ўтирмасдим.

– Мақсадинг нима?

– Алоқачининг исмини айт!

– Танишларингдан бирортасига ўхшатыпсан!

– Сен ўзбексан!

– Афғонистонда уч миллион нафар ўзбек яшайди. Мен ўшаларнинг бириман!

– Гапни айланторма, саволимга тўғри ва аниқ жавоб қайтар!

– Сен кимсан ўзи?

– Биз Афғонистоннинг хавфсизлигини ўйлаймиз. Четдан кириб келган ҳар қандай одам унинг хавфсизлигига, амалдаги раҳбарларининг ҳаётига таҳдид солиши мумкин!

– Афғонистоннинг хавфсизлигига таҳдид солиш менинг қўлимдан келмайди!

– Сен разведка ходимсан. Эргаш билан лашкарбоши эса сенинг юртингдан қочиб ўтган. Мақсадинг унинг одамларининг қўли билан лашкарбошини ҳам, тўдабошини ҳам йўқ қилиш бўлган!

– Мен ўзбекларни яхши биламан, улар шу пайтгача Афғонистонга бирорта қурол-яроғ олиб кирмаган. Аксинча, йигирма беш йилдан бери уруш жафосидан азоб чекиб, қийналган халқни кийим-кечак, озиқ-овқат ва дори-дармон билан мунтазам таъминлаб келмоқда. Қани, менга айтчи, Афғонистонга бундай беғараз ёрдамни қайси давлат бермоқда? Мақсадинг бу ерда тинч-

лик ва барқарорликни юзага келтириш экан, нега оч ва қашшоқ халқнинг қўлига қурол тутқазасан?

Жон Дэвиднинг юзида заҳарханда кулги ўйнади. У лабини тишлади. Нима дейишни билмай ўйлашиб қолди. Хаёлига келган гаплар билан унинг тилини қисмоқчи бўлди.

– Бир пайтлар бу ерларни сен улуғлаётган юртнинг эгалари Темур, Бобурлар босиб олишганини биласан. Халқининг бошига оғир мусибатларни солганини китобларда ўқигансан. Одамларнинг қони ариқларда оққанини-чи? Бу тарих саҳифаларига битилган ҳақиқат!

– Одамларнинг қўлига қурол тутқазиб, уларни бир-бирига гиж-гижлаётган кимсалар, наҳотки сени мамлакатнинг тарихи билан чуқурроқ таништиришмаган бўлишса? Сен босқинчи деб билган одамлар бу юртда бунёдкорлик ишларини олиб боришган. Афғонлар билан ҳамжиҳат яшашган. Амур Темур, Ҳусайн Бойқаро, Навоий, Бобур Мирзо, Шохрух Мирзолар илм-фанни, маданиятни, маънавиятни ривожлантиришган. Мактаблар, касалхоналар, етимхонлар, сув иншоотлари қуришган, ерларни ўзлаштириб, боғ-роғлар барпо этишган. Навоий форс ва ўзбек тилларида ижод қилиб, икки миллатнинг манавиятини, адабиётини юксалтирган. Мустақил Афғонистон давлати 1747 йилда ташкил топган. Ўшанда Аҳмад Шох Дурдоний биринчи шох бўлган эди. Афғон амири Темуршоҳ билан Бухоро амири Амир Шохмурод ўртасидаги шартномага асосан Бухоро амирлигига қарашли бўлган Амударёнинг жанубидаги ерлар Афғонистонга берилганди. Шундан бери Ўзбекистон бу ўлкага фақат тинчлик тилайди.

– Ўзбеклар бундан манфаатдор бўлган-да!

– Манфаатдорлиги юртнинг тинчлиги, афғон халқининг осойишта турмуши, аҳолисининг фаравонлигида. Бундан-да буюк яна қандай манфаат бўлиши мумкин?! «Қўшнинг тинч – сен тинч» деган мақол айнан ўзбек-

нинг мақоли эмасми?! Улар бу юртда тинчлик ҳамда барқарорликнинг ўрнатилишини, дунё харитасида мустақил ва озод Афғонистоннинг пайдо бўлишини истайди. Яқин йиллар ичида Европанинг манамаман деган мамлакатларидан қолишмайдиган янги Афғонистон дунё харитасида пайдо бўлади. Яна шуни унутмагинки, бу мамлакатдаги тинчлик ва барқарорликни қурол билан ҳал этиб бўлмайди. Кимки қурол кўтариб кирибдими, демак, унинг нияти ёмон. Бу юртда деярли уч миллион ўзбек яшайди. Хориждаги ўзбекларни этник тараққиёти, маданияти бевосита Ўзбекистон билан боғлиқ... Сўзларингга кулоқ солсам, четдан қараганда, бизнинг халқларимиз тарихини чуқур биладиган инсонга ўхшайсан. Сен тан олишни хоҳламаган жиҳатларни айтиб ўтмоқчиман. Биргина мисол: мўғуллар дунёни забт этиш учун жуда кўп халқлар билан қирғинбарот урушларни олиб боришди. Очиқ майдонда жанг қилган ҳолатда мағлубиятга учрадилар ҳам. Шулардан бири айнан афғон ҳудудида бўлган. Фазна шаҳри яқинидаги Парвона жангида Султон Жалолиддин қўшинлари мўғулларни мағлуб этади. Жангда айнан афғонлар ва мовароуннаҳрликлар елкама-елка туриб, босқинчиларга қарши курашишгани учун ҳам ғалабага эришадилар. Бу икки халқнинг тарихи ва тақдири азалдан бир эканлигидан далолат бермайдими? Нима учун бу жиҳатларни айтиб ўтмадинг? Буларни сен ҳам яхши биласан-ку? Сабаби аниқ, сен билан бизнинг манфаатларимиз, қарашларимиз турлича. Чунки бу жиҳатлар сенинг манфаатларингга мос тушмайди. 1838 йилда бошланган инглиз – афғон урушидан буён бу мамлакатда тинчлик мустаҳкам қарор топгани йўқ. Халқ йиллар давомида ўзининг кўплаб жигарларидан, яқинларидан, фарзандларидан жудо бўлди. Уларнинг юрак-бағри эзилиб тундай тўкилиб кетган. Элнинг ягона мақсади, орзуси – тинчлик, осойишталик, барқарорлик. Лекин жаҳонни

ўз измига бўйсундирмоқчи бўлган сендай корчалонлар учун бу ўлкани хотиржамлик ўрнатишдан кўра қурол-яроғ синовларини ўтказадиган, жаҳон халқларининг тинчлигига раҳна соладиган маконга айлантириш муҳимроқдир. Ё менинг гапларим нотўғрими?

Жон Дэвид чуқур ўйга толди. Йигитнинг гапларини инкор қилишга асос топа олмади. Шу тобда кўкрагининг остидаги ўлиб бораётган виждони ўйғона бошлаган ва ўзининг тириклигини билдириш мақсадида юрагининг бир четида оғриқ қўзғотганди. Аслида бутун дунё халқлари каби ўзининг халқи ҳам Афғонистонда тинчлик ва барқарорлик ўрнатилишининг тарафдори эканлигини яхши тушунарди. Жон Дэвид кимларнингдир сиёсати қурбонига айланаётганини англаб етди. Афсусларки, ҳақиқатни тан олиб, суҳбатдоши қаршисида бўйин эккиси келса-да, бунга ғурури йўл қўймади.

– Менинг мақсадимни билдинг, хўш, ўзингнинг ниятинг нима? – сўради саволига жавоб ололмаган Қўлдошали суҳбатдошининг фикрини билиш мақсадида. – Сен ўзингга-ўзинг савол бериб кўрчи? Нима учун бу юртга келдинг? Бу юртда нима ишларни қиляпсан, мақсадинг нима? Фаолиятингнинг қанча қисми афғон халқининг манфаати учун мос келади. Ва қанчаси унинг зарарига ишлайди? Одиллик билан ҳукм чиқар. Бир нарса аниқ-ки, инсон ҳеч қачон ўзини ўзи алдаёлмайди. Виждони олдида барча ишларига иқроп бўлади. Хулоса қилиш эса сенинг ҳукмингга ҳавола.

Юрагида оғриқ турган Жон Дэвид маҳбуснинг олдида қололмаслигини ҳамда у билан баҳсни давом эттиролмаслигини тушунди. Бу билими етмаганидан эмас, Қўлдошали томонидан айтилган ҳақ сўзларнинг ростилиги ва қудратидан эди. Тангадек нур зулмат пардасини парчалаб ташлаганидек, адолат уни тезроқ ташқарига чиқишга ундади. Ўйинни бой берганини тан олди. Аммо қаҳрамонимизнинг юраги қанчалик эзилмасин,

хақиқат устун келмасин, бари бир ўзининг келажагини кўз олдидан кетказолмасди. Топшириқни бажармайдиган бўлса, бошлиқлари унга ваъда қилинган пулларнинг ярмини ҳам бермайди.

– Мен сен билан узоқ гаплашмоқчи эдим, афсуски, вақтим тизиз. Албатта яна кўришамиз деган умиддаман! – Жон Дэвид шу сўзларни айтиб хонадан чиқиб кетди. Уни панжара ортида нозир кутиб турарди.

– Рухсат берсангиз, бугун тунда йигитларим уни мулла минган эшакдай қилиб қўйишади, – деди у Дэвиднинг ортидан эргашиб борар экан.

– Кераги йўқ. Мен бошқа усул қўлламан! Ўзи оғзидан гуллаб қўйганини билмай қолади.

Дэвид машинасига ўтираётганда бошлиғининг сўзи ёдига тушди.

– Сизга совға қилинган итлар юрибдими?

– Улар қарамоғимизда, – деди нозир. – Кунига тўрт маҳал гўшт ейишади.

– Жуда яхши, жониворларни оч қолдирманг!

Дэвид машинасини ўт олдириб жўнаб кетди. Нозир темир дарвозага қулф солди. Қамоқхона ортидан итларнинг безовта хургани эшитилди.

ЮРТДА

Бир қозонда икки кўчқорнинг боши қайнамас деганларидек, Мирзааҳмад Эргашни кўрарга кўзи йўқ эди. Қалбини қасос оташи ёндирарди. Йўлини топиб, душманининг оёғига болта уришни пойларди. Одамлари кунора у ҳақда ёлғон-яшиқ гап-сўзларни келтириб туришарди. Орада ҳуқуқ-тартибот идораларининг ходимлари ҳам усталик билан икки «кўчқор» ўртасидаги зиддиятни кучайтирган кичкинагина хўракни ташлаб қўйишди. Баданига игнадек санчилаётган гаплар охир-оқибат Мирзааҳмаднинг сабр косасини тўлдирди.

«Хунаса билан ҳисоб-китобни жойига қўймасам бўлмайди» деди. Ишончли одамларини хонасига тўплади.

– Эргаш менинг ўрнимга кўз тикаётганмиш. Уни тутиб келасанлар! Осмонга чиққан бўлса оёғидан тортинглар, ерга кирган бўлса қулоғидан тортинглар! Эрталаб олдимда бўлиши шарт!

Эргаш бу топшириқдан беҳабар бўлса-да, «Ўрнимни олмоқчи эмиш» деган гап қулоғига етиб, асаблари қақшаганди. Одамларига уни обрўсизлантиришга ва яширинча ўч олишга топшириқ берганди.

Топшириқни олган Мирзааҳмаднинг йигитлари қоронғи тушганда тўртта гуруҳга бўлиниб, Эргашнинг изига тушишди. Одамларининг қаерда бўлишини билишарди-ю, аммо ўзининг қаердалигини билишмасди. Бир нечта тахминлари бор эди. Ўзларига маълум бўлган жойларга жўнашди. Йигитлардан бири уни қаерда бўлишини биларди. Шерикларини бошлаб ўша томонга жўнади. Шаҳардан ўн чақиримча олисдаги Соҳилобод шаҳарчасига тушишди. Янги қурилаётган уйлардан бирининг олдида тўхташди.

– Сизлар шу ерда туринглар, мен девор ошиб ичкарига кирай, Эргаш бўлса, хабар бераман, одамларимизни бошлаб келасизлар, – аскарлардан бири шерикларига шундай деб, ўзи девор ошди. Ҳовлида ҳеч ким кўринмас эди, аммо ичкаридаги уйнинг чироғи ёниқ бўлиб, тортилган пардадан унинг ёруғи ташқарига кўриниб турарди. Ичкарида одамлар борлигини шундан билса бўларди. Аскар оёқ учида юриб, дераза ёнига келди. Ойнага қулоғини қадади. Ғўнғир-ғўнғир овоз эшитилди. Эргашни товушини ажратиб ҳам олди. Кейин эшикни оҳистагина чертди. Елкасига чопон ташлаган уй эгаси чиқди. Остонада турган бегона одамни кўриб, рангидан қон қочди.

– Кимсан? Нега келдинг?

– Эргашбой шу ердами?

- Нима ишинг бор?
- Мен одамиман, гаплашишим керак!
- Гапинг бўлса менга айт! У банд!
- Ўзига айтишим зарур!

Уй эгаси унинг бошидан оёғигача кўз югуртириб чиқди. Кейин деди:

– Кир!

Аскар остонани босиб ўтди.

Эргаш йигитни таниди. Бу Мирзааҳмаднинг одамлари орасига киритган айғоқчиларидан бири эди. Кўзлари бежолигидан қандайдир нохушлик бўлганини пайқайди.

- Нима гап, Арслон?
- Муҳим гап бор, хўжайин.

Улар қўшни хонага чиқишди.

– Мирзааҳмад одамларига сизни эрталабгача тутиб келишни буюрди. Ҳозир аскарлар шаҳарда сизни излаб юришибди.

- Мени нима қилмоқчи экан?
- Унга бошингиз керак!
- Бошим?! Лаънати қутириб кетибди-да!

Эргаш бир зум ўйланиб турди-да, айғоқчисидан сўради:

- Уйига қачон қайтади?
- Ярим тунда.
- Шотирлари кузатиб қўядими?
- Ўзи кетади.
- Яхши, бориб ишингни давом эттиравер.

Эргаш лашкарбоши билан учрашгиси келди.

– Мирзааҳмад хунаса одамларига мени тутишни буюрибди, – деди ичкарида ўтирган шерикларига. – Ҳозир аскарлар шаҳарда мени излаб юришганмиш.

– Мушукни ўлгиси келса, бўри билан ўйнашади, хўжайин, – кулди ўтирганлардан бири.

– Ҳозир унинг уйига борамиз. Ўша ерда ҳисоб-китоб қиламиз.

– Маъкул гап, танобини тортиб қўймасак, у баттар қутуради!

Эргаш шотирларини эргаштириб, шаҳарга жўнади. Бу пайтда Мирзааҳмад қароргоҳидан қайтадиган пайт бўлганди. Эргаш бошчилик тўрт йигит девор ошиб, ичкарига киришди. Гаражда уй эгасининг машинаси кўринмасди. Демак, у ҳали қайтмаган. Қасоскорлар гуллар орасига яшириниб, лашкарбошининг ичкарига кириб келишини кутишди. Ярим соатлар ўтиб, кўча эшик олдида машина тўхтади. Лашкарбоши дарвозани очиб, ичкарига кирди ва яна дарвозага қулф солиб, ёзилгани хожатхонага ўтди. Эргаш шуни кутганди. Одамларига имо қилди. Улар Мирзааҳмадни оғзига ифлос латтани тикиб, оғилга олиб киришди. У Эргашни таниди:

– Думларинг етказибди-да! – деди оёғи остига тупириб.

– Ёмон хабарнинг қаноти бўлади! – деди Эргаш. – Мен сенга нима ёмонлик қилдим-ки, тутишга буюрибсан? Қасдинг бўлса, ўзим борардим ўша искирт хонангга!

– Шаҳарда иккимиздан биримиз қолишимиз керак!

– Демак, менинг қолишим аниқроқ!..

Мирзааҳмад Эргашнинг ахдидан қайтмаслигини билди:

– Одамларинг билан мен томонга ўтсанг, сени ментларнинг чангалидан қутқариб қолишим мумкин, лекин бир шарт билан! – деди муроса йўлини танлаб.

Эргашнинг қизиқиши ортди.

– Қандай шарт экан?

– Одамларингдан иккитаси менинг йигитларим томонидан содир этилган учта қотилликни гарданларига олишади.

– О-о, жуда катта кетдинг-ку! Балки мен ҳам бирорта қотилликни бўйнимга олишим керакдир? Бугун одамларимни қаматсанг, эртага албатта ўзимни турмага тикасан. Сендан ҳар қандай аблахликни кутиш мумкин!

– Бу сенга берилган имконият. Ихтиёр ўзингда. Ментлар одамларингга қўшиб ўзингни ҳам қамашганда кўзинг очилади.

– Қамашмасидан аввал сен билан ҳисоб-китоб қилиб олсам, армоним қолмасди.

– Сен билан нариги дунёда ҳам келишолмаймиз!

– Мени кечир, ҳадемай тонг ёришади. Хотининг уй-фонмай, бажаридиган ишимни бажариб олишим керак!

Эргаш йигитларига қаради ва бармоғи билан тўсинни кўрсатди. Унинг ишорасини тушунган йигитлар тўсинга арқон осишди. Мирзааҳмад шунда кўрқувни ҳис этди. Кўзлари чаноғидан ирғиб чиқаёзди. Қочиб кетмоқчи бўлди, қароқчилар йўлини тўсишди. Мирзааҳмад уларни туртиб юборди. Эргашнинг одамларидан бири қорнига мушт туширди. Кейин қўлини қайиришди.

– Бундай қилма... мен сенга ва одамларингга тегмайман. Шаҳарни сенга топшираман. Айтган гапимни қайтиб олдим, ўлдирма! Истаган пулингни оласан! Бугундан бошлаб йигитларим измингда бўлишади!

– Эргаш шу пайтгача қароридан қайтмаган! Кейин сенинг орқаси шилта лашкарларингни менга кераги йўқ! – деди тўдабоши.

Йигитлардан бири уни сандал устига чиқарди ва бўйнига арқон солди. Иккинчиси сандални олди. Мирзааҳмад типирчилаб, осилиб, соатнинг капгиридай тебраниб қолди. Эргаш ёрдамчиларини эргаштириб, оғилдан чиқиб кетар экан, гурсиллаган товушни эшитмади. Арқон узилганди. Мирзааҳмад ерга тушганида ўпкасидаги димикқан ҳаво хуштак мисоли чийиллаб, бўғзини ёриб чиқди. Боши сандалнинг қиррасига тегиб, хушидан кетди. Бир соат ўтиб кўзини очди, лекин ўрнидан туролмади. Боши оғрирди. Ташқарида оёқ товуши эшитилди. Эшик қия очиқ турарди. Тонг ёришганди. Мирзааҳмад йўлакдан ўтиб бораётган аёлини кўрди.

– Ке... – овози зўрға чиқди.

Аёл чўчинқиради, атрофга аланглади. Кўзи оғилда
букланиб ётган эрига тушди:

– Войдод!!

– Овозингни ўчир, – ингради Мирзааҳмад қўлини
силтаб.

– Нима бўлди сизга, ким калтаклади? – аёл қўйлаги-
нинг этаги билан эрининг юзидаги қонни артди.

– Овозингни ўчир дедим, палакат...

– Нега мени чақирмадингиз?

– Чақирсам қутқариб қолармидинг? Менга қўшиб
сени ҳам осиб кетишарди.

– Қайси уйингга ўт тушгур шу аҳволга солди сизни?

Мирзааҳмад бошини сиртмоққа илганларнинг ким-
лигини айтмади.

– Қоронғида танимадим, – дея минғирлади.

Лашкарбоши бўйнидан арқонни олиб, аёлига узатди:

– Эҳтиётлаб қўй. Сўраганимда берасан. Уларнинг
бошини шунга илмасам, энамнинг сути ҳаром бўлсин!

Мирзааҳмад аёлининг қўлидан ушлаб ўрнидан тур-
ди, оғилдан чиқиб ётоқхонасига кирди. Бир пиёла чой
ичиб, ўзига келди.

– Самадга тилпон қил, тезда кесин!

Ярим соат ўтиб, Самад келди. Мирзааҳмаднинг
ахволини кўриб:

– Нима бўлди, хўжайин, ким калтаклади? – деб
сўради.

– Падарингга лаънат Эргаш кечаси келишимни пой-
лаб ичкарида яшириниб турган экан. Одамлари оғил-
га олиб кириб, осиб кетишди. Бахтимга арқон узилиб,
омон қолдим.

– Худо сизни асрабди, хўжайин. Йигитларга айтай-
ми, тутиб келишади.

– Товуқ мия, уни тутиб бўлганда аллақачон гўштини
гўштга, суягини суякка ажратардим.

– Қонга – қон, жонга – жон хўжайин!

– Идорада нима гаплар?

– Бугун тунда хунук иш бўлди, хўжайин. Қўшни мамлакатдан келаётган одамимизни мелиса тутиб олибди. Машинасининг орқасидан иккита ботинка қутида автоматнинг ўқини топиб олибди.

– Наҳс босмай ўлсин, пес, келиб-келиб ўзимизда қўлга тушадими?

– Нимасини айтасиз, хўжайин, қанча постлардан ўтган одам ўзимизда тумшуғидан илиниб турса-я!

– Ўзи қаерда?

– Қамаб қўйишган бўлса керак.

– Беш-ўн сўм бериб чиқиб кетса ўлармиди?

– Ҳаракат қилибди, бир лимон ташлайман деса ҳам қўйвормабди.

– Ўқни топиб олишган бўлса, сўроқ қилишади. Қардан, кимга олиб келаётгандинг деб қистовга олишади. Энди мени Худо урди, Самад. У хунаса сотади. Мирзааҳмад айтганди дейди. Бошимга бало бўлди. Ўзи шу етмай турувди.

Лашкарбошининг мақсади беш-ўн кун уйида яшириниб ётиш, кейин Эргашнинг изига одам қўйиб, қўлга тушириб, боя аёлининг қўлига тутқазган арқонга бошини илиш эди. Одами икки қути ўқ билан қўлга тушган бўлса, албатта мелиса бугуноқ уни сўроқлайди. Мирзааҳмаднинг фикри ўзгарди. У яна Самадга қаради:

– Савдогарнинг боласи ётибдими?

Самад хўжайин нимага ишора қилганини тушунди. Икки кун бурун ёшгина йигитни кўчада бегона қиз билан қўл ушлашиб кетаётганда тутиб олишганди. Қизни яланғочлаб, чинорга боғлашди, йигитни эса қароргоҳга олиб келиб, оёғидан осиб, отасини чақиртиришди. Унинг савдогарлигини билишгач, ўлпон солишди.

– Ўғлингнинг айби учун беш миллион тўлайсан. Бир кун муҳлат, топиб келмасанг, ҳар соатда бошидан бир челақдан совуқ сув қуямиз! – деб дўқ уришди.

– Ахир у қиз ўғлимга унаштириб қўйилган, бузук эмасди, қолаверса, ўғлим ёмон йўлга юрмайди, – ўзича тушунтиришга уринди савдогар.

– Суриштирдик, улар шаърий никоҳдан ўтишмаган. Шундай бўлгач, шариат қонуни бўйича бир-бирларига номаҳрамдурлар! – тушунтирди жангарилардан бири. – Яхшиси тезроқ уйинга чоп, айтган тавон пулини топиб кел! Йўқса, боя айтганимдек ҳар соатда бошидан бир пақирдан совуқ сув қуямиз!

Савдогар уйига чопди, қариндош-уруғларидан пул сўради. Бироқ айтилган пулнинг барини тополмади. Кечки пайт қароргоҳга келди. Ертўлага тушганида иккита жангари ярим ялонғоч йигитнинг бошидан сув қуяётганди. Совуқдан бадани кўкариб кетган, жикқа хўл бўлган боши кўкрагига осилиб тушган йигитнинг икки кўзидан ёш оқиб тушарди.

– Ота, мени бу ердан олиб чиқиб кетинг, – зўрға гапирди бола.

Савдогар ўғлининг ахволини кўриб додлаб юборди.

– Барака топгурлар, раҳм қилинглар, болам ўлиб қолади!..

– Бола керак бўлса, пулни топиб кел! – кулди жангари.

– Топиб келаман! Фақат уни қийнаманглар! У менинг ёлғиз фарзандим. Ўлиб қолса мен ҳам тириклай қабрга кираман! – ялинди ота жангарининг оёғига йиқилиб.

– Муддат тугади, боланг жазосини олиши керак! – Лашкар пақирдаги совуқ сувни йигитнинг бошидан қўйди. Йигит ҳеч нарсани ҳис этмасди. Фақат бадани титрарди.

Савдогар ўғлининг олдига келди. Уни бағрига босгиси, қалбининг ҳарорати билан танасини илитгиси келди. Жангарилар савдогарни судрашди.

– Яқинлашма!

– Эй Худо, бу не кўргилик!

Ота йиғларди. Бола инграрди.

– Эрталабгача кутинглар, уйимни сотиб, пулни топиб келаман! Фақат бир илтимосим, боламни қийнаманглар! Бошидан сув қуйманглар! – ялинди савдогар.

Жангарилар бош ирғашди. Ота икки кўзини ёшлаб, юрак-бағрини доғлаб чиқиб кетди.

Ҳозир Мирзааҳмаднинг эсига ўша йигит тушганди.

– Ўлиб қолди, – бепарволик билан қўл силтади Самад.

– Нега ўлади? Урдиларингми?

– Бошига ўн пақир яхна сув қуйгандик, шу таъсир қилган бўлса керак. Тунда кирсам, осилган жойида тарашадек қотиб қолибди.

– Мелиса биздан юз ўгирди. Прокурор ишимиздан кир қидирмоқда. Одамимиз ўқ билан қўлга тушди. Бир ой ичида идорамиздан тўртта одамнинг жасади чиқди!

– Ҳаммасининг айби бор-да, хўжайин!

– Айби ўлимга яраша эмасди, нодон! Сенлар бегоналарнинг гуноҳини бўйнига қўяман деб уларни уриб ўлдирдиларинг!

Мирзааҳмад бошини чангаллади. Бир фурсат ўйлаиб, Самаддан сўради:

– Ўлиги ертўладами?

– Осилиб турибди.

– Бировга билдирмай, жасадини бу ерга олиб кел! Отаси сўраса, боланг қочиб кетди де!

– Нимага?

– Тушларим булғаняпти, бир томондан мелиса изимга тушган, иккинчи томондан Эргашнинг одамлари осиб кетишди. Тирик қолганимни билишса, яна келишади. Қамалсам, турмада ҳам соғ қўйишмайди.

– Нафасингизни иссиқ қилинг, хўжайин...

– Гап қайтарма, ҳазилнинг мавриди эмас, айтганимни бажар!

Шу пайт телефон жиринглаб қолди. Мирзааҳмад Самадга юзланди. «Ол» дегандек ишора қилди.

- Эшитаман! – деди у овозини ўзгартириб.
- Гўшакдан таниш овоз эшитилди.
- Хўжайин уйдадилар?
- Нима гап, тинчликми?
- Прокурор сўраяпти...
- Ҳозир борарканлар де!
- Самад гўшакни жойига қўйди.
- Идорага борасизми, хўжайин?
- Прокурор мени бекордан-бекорга йўқламаган.
- Борсам тумшуғимдан илинаман. Бу ердан тезроқ жилишим керак...
- Қаерга борасиз, хўжайин?
- Қаерга борсам ҳам сенга маълум қиламан, изимдан етиб борасан, яна бирга бўламан. Унганча бировга тишининг оқини кўрсатма!
- Самад эшик олдида етганида, Мирзааҳмад уни тўхтатди.
- Янганга айт, олдимга кирсин.
- Самад чиқиб кетди. Уй бекаси кирди.
- Мағфират, кетмасам бўлмайди. Тилиннга эҳтиёт бўл. Нима қилиш кераклигини Самадга тушунтирдим. Мен бу ишни яхши ниятда бошлагандим. Одамларга фойдам тегармикин, жиноятчилик камаярмикин деб ўйловдим. Ёмонлар, нияти бузуқлар илакишди, илондай қўйнимга киришди. Йўлдан уришди. Пулга ўргатишди. Мендан берухсат одамларни қийнашди, қўйдаи оёқларидан осиб ўлдиришди.
- Балки ҳукуматдан кечирим сўрарсиз? – Ҳақиллаб ийғалаётган Мағфират кўзёшларини енгига артди.
- Қўлим кўплаб бегуноҳ одамларнинг қонига бўялган. Қон кўрмасам қалтирайдиган бўлиб қолдим. Қонунда мени жазодан асраб қоладиган бирорта модда йўқ. Ҳукумат гуноҳимни кечирмайди. Бир эмас, беш-олти бор огоҳлантиришган, ҳаволаиб, уларнинг айтганини қилмаганман...

Ярим соат ўтиб, Самад «Москвич»нинг орқа юкхонасида ўликни олиб келди.

– Ҳеч ким кўрмадимми? – сўради Мирзааҳмад.

– Ўзимизникилардан бошқанинг кўзи тушмади, хўжайин.

– Ўзимизникиларга ҳам кўрсатмаслигинг керак эди, тўнғиз!

– Кўпчиликдан яшириб бўлармиди, хўжайин!

Мирзааҳмад чўнтагидан бир боғлам долларни олиб, Самадга узатди.

– Манави билан дўхтирнинг оғзини юм. Юраги ёмон эди, тунда ушлаб қолибди деб қоғоз ол. Шу бўлмаса, имом жаноза ўқимайди. Кейин жасадни ўзинг ювиб, кафанла!

– Янгам-чи?

– Унинг тили кесилган, уйдаги гапни кўчага ташимайди. Энди мен кетдим!

Мирзааҳмад пулларни йиғиштириб, сумкага жойлаб қўйганди.

– Сенинг улушинг хонамда! – деди темир сандикнинг калитини топшириб. – Эртага шаҳарда ҳидинг ҳам қолмасин. Фрунзегга уч. (Фрунзе – Қирғизистоннинг пойтахти Бишкек шаҳрининг илгариги номи.) «Манас» меҳмонхонасининг 104-хонасига жойлаш. Одамларим сени ўша ердан топишади...

– Тушундим!

Мирзааҳмад Самадни бағрига босиб, уйдан чиқаётганда унга яна бир гапни айтди.

– Анави домланинг қизи бор-ку, оти Кароматмиди? Ўшани ўзинг билан бирга олиб кет. Биз борадиган юртда керак бўлиб қолиши мумкин!

– Тушундим, ака!

Мирзааҳмад ташқарига чиққанда тонг ёришганди.

У шу куни ўзига маълум бўлган яширин йўллар орқали Ўзбекистон чегарасини бузиб ўтди ва Қирғизистонда

пайдо бўлди. У ерда узоқ қололмади. Танишлари уни Баширнинг одамлари билан учраштирди. Лашкарбоши бошига тушган савдоларни уларга айтиб берди.

– Биз сизни қанотимизга оламыз. Эртагаёқ Афғонистонга жўнайсиз...

ШОҲИМАРДОН

Башир Эргашнинг ёрдамидан юз ўгириб, Орифзодага умид боғлаганди. Одамлари у билан боғланиб, Панж дарёсини кечиб ўтадиган йигирма бир нафар йигитни Шоҳимардон орқали Қамчиқ довоғига кузатиб қўйишга ёрдам беришини илтимос қилди. Каттагина маблағнинг ҳидини олган Орифзода бу илтимосни бажонидил қабул қилди. Келишилган куни «Жангарилар тунда дарё бўйига етиб келишди. Улар йўриқчиларнинг маслаҳатига биноан кичик-кичик гуруҳларга бўлиниб, чегарани кесиб ўтишди. Совқотган бўлишларига қарамай, тўхташ мумкин эмаслиги қаттиқ тайинланганди. Тонг ёришаётган паллада тоғ ичкарасидаги қишлоқлардан бирига кириб келишди.

Башир одам танлашда бир оз янглишганди. Йигирма бир нафар жангарилардан ўн нафари африкалик бўлиб, қолганлари покистонлик ва афғонистонликлар эди. Улардан учтаси қирғиз, тожик ва рус тилларини мукамал билишар, шу сабабли майда гуруҳларга бошлиқ этиб тайинланганди. Гуруҳ бошлиқларидан бири ўз шерикларини тошлар ортида қолдириб, йўл бошловчинини топиш мақсадида қишлоққа кирди. У вақтлироқ келганди. Дўконча ҳали очилмаганди. Кутишга тўғри келди. Ярим соатлар ўтиб, ёшгина бола эшикни очди. Жангари ундан тожик тилида сўради:

– Даданг қаерда?

Болага нотаниш одам келиши ва унга айнан шундай савол бериши олдиндан маълум эди.

– Дадам уйдалар. Нима ишингиз бор?

– Бориб, ўртоғингиз Ямин амаки келдилар дегин.

Бола ортига қайтиб кетди. Кўп ўтмай дадасини бошлаб келди. Бу Баширнинг таниши Орифзода эди. Унга одамларни айтилган манзилгача кузатиш ва ҳар бир жангарини иссиқ кийим билан таъминлаш вазифаси юклатилганди. Орифзода қалин пўстин тополмай, туя жунидан тўқилган чакмон сотиб олганди. Уларни жангариларга тақсимлаб берди. Ҳаммалари қуролларини елкаларига осиб, устидан чакмон кийишди. Бир оз ноқулай бўлса-да, баданлари иссиқдан яйраб кетди. Чакмонлар узун эди, қолаверса, африкаликлар бундай кийим кийишга одатланишмагани сабабли юрганларида оёқлари билан чакмоннинг етагини босиб олиб, қоқилиб кетишарди.

– Мунча ношуд бўлмасларинг! – олдинда бораётган Орифзода уларни койиб қўярди. – Қўлларинг билан этагини кўтариб олинглар! Бу юришларингда бир хафтада ҳам манзилга етиб боролмайсизлар!

Қор тошлар устини оппоқ тўшак мисоли қоплаганди. Ҳаво очиқ бўлгани сабабли, ёруғлик кўзни қамаштирарди. Жангарилар саллалари билан юзларини ўраб олишган, фақат кўзларигина кўриниб турарди. Навбатдаги довонга кўтарилишаётганда ҳавонинг туси ўзгарди. Изғирин сабаб учаётган қор учқунлари жангариларнинг юз-кўзларига уриб, кўз очишга имкон бермасди. Улар жонларини сақлайдиган бошпана йўқлиги боис юришга мажбур эдилар. Тўхтайдиган бўлишса, совуқда қотиб қолишлари мумкин эди. Ҳамминг оёғи музлаб қолганди. Африкаликлар тоғ йўлларида узок вақт машқ қилган бўлишса-да, совуққа чидашмади. Қалтираб, оёқларига тош боғлангандек қимирлатишга мадорлари қолмади. Орифзода шерикларини тезроқ юришга ундарди. У қор остида қолиб кетган сўқмоқни адашмасдан топиб борарди.

– Ҳа, бўш келманглар! Чаққонроқ ҳаракат қилин-
лар! – дерди гоҳ тожик, гоҳ рус тилида. – Икки соатдан
кейин қоронғи тушади. Йўлни тополмай қоламиз!

– Ҳолимиз қолмади, – дерди унинг тилига тушунган-
лар. – Шу ерда бир озгина дам ола қолайлик. Қорнимиз
ҳам очди.

– Қояларда тўхтаб бўлмайди! Озгина ҳаракатсиз
қолсаларинг қотиб қоласизлар! Тепадаги қорлар кўчиб
тушиши ва ҳаммамиз кўчкилар остида қолиб кетиши-
миз мумкин. Қани, бўлинглар, бу ёғи оз қолди.

Жангарилар худди йиқилиб тушадигандек бир-бир-
ларининг қўлларидан ушлаб, тиззаларигача қорга бот-
ган оёқларини базўр кўтариб, йўл бошловчининг изидан
эргашишга мажбур бўлишарди. Ҳаммалари ипга тизил-
гандек тепаликка кўтарилишарди. Иккинчи довоннинг
қоқ белига келишди. Шунда тўхташди. Қўпчилик ҳаво
етишмаётганидан бўғила бошлаганди. Бир иккитаси
юришга ҳоли қолмай, қор устига ётиб олди. Оппоқ ту-
ман на олд ва на орқа томонни кўришга имкон бермади.
Изғирин кучайганди. Бир жойда туриш хатарли эди.
Жангарилар тезда дилдираб, карахт бўлиб қолишди.

– Қани йигитлар, олға! – деди Орифзода. Унинг
қўлида қорбобонинг ҳассасидек узун таёғи бор эди.
Жангарилар бўйинларидан боғланган итдек чўкки сари
тирмаша бошлашди. Бироқ боя қор устига ётиб олган
уч африкаликнинг ўрnidан туришга холи ҳам, мадори
ҳам қолмаганди. Шериклари уларни қўлтиқларидан
олиб, ўринларидан турғазиларди. Бироқ ҳеч қанча юр-
май яна ётиб олишди. Бу гал ҳеч ким ёрдамга келмади.
Ҳабашлар ётган жойларида абадий қолиб кетди. Ориф-
зода ортидагиларни илдамроқ юришга ундаб борарди.

– Биродарлар, яна бир ҳаракат қилсак, довонни забт
этамиз ва форга етиб борамиз! Ўша ерда эрталабгача дам
оламиз! Тўйиб овқатланамиз!

Бир чақиримча юришгач яна иккитаси йиқилди.

– Турларинг! – қор устида ўликдай чузилиб ётган шерикларини турғазишга уринишди жангарилар. Бироқ улар кимирлашмади...

Ҳамма ўзи билан ўзи овора эди, сўқмоқдан чиқиб кетмаслик, ҳолдан тойиб йиқилиб тушмаслик мақсадида бутун куч ва иродасини тўплаб, қор устида чўзилиб ётган шерикларини ташлаб кетиб боришаётганда ўлик сукунат чўккан тоғларни ларзага келтириб, автоматдан отилган ўқлар овози қулоқларига чалинди, турган жойларида қотиб қолишди. Айниқса, қўллари билан совуқ қорларни чангаллаб, ортида бир чангалғимланган қорни қолдириб, тепага тирмашиб чиқаётган Орифзоданинг йиқилиб тушишига бир баҳя қолди. «Ўқ қаёқдан келди? Кимга қарата отилди? Нахотки чегарачиларнинг қаршисидан чиқиб қолган бўлсак?. Барчанинг хаёлига шу фикр келди ва теварак-атрофга қарашди. Одам зоти кўринмади. Фақат анча нарида қолиб кетган икки жангари оппоқ қорни қип-қизил қонга белаб, жон беролмай типирчилаб, қор кўрпасини тўзитиб ётарди. Улар совуққа ҳамда йўл азобига чидамай, ўзларини ўз қўллари билан отиб ташлашга мажбур бўлишганди. Типирчилаб, ўлим билан олишиб ётганларга ҳеч ким эътибор бермади. Бир зумгина жон таслим қилишларини кузатиб туришди-да, кейин йўлда давом этишди.

Совуқ тобора забтига оларди. Кўз очиргани қўймасди. Чакмон ҳам уларнинг жонига оро кирмади. Баданларининг очиқ жойларини изғирин чаёндай чақиб оларди. Африкаликлардан яна бири ҳолдан кетиб, ўзини қор устига ташлади. Ҳеч ким унга аҳамият бермади. Ёғаётган қор унинг устига оппоқ кўрпа тўшаб, бир неча дақиқада кўздан яширди...

Ўн тўрт жангари ва бир йўл бошловчи энди пастлик сари юришди. Қор тинди, изғирин тўхтади, булутлар ёйилиб кетди. Аста-секин юлдузлар чақнаб чиқаётган осмон кўринди. Илиқ ҳаво жангариларнинг руҳини

кўтарди. Пастликка илдам тушиб келишди. Орифзода айтган ғорни топишди. Унинг оғзи майда тошлар билан тўсиб қўйилганди. Тошларни жойидан кўчиришди. Қаршиларида улкан махлуқнинг оғзи каби қорайиб турган ғор кўзга ташланди. Йўл бошловчи фонарни ёқди ва ортидан шерикларини эргаштириб ичкарига кириб борди. Ғор оғзи ўта тор бўлиб, бир одам зўрға сигар, аммо беш-олти қадам юрилгач, кенгайиб борарди. Ичкари ташқарига қараганда иссиқ эди. Бошқа жангарилар ҳам қўлларидаги фонарларини ёқишди. Ичкаридаги нарсалар кўзга бемалол ташланиб турарди. Орифзода тўхтади. Деворларга зайтун дарахти шохидан ясалган ёритгичлар ўрнатилганди. Уни ёқди. Йигирма чоғли одам ўтирадиган кенгликда тошдан ясалган курсилар кўринди.

– Эрталабгача шу ерда дам оламыз, – деди Орифзода шерикларига юзланиб. Кейин ўзи ғамлаб қўйган ўтинни олиб келиб, гулхан ёқди. Барчалари олов атрофига жамланишди. Қарахт бўлган баданлари аста-секин қизий бошлади. Жангариларнинг айримлари оч бўлишига қарамай, тошлар устига чўзилиб, устиларига чакмонларни ташлаб уйқуга кетишди.

Орифзоданинг назарида улар бир ярим кунлик масофани бир кунда босиб ўтишганди. Шу сабабли шерикларини тонгда уйғотмади. Мириқиб дам олишсин деб қўйиб берди. Жангарилар тушга яқин кўзларини очишди. Орифзода уларга овқат тайёрлаб қўйганди, тамадди қилиб, йўлга чиқишди. Шомга қадар йўл босишди. Алалоқибат, олислардан Шохимардон қишлоғи кўзга ташланди. Совуқ синганди. Изғирин тўхтаганди. Қор у қадар қалин эмасди.

Эртаси куни эрталаб қишлоққа яқин келишди. Африкаликларнинг юз териси совуқдан шилиниб, арчилиб кетганди. Бу билан одамлар орасига кириб бўлмасди. Улар бир ҳафта ғорда яшашга мажбур бўлишди.

Шоҳимардонда уларни бошқа йўл бошловчи кутиб турарди. Унинг вазифаси жангариларни довонга бошлаб бориш эди. Орифзода ўзига тегиши мумкин бўлган катта миқдордаги пулни айнан унинг қўлидан олди ва орқага қайтди...

* * *

Тимофей Андреевич билан Шодмон Бердиевлар тоғ ёнбағридаги ўрмонга чиқишни, дам олиб келишни анчадан бери режалаштириб юришганди. Бироқ вақт топишолмасди. Ниҳоят якшанба куни жўнашга қарор қилишди. Бир ҳафталик егуликларни юк халталарига жойлаб, йўлга чиқишди. Машинани тоғ ёнбағридаги таниш чўпоннинг чодирда қолдириб, баландликка яёв кўтарилишди. Шундоқ кўз ўнгиларида шовуллаб турган ўрмонзор ястаниб ётарди. Кўм-кўк либосга бурканган арчазорлар, қайинзорлар тўлқиндек чайқалиб турарди. Енгил соф ҳаво юракка қувонч, дилга сурур бахш этарди. Бу ерларнинг табиати ҳар қандай одамни ўзига маҳлиё айларди, асабларини тинчлантирар, шу сабаб икки дўст олти йилдан бери вақт топиб, ўрмонзорга келиб дам олиб кетишни одат қилишганди.

Тўрт соат йўл босиб, ниҳоят ўзларига қулай жойда чодир тикиб, шу ерда тунашга қарор қилишди.

– Чарчаганман, овқат егим йўқ, яхшиси эрталаб нонушта қиламиз! – деди Тимофей Андреевич.

– Майли, бир оз мизғиб ола қол, мен овқат тайёрлайман, пишганда уйғотаман!

Қуёш ўрмонзор узра ёйган қизғиш нурларини йиғиб олаётган палла эди.

Эрталаб иккиси ҳам барвақт уйғонишди. Дарахт шохларида бири олиб, бири қўйиб сайраётган қушларнинг хониши авжига чиққанди. Дўстлар қумғонда чой қайнатишди. Нонуштадан кейин милтиқларини елкага

илиб, тепалик томон кўтарилишди. Анча вақтдан буён Тимофейнинг кўзи дарахтларнинг шохида эди. Ҳеч бўлмаса кечки овқатга бирорта қирғовулми, тустовуқми отиб қайтишни ўйларди. Бундай қушлар одатда сайрашмайди. Шохларга қўниб, жимгина ўтиришади. Одамни кўришганида хатто нафасларини ютишади. Яхши овчи уларни қулоқлари билан топади. Анчагина юришгач, Шодмон тошлар ортидан келаётган товушни эшитиб қолди. Тўхтаб атрофга қаради. Бироқ ҳеч ким кўринмади. У Тимофейнинг енгидан тортиб тўхтатди.

– Эшитяпсанми? – деди Шодмон қўли билан овоз келган томонни кўрсатиб. – Ҳов анави жойда кимлардир бор!

Тимофейнинг қулоғига ҳам одам овози чалинди. Улар ўзларини дарахтлар панасига олиб, товуш келган томонга оёқ учида юришди. Ўйигирма-ўттиз қадам нарида доира қуриб ўтирган одамларда кўзлари тўхтади.

– Ким булар, овчиларми ёки ўрмон ходимларими? – паст овозда сўради Тимофей шеригидан.

– Ўрмонбегилар бўлса керак, – тахмин қилди Шодмон. – Қўлимиздаги милтиқни кўриб, жарима соламан деб пўписа қилишмаса бўлди. Юр, қайтдик.

– Ахир ҳозир ов мавсуми-ку. Рухсат берилган.

– Сен шундай дейсан. Улар буни тушунишни исташмайди. Ўзларининг қонунлари бор. Яхшиси ортга қайтайлик.

Улар ортга бурилишди. Шунда Тимофей эҳтиётсизлик қилиб қуриган ходани босиб олди. Қарсиллаган товуш тошлар ортида ўтирган бегоналарнинг қулоғига етиб борди. Шу заҳотиёқ ўринларидан сапчиб туришди ва дарахтлар орасида кетиб бораётган кимсаларни кўришди. Бир зумгина бир-бирларига қараб, нима қилишни билмай қолишди. Кейин худди унутиб қўйган буюмлари эсларига тушгандек, қочоқларнинг изидан чопишди. Етиб олишга кўзлари етмай, изларидан ўк

узишди. Тимофей билан Шодмон кўрқиб, боягидан ҳам илдамроқ чопишди. Изларидан ўклар қувар, дарахтларнинг танасига ботар, тошларнинг юзига урилиб, чийиллаб қайтарди.

Икки дўст анча жойгача чопиб боришди. Ўрмон ичида югуришнинг ўзи азоб. Гоҳ шох-шаббаларга қоқилишар, гоҳ қалин дарахтлар ичидан йўл тополмай қолишарди. Чарчашди. Юришга ҳам ҳоллари қолмади. Нотаниш кимсалар уларнинг изидан ҳамон қувлаб келишарди. Ортларидан ўқ отишарди. Ниҳоят ўклардан бири Шодмонни қулатди. Кўрғошин орқа миясидан кириб, пешонасини ёриб чиққанди. Йиқилгандаёқ жони чиққанди. Ёрдам кўрсатишга ҳожат қолмаганди. Тимофей қувиб келаётганларнинг қўлига тушмасликка, тутиб олишгудек бўлишса, уни ҳам отиб ташлашлари мумкинлигини тушуниб, ўзини чангалзор ичига урди. Қувлаб келаётганлар шу тариқа уни йўқотишди.

Тимофей Жониш чўпоннинг чодирига ўпкаси оғзига тиқилган ҳолда етиб келди. Машинасига ўтириб, зудлик билан шаҳарга жўнади. Кўйлаклари йиртилган, оёғининг тиззасигача лой сачраган, юзларини шохлар тилиб ташлаган ва қон доғлари қотиб қолган ҳолда ички ишлар бўлими идорасига кириб борди. Леонид Аркадьевич Сидоровга бўлиб ўтган воқеани батафсил гапириб берди.

– Ўрмон ходимлари шеригимни отиб ўлдиришди. Мен зўрға қочиб қутулдим, – деди ҳансираб.

– Қайси жойда? – сўради полковник.

– Кон тепасидаги ўрмонда.

– Нимага боргандиларинг?

– Дам олгани.

– Қуролларинг бормиди?

– Биз ўқ отмадик!

Полковник жиноят қидирув бўлими бошлиғи билан тезкор ходимлардан бирини ёнига олиб йўлга

чикди. Улар «Ўрмонбегилар браконьерларни эҳтиётсизлик туфайли отиб қўйишган бўлса керак» деб ўйлашганди.

Тимофей уларни воқеа жойига бошлаб борди. Шодмон қонга беланган ҳолда шохлар устида ётарди. Милиция ходимлари сал наридан одам изларини топишди. Ўқлар жанговар қуроллардан отилганидан далолат берарди. Сидоров Тимофейни жасад олдида қолдириб, ходимларини ёнига олиб, атрофни кўздан кечирди. Излар изқуварларни тоғ томон бошлади. Ўрмондан чиқишлари билан ғорга дуч келишди. Яқин боришди-ю, лекин ичкарига киришга улгуришмади. Бир пайтнинг ўзида икки автоматдан отилган ўқлар полковник билан жиноят қидирув бўлими бошлиғини тошлар орасига яширинишга мажбур қилди. Сидоров булар жангарилар эканлигини тушунди.

– Ўқ отишни бас қилинглар! – кичқирди Сидоров. – Биз милицияданмиз!

Ичкаридагилар жавоб қайтаришмади. Аксинча, автоматлардан яна ўқ отишди. Полковник нима қилишни билмади. Тошлар панасидан чиқса, ўққа ўзини тутиб бериши мумкин. Жиноят қидирув бўлими бошлиғи қўлига тўппончасини олиб, полковникнинг «Қайт, Гриша» деганига қулоқ солмай, ғор томон эмаклаб кетди. Бошлиқ қуролсиз эди. Жангариларни чалғитиш керак деган фикр хаёлига келди. Лекин қуруқ гап билан қандай чалғитсин? Қолаверса, улар полковникнинг гапини эшитишни эмас, уни тезроқ бир ёқлик қилишни ўйлашарди.

Сидоров тезкор гуруҳ ходимига юзланди.

– Зудлик билан идорага хабар бер, ходимларни жанговар ҳолда бу ерга жўнатишсин.

Ходим орқага қайтди. Шу пайт яна автоматлар тилга кирди. Гриша ғор оғзига яқин бориб қолганди. Автоматлар унга қаратилганди. Гриша ётган жойида бир

сапчиб, кейин тўнтарилиб тушди. Ўқлар илма-тешик қилиб ташлаган кўйлаги қип-қизил қонга бўялганди.

Полковник ўзининг ёлғиз ва қуролсиз қолганини билдирмаслик мақсадида овозининг борича атрофга қараб қичқирди:

– Саша! Тоҳир! Ўз одамларинг билан тепага чиқинглар, қолганлар ён томондан келинглар! Менинг буйруғимсиз ўқ отилмасин. Улар тириклай қўлга олинсин!!

Леонид Аркадьевич ўзи ўйлаб топган бу ҳийла билан жангариларни узоқ ушлаб туролмаслигини биларди. Орадан ярим соат ўтиб, улар полковникнинг ёлғизлигини сезиб қолишди. Жангарилардан бири ғор оғзига келиб, атрофни кузатди ва ҳеч ким йўқлигини билди. Шунда ҳаммалари бир вақтнинг ўзида ичкаридан чиқиб келишди. Леонид Аркадьевич қийин аҳволда қолса-да, ўзини йўқотиб қўймади. Қуролларнинг учини тўғри-лаб, важоҳат билан келаётган жангариларга қарата шундай деди:

– Таслим бўлинглар! Қуролларни ташланглар! Қонун сизларга енгиллик беради!

Жангарилар полковникка яқин келиб қолишганди.

– Юрагинга балли, бошлиқ! Бизни ярим соатдан кўпроқ бир ўзинг лақиллатиб, ғор ичида ушлаб турдинг. Мукофотга лойиқсан. Биламиз, бу қаҳрамонлигини бошлиқларинг тақдирламайди, аммо биз тақдирлаймиз!

Бошига рўмол ўраган жангари шундай деди-да, полковникнинг кўкрагига авоматнинг учини тираб, тепкини босди. Тириллаган овоз тоғу тошлар, ўрмонзорлар ичра таралиб кетди. Ўндан ортиқ қўрғошинни кўксига жойлаган Леонид Аркадьевич «их» деган овоз чиқармади. Бир муддат кўзларини жангарига тикканча тик турди, унинг оёғи йиқилишни истамай, бутун кучини жамлаб, металлургия заводи тепасида она юрт байроғи хилпираб турган томонга қараб йиқилди.

Бу пайтда тезкор вакил машинага ўтириб, идорага жўнаганди. Навбатчига горга қуролланган жангарилар жойлашиб олганини маълум қилди. Шаҳар ички ишлар бўлимининг ходимлари оёққа туришди. Ярим соатга қолмай, улар горга етиб келишди ва атрофни ўраб олишди. Полковник билан Гришанинг жасади ёнма-ён ётарди. Жангарилар эса қўринмасди.

ЧЕГАРАДА

Нихоят йўлга чиқишга топшириқ бўлди. Биз уч киши эдик. Шерикларим ажнабий эдилар. Қайси давлатдан Афғонистонга ўтишганини билмасдим. Мен тушунмайдиган тилда гаплашишарди улар. Ичи қора, раҳм-шафқатсиз ҳамда ниятлари ёмонлигини бир оз қисилган кўзлари сотиб турарди. Уларда шубҳа уйғотмаслик кераклигини ўйладим. Биз билан яна бир нотаниш киши келарди. У йўл бошловчи эди. Башир учаламининг ихтиёримизни унга топширганди. Унинг тулкидек муғомбирлигини чўзинчоқ юзи, ич-ичига ботиб кетган нурсиз, ҳеч ҳаракатдан тўхтамайдиган кўкимтир кўзларидан билиш мумкин эди. У биз билан гаплашмасди. Соқов одамдек имо-ишоралар орқали нима демоқчилигини билдирарди.

Биз Туркияга етиб келдик. Йўл бошловчи бизларни ўзига ўхшаган бир кимсанинг қўлига топширди. Кейин иккиси ўзларининг тилида узоқ суҳбатлашди. Гап оҳангидан ва важоҳатларидан ниманидир келишолмаётганликларини сездим. Тортишувдан кейин нотаниш одам қўлимизга Озарбайжонга учадиган самолётга чипта тутқазди.

– Аэропортда сизларни ўзимизнинг одамимиз кутиб олади, – деди у биз билан хайрлашаётиб. – Унинг рухсатсиз ҳаракат қила қўрманглар!

– Биз уни танаймиз-ку, – дедим.

– Сен танимасанг, у сенларни танийди. Аэропорт эшигининг олдида турасанлар. Олдиларингга келган одам «Яшар оғаникига меҳмонга келдиларингми» деб сўрайди. «Ҳа» деб жавоб қайтарасанлар. Шу сўз билан бир-бирларингни таниб оласизлар. У сенларни ўзи билан олиб кетади. Ортиқча савол бермаларинг. Сўрамаган нарсалари ҳақида валдираб юрманглар. Тилингни калта қилсанглар хавф-хатар яқинлашмайди. Тушунарлими?

Бош ирғадим.

Самолёт аэропортга кечаси қўнди. Майдалаб ёмғир ёғарди. Эшик олдига келдик. Олтмиш ёшлардаги паст бўйли, чўққи соқол одам олдимизга келди. Бизни узоқдан кузатиб турган бўлса керак форс тилида «Яшар оғаникига меҳмонга келдиларингми» деб сўради. Бош ирғишим билан у «Ортимдан юринглар» деди. Йўлнинг нариги четига ўтдик. Эски машинага ўтириб, номаълум томон жўнадик. Йўл бошловчи телефонда ким биландир боғланди. Машина тоғларга туташ адир олдида тўхтаганда тонг ёришганди.

Тоғлар бизни хўмрайиб қарши олди. Қўрғошин тусли булутлар чўққиларга бошини уриб сузарди. Теварак-атроф кўзга чиммат ортида қолгандек кўринарди.

– Шу тоғдан ошиб ўтишимиз керак! – деди йўл бошловчи.

Ҳаммамиз худди байрамга бораётган йигитлардек кийиниб олгандик. Оёғимизда туфли. Бунинг устига кийимимиз юпқа. Тоғнинг совуғи этимизни жунжиктирарди. Қорларни, тошларни чангаллаб тепаликка тирмашдик. Изғирин эсарди. Ҳаммамиз дилдирардик, юзимиз кўкариб борарди. Йўл бошловчи биздан олдинда борарди. Тўхтамасди. Туман қуюқлашарди. Қўқдан совуқ томчилар томарди.

Юз метрча юқорига кўтарилганимиздан кейин йўл бошловчи тўхтади. Толиққан ва совуқдан тарашадек қотган қўл-оёқларимизга дам бермоқчи деб ўйлаган-

дим. Бошимни кўтариб қарасам қаршимизда тўсиқ турарди. Олға юришнинг иложи йўқ. Йўлда давом этиш учун тўсиқдан ошиб ўтиш даркор. Барчамизнинг ўйимиздан «Адашиб қолдикмикин» деган фикр ўтди. Йўл бошловчи қўлини курак қилиб деворга ёпишиб қолган қорни туширди. Қизғиш харсанглар кўринди, битталаб кўчирди. Одам сиғадиган ўра очилиб, ёруғлик кўзга ташланди. Қалбимиз шу ёруғлик янглиғ ёришди. Ёнбошлаб ичкариладик. Ичкари қоронғи, иссиқ, аммо ёқимсиз ҳаво айланарди. Ортимга қарадим. Туман куюқлашганди. Олисда қорайиб турган ўнлаб шарпаларда кўзим тўхтади. Улар тирик жон каби ҳаракатланарди. Одамларми ёки тошларми – билолмадим...

Биз ипга тизилгандек йўлакдан кетиб борардик. Анчагина йўл босдик. Одам гавдасини тўғри тутиб, бемалол юриши мумкин бўлган кенгликка чиқиб олдик. Ҳавода кўнгилни ағдаргудек сассиқ хид аниқирди. Йўл бошловчи боши узра кўтариб олган фонардан таралаётган нур оёқларимиз остини ғира-шира ёритиб борарди. Йўлак бир оз кенгайди. Йўл бошловчи тўхтаб, бизларга қаради. Фонар шуъласи тушиб турган ялпоқ юзи кизғиш тусга кирганди.

– Бу ёнига ўзларинг кетаверасизлар, – деди менга юзланиб. – Икки чақиримдан кейин қаршиларингдан девор чиқади. Тошларни эҳтиётлаб кўчирасизлар. Ташқарида сизларни менинг танишим кутиб олади. У учовларингни Зелимхоннинг ҳузурига бошлаб боради. Эсларингда бўлсин, йўлда тўхтаманглар! Орқага қайтишни хаёлларингга келтирманглар. Худо ёр бўлсин!

У фонарни қўлимга тутқазди.

Йўлда давом этдик. Ташқарига чиқишга шошилардим. Дим ҳаводан нафас ололмай бўғилардим. Шерикларим бурнини кафти билан тўсиб олганди. Кўзимиз ёшланганди. Тинимсиз йўталардик.

Оёқларимиз остида майда-чуйда тошлар думалаб ётарди. Яқин орада бу ердан бирорта тирик жон ўтмага-ни билиниб турарди. Уч-тўрт чақирим масофа ортимиз-да қолганидан кейин кўндаланг ётган одамнинг чириб кетган суюқларига дуч келдик. Афтидан, унинг ўлгани-га эллик йилдан ошган бўлса керак.

Ниҳоят қаршимиздан ўша тошли девор чиқди. Манзилга етиб келганимизни билдирарди бу. Девор шуваб қўйилгандек текис эди. Тошларни кўчиришга кириш-дик. Ярим соатдан кўпроқ уриндик. Ниҳоят туйнук очилди. Ташқи дунё ярқ этиб кўзга ташланди. Тошлар-ни жойига тахлаб қўймоқчи бўлдик. Бироқ «Тегманг-лар» деган овоз келди.

Ўн қадамча нарида айиқ терисидан чопон кийган, ел-касига милтиқ осган, кўксини соқол қоплаган хумкалла одам турарди. Унинг юмолоқ кўзлари оддий одамнинг кўзларига ўхшамасди. Қошлари ўрнида ўт униб чиққан-дек эди. Гавдали, бўйи узун. Важоҳати бир пайтлар га-зеталарда шов-шув бўлган «қор одам»га ўхшарди. У ер остидан чиқдим, осмондан тушдим, билмасдик. Учала-миз ҳам уни кўриб ҳайратдан қотиб қолдик. «Қор одам» ҳар биримизнинг бошимиздан оёғимизгача кўз ташлаб:

– Ортимдан юринглар! – деб буюрди. Унга эргашиб, қор остидан чиқиб турган тошлар устидан пастлик сари эниб кетдик. Форнинг оғзини очик қолдирганимизнинг сабабини тушунмадим. Одатда махфий сақланадиган бундай жойлар дарҳол асл ҳолига келтириларди.

Фордан узоқлашганимиздан кейин йўл бошловчи тўхтади ва менга тикилиб турди-да, сўради:

– Исминг нима?

– Бўрон! – дедим.

У маъносиз жилмайди.

– Қани йўл бошлачи, «Қора афғон».

Нима сабабдан мени олдинга ўтказди – тушунмадим. Ортимда келаётган ҳар бир шарпага, ҳатто шерикла-

римнинг қадам ташлашларидан ҳосил бўлган товушга аҳамият бериб кетдим.

Ҳаммамиз чарчагандик. Оёқларимизни судраб бо-сардик. Бунинг устига оч эдик. Қанча юрганимизни билмайман, қарсиллаган овоз хаёлимни тўзитди. Бизни кимдир тепадан туриб нишонга олган деган фикр хаёлимга келди ва ўзимни ерга отдим. Бу орада иккинчи ўқ ҳам отилди. Шерикларимнинг иккиси олдимга йиқилди. Ўқ кўкракларига келиб текканди. Иссиқ қон отилиб чиқарди. Мен учинчи ўқнинг отилишини кутдим. Бироқ кутганим содир бўлмади. Бошимни кўтариб атрофга қарадим. Йўл бошловчи тепада тик турарди. Қўлидаги порох ҳиди анқиб турган автоматнинг учидан иссиқ ховур чиқарди. «Нега бундай қилди, нима сабабдан шерикларимни отиб, мени тирик қолдирди» деб ўйладим.

– Ўрнингдан тур! – буюрди йўл бошловчи. Қўзларидан мени ўлдириб мақсади йўқлигини сездим. Ўрнимдан турдим.

– Исми Латиф! – деди у.

– Нега уларни ўлдирдинг? – сўрадим овозим титраб.

– Булар бизга дўст бўлмайди, – жавоб қилди Латиф.

У автоматни ерга қўйди. Кейин қонга беланиб ётган мурдаларнинг чўнтақларини титди. Пул ахтараётган бўлса керак деб ўйладим. Мурдаларнинг ҳаменидан бир чангал пул, ханжар ва қандайдир буюмларни олди. У яна титкилашда давом этди. Ниҳоят бир парча қоғозни топди. Уни кўздан кечириб, менга узатди.

– Ўқи!

Араб имлосидаги форча сўзларни овоз чиқариб ўқидим.

«Мухтарам Хаттоб жаноблари!

Сиз кўпдан буён кутаётган икки нафар жангчим ниҳоят йўлга отланди. Улар сизнинг хизматингизни садоқат билан адо этишига ишонч билдираман. Иккиси ҳам бу дунёдаги барча амалларни бажариб, охиратдаги қарз-

ларини адо этиш мақсадида хузурингизга йўл олишди. Маломатлар бўлсинким, жаннатнинг сўлим гўшаларига талпинаётган йигитларимга қўшилиб «Қора афғон» ҳам эргашиб бораётир. Огоҳ бўлишингизни истардим, Мулла Умар уни Зелимхонга бериладиган маблағларни назорат қилиш мақсадида юбормоқда. Назаримда ҳазратнинг чеченга бўлган ишончи сусайган кўринади. «Қора афғон»ни сизнинг атрофингизда пайдо бўлиши бизнинг молиявий ишларимизга эмас, балки амалга оширмоқчи бўлган режаларимизга ҳам жиддий халакит бериши мумкин. Бундан ташқари Мулла Умар ўзига қарашли героинларини Зелимхонга мажбуран соттиришни режалаштирган. У наркотик моддаларни сотишдан бош тортгудек бўлса, одамларига қурол-аслаҳаларни етказиб бермайди. Шу сабабли Зелимхон унинг шартига қўнишга мажбур бўлган. Мулла Умарнинг даромадга бизни шерик қилмаслиги эса адолатсизликдир. Мактубни олган заҳоти йигитларимга ишора қилсангиз бас, улар «Қора афғон»ни шарпасиз йўқотишади. Сизга чексиз ҳурмат ила Мансур ал – Носир».

Вужудим қалтираб кетди.

– Мактуб олиб келишаётганини сен қаердан билдинг? – сўрадим Латифдан.

– Бунга менга топшириқ берганлар билишади, – жавоб қилди шеригим.

Мендан шубҳаланишларининг боисини шунда билдим.

Латиф ерда ётган автоматини олди. Йўлда давом этдик.

– Хатнинг мазмунига тушундингми, «Қора афғон?» – сўради шеригим.

– Мени ўлдиришдан мақсадларини тушунмадим, – дедим гўё юқоридаги гаплар мен учун аҳамиятсиздек. – Ахир уларга сидқидилдан хизмат қилаяпман! Менга ишониб бу ерга юбордилар!

– Сенга ўхшаган содиқ хизматкорларни юборишади бу юртга!

– Анави сен отиб ташлаганлар нима мақсадда ўтишган?

Латиф бошини кўтарди. Кўксини тўлдириб тоғ ҳавосидан нафас олди. Кейин кўзларини қаршимизда ясата-ниб ётган кенгликларга, тоғларга тикиб, ички бир дард билан гапида давом этди:

– Биз озодлик ва мустақиллик йўлида жанг қилмоқдамиз. Ҳеч кимни чақириб олганимиз ҳам йўқ четдан. Лекин Хаттобга ўхшаган ваҳший кимсалар ичимизга суқилиб кириб олган. Юртимизда жангарилар тайёрлайдиган ўнлаб лагерларни ташкил этишди. Катта миқдорда қурол-яроғ киритмоқда. Одамлари турли шаҳарларда қўпоровчилик ишларини амалга оширмоқда ва бу ишларни бизга тўнкашмоқда. Нотинчлик ва бузғунчиликдан кўнгиллари ҳузурланиб, ҳаловат топадиган хорижлик миллиардерлар Хаттобга ҳомийлик қилишмоқда. У эса ўзи амалга ошираётган ишлари билан ана шу бойларни, катта-катта компания бошлиқларини қўрқитиш йўлини ўйлаб топган. Мақсади – ўзини реклама қилиш, бойлик жамғариш. Бояги йигитлар эса жонларини пулга сотган. Россиянинг қайсидир шаҳарларига бориб, белига бомба боғлаб, одамлар гавжум жойларда ўзларини портлатиб юбориш мақсадида келаётганди.

Илон изи йўлдан қор кечиб борардик. Туман босган қорли чўққилар ортда қолганди. Қаршимизда кенг яйловлар ястаниб ётарди.

– Ёт!!

Шеригимнинг овозидан чўчиб тушдим. Қулоғимга гуриллаган овоз чалинди. Ўзимни ерга отдим ва тошлар орасига яшириндим. Осмонда иккита вертолёт пайдо бўлганди. Улар боя биз чиққан ғор тепасидан учиб ўтарди. Вертолётлар ғор устига бир нечта бомбани ташлади. Гумбурлаган даҳшатли овоз заминни ларзага келтирди.

Қорлар кўчди. Тошларнинг қарсиллаган овози бизнинг кулоқларимизга етиб келди. Қора тутун ва куюқ чанг ичида қолган фор яксон бўлганди. Вертолётлар ўз ишини бажариб орқага қайтганди...

– Ҳаммаси тамом! – деди Латиф ўрнидан туриб тош устига чўнқайиб ўтираркан.

– Нимаси тамом? – унинг гапидан хайрон бўлдим. – Бизга ҳеч қандай зиён етмади-ку. Яхшиям ташқарига чиқиб олганимиз.

– Сени нимага ҳам ақлинг етарди, – деди бош чайқаб. – Бу фор йўли икки юз йил муқаддам очилган. Айтишларича, юзлаб куллар кечаю кундуз ишлашган экан. Савдогарлар қўшни давлатларга шу йўлдан қатнашган. Инқилобдан сўнг транспортлар кўпайиб, ҳеч ким қатнамай қўйган ва кейинги авлод эсдан чиқариб юборган. Кексалардан бири икки йил бурун шу йўлни кўрсатиб қўйганди бизга. Қурол-яроғлар айнан шу йўлдан олиб ўтиларди...

– Ҳарбийлар хабар топишибди-да...

– Руслар ер тубида чувалчанг қимирласа хабар топади. Афтидан, улар Афғонистондан қурол олиб ўтадиган одамларнинг келишдан хабар топишган.

Бундан хабардор эдим. Бироқ уларнинг изма-из келишаётганини хаёлимга ҳам келтирмагандим. Форнинг оғзи не сабабдан беркитилмаганлигини шунда тушундим.

Йўлда давом этдик. Латиф хомуш тортиб қолганди. Афтидан, уни бошлиқларига қурол олиб ўтадиган одамларнинг тақдири ҳақида гапириб бериш азоби қийнардди. Биз яна тепаликка тирмашдик. Шеригим чуқур ўйга толгандики, бошини эгиб, олдинга қарамас, ҳатто ортида келаётганимни унутгандек эди. Мен ундан бир неча қадам нарида келардим. Қийин аҳволга тушиб қолгандим. Бошлиқларимга мени Чеченистонга жўнатишаётганини маълум қилолмадим. Улар мени излашаётган бўлиши мумкин. Толиблар қўлимни боғлаб олиб кетишганини эшитишган бўлишса, ўлдириб юборишган

деб ўйлашгандир. Қандай қилиб бўлмасин тириклигимни маълум қилишим керак уларга...

– Аааа!

Қичқириқ юрагимни товонимга тушириб юборди. Қўрққанимдан кўзларимни юмиб олдим. Очганимда олдинда бораётган Латиф кўринмасди. Гўё ер ютгандек ғойиб бўлганди. У кетаётган жойда пардек тўзиб ётган қор кўчкилари кўринарди холос. На олдинга, на ортга юришни билмай турган жойимда ҳайкалдек қотиб қолгандим.

– Латиф, – деб қичқириб юбордим.

Жавоб бўлмади.

Беш дақиқалар жойимдан жилолмайд турдим. Ердан оёғимни узсам ўзим ҳам ўрага тушиб кетадигандек эдим.

Чуқур тубидан одамнинг инграган овози қулоғимга етиб келди. Ўзимга келдим. Шеригим ўрага тушиб кетганини билдим. Хушёрлик билан ўра тепасига келдим. Ҳозир бир қарич масофа ҳам менинг ҳаётимни ҳал қилиши мумкин эди. Оёғимни эҳтиёткорлик билан босдим. Бир оз энкайиб чуқурга назар ташладим. Тўрт метрча пастда Латиф букчайганча ўтирарди. Ёмон тушгани афтидан билинарди. Қўллари билан сонини силарди. «Тирик экан» деган фикр кўнглимдан кечди. Суюниб кетдим.

– Латиф, тирикмисан! Сабр қил, ҳозир тортиб оламан!

– Яқинлашма, тушиб кетсанг, иккимиз ҳам бу ердан чиқолмай музлаб қоламиз, – унинг заиф овози эшитилди.

Бундай пайтда арқон керак бўлади. Аммо у на менда, на Латифда бор эди. Атрофга боқдим. Биргина нажот дарахтларнинг шохи ва илдизида эди. Чўққининг тепасидаги кекса арчага кўзим тушди. Бироқ у ерга чиқиш ўлимдек азоб эди. Нишаблик. Қор ва тошларни чангаллаб юқорига кўтарилдим. Оёғим тойиб, кўп бор сирпаниб, ағдарилиб пастга юмлаб тушдим. Яна ва яна тирмашдим. Ниҳоят бир амаллаб арчага етиб бордим. Узун

шохни синдириб пастга олиб тушдим. Латиф ҳамон ўра ичида инграб ётарди. Шохни пастга ташладим.

– Ушла, Латиф, маҳкамроқ ушла!

У шохнинг учидан ушлади. Жон-жаҳдим билан тортдим. Иккимизнинг қўлларимиз шилиниб, қон оқди. Тиканли зирапчалар этимизга игнадек санчиларди. Оғриқни ўйлайдиган пайт эмасди. Шох ўртасидан узилиб кетди. Энди нима қиламиз? Нимадир ўйлаб топиш керак. Хаёлимга келган фикрни Латифга айтдим.

– Қайишингни олиб, шохга қўшиб оёғингдан боғла!

– Оёғим музлаб қолган, ҳеч нарсани ҳис этмаяпти, – жавоб қилди шеригим.

Кун қайтиб, қўрқинчли қоронғилик тушиб борарди. Совуқ забтига оларди. Изғирин турганди. Қор учқунлари юз-қўзимга тикандек санчиларди. Бир оздан сўнг Латиф музлаб қолиши мумкин. Қайишимни, жемферимни ечдим, уларни бир-бирига улаб, катта харсангга учини боғлаб иккинчи томонини пастга ташладим. Ўзим ҳам унга осилиб Латифнинг олдига тушдим.

– Нима қилаяпсан, жинни? Бунақада иккимиз ҳам шу ерда ўлиб кетамиз-ку.

– Сени ёлғиз ташлаб кетгандан қўра, иккимиз шу чуқурда ўлганимиз яхши! – дедим.

– Мен икки-уч йил ичида юзлаб афғонларни кўрдим, бирга жанг қилдим. Яраланганимда ташлаб қочишди. Бироқ сенга ўхшаган инсонпарварини учратмадим...

Латифнинг мақтовларига аҳамият бермадим.

Унинг бадани музлаганди. Кўкарган лабларигина титрарди. Оғзидан чиқаётган ҳовур ҳам совуқ эди. Зўрға гапирарди.

– Яхшиси, ўзинг жўнайвер. Сўқмоқдан тўғри борсанг, овулга чиқасан. У ерда Рамазон исмли чол сени кутиб олади. Менинг номимни айтсанг, сени қутаётган одамларнинг олдига бошлаб боради.

Қайишни унинг белига боғладим. Ўзим ясама арқонга осилиб юқорига тирмашдим. Бир амаллаб чиқиб олдим. Кейин арқонни торта бошладим. Латиф мурда каби оғир ва ҳаракатлана олмасди. Оғриққа чидамай бўқирарди. Оғзига келган шалоқ сўзлар билан мени ҳақорат қиларди. Ўзига қўшиб мени пастга судрарди. Кўп бор хандақ оғзига бориб қолдим. Кучим етмади. Латифни қайтариб жойига туширдим. Нафасимни ростлаб олмоқчи бўлиб тош устига ўтирдим. Қош қорайганди. Тун чимматга кирганди. Олисдан қарсиллаган овоз келди. Изғирин кучайганди. Баданим музлаб борарди. Шу ҳолда тураверсам музлаб қолишим тайин. Латифнинг ҳам овози чиқмай қолганди. «Хушдан кетган бўлса керак» деб ўйладим. «Нима қилсам бўлади. Наҳотки бир одамни тортиб олишга кучим етмаса? Йўқ, тортиб олишим керак!».

Юрагимнинг тубидан шундай садо келди. Ҳаракатга тушдим. Арқонни тортдим. Овозимнинг борича кичқирдим:

– Латиф!

Мана шу овоз менга ғайритабиий куч ато этганди. Шеригимнинг номини айтиб, кучимнинг борича арқонни тортардим. Бундай телба қувват қайдан пайдо бўлди билмадим. Боши елкасига осилиб қолган Латиф ўра оғзига келиб қолганди. Уни тортиб олдим. Бағримга олдим. Бадани тарашадек қотиб қолганди. Қор билан юзларини ишқаладим. Юрагини уқаладим. Лекин ўзига келмади. Уни тезроқ иссиқ жойга олиб бориш зарур.

Кўтариб йўлга чиқдим. Паст-баланд тепаликларга чиқиб туриш мени ҳолдан тойдирди. Шундай бўлса-да, елкамда ўлим ва ҳаёт остонасида турган инсоннинг тақдири мени тезроқ ҳаракатланишга ошиқтирарди.

Довондан ошиб ўтганимда чироқлар кўзимга ташланди. Бу Латиф айтган Рамазон бобонинг уйими?

Бизни шу кулбада кутмоқдами у? Итларнинг хургани кулоқларимга чалинди. Азоб-укубатларни ҳис эта бошладим. Қўзларимдан ёш оқиб тушарди. Ўпкам бўғзимга тикилиб қолгандек ҳарсиллаб нафас олардим. Эшикни тақиллатдим. Узун бўйли, бошидаги рўмолининг учини иягига боғлаб олган аёл чиқди. Елкамдаги одамни кўриб, ўзининг тилида нималардир деди. Сўзларига тушунмадим. У йўл бўшатди. Ичкарига кирдим. Латифни ерга ётқиздим-у деворга суянганимча ўтириб қолдим.

Уй эгаси Латифнинг юзларини силади. Кейин нимадир деди менга. Мовий қўзларидан «Шеригинг ўлиб қолибди» деган маънони уқдим. Қўрқиб кетдим. Аёл унинг кийимларини ечиб ташлади. Қўкрагига кулоқ тутди. Баданини ишқалади. Иссиқ чой ичирди. Ярим соатлар ўтиб Латиф қўзини очди...

– Сен мени ўлимдан қутқариб қолдинг. Энди биз туғишган оға-инимиз, – деди Латиф эртаси куни эрта-лаб белидаги ханжарни қинидан суғириб. – Бу бобомдан қолган. Юз эллик йиллик тарихга эга, лекин инсон конини тўкмаган. Ҳақиқий чечен ханжарини бегона одамга бермайди. Фарзандига, туғишганларига ҳадя қилиши мумкин. Сен энди менинг туғишган оғамсан. Эсдалик сифатида қабул қил. Худо ажалга омонлик берса, дунёнинг қайси бурчагида бошингга савдо тушса етиб бораман! – Латиф мени бағрига босди. – Яхшилигингни унутмайман, дўстим!

Ханжар жуда ажойиб эди. Узоқ ўтмишда ишланганлиги билиниб турарди. Сопи архарнинг шохидан нақш солиб ишланганди. Уни қўлимга олиб, чеченларнинг тамойилига биноан лабимга босдим:

– Ўлгунимча ёнимда олиб юраман!

Биз бир-биримизни қучоқлаб, юзларимизни юзларимизга босиб, юракларимизнинг дўстлигимизга гувоҳлик бераётгандек гурсиллаб уришини тинглаганча бир муддат қучоқлашиб ўтирдик.

– Сени кутишмоқда, тезда кетишинг керак, – деди Латиф мени бағридан бўшатар экан.

– Бундай аҳволда сени ташлаб кетолмайман!

– Чечен мақсадига етмагунча ўлмайди. Умид қилман, сен билан яна кўришамиз.

Латиф уй эгасини чақирди. Ўзининг тилида нималарнидир тушунтирди. Аёл менга қараб қўйди-да, қўшни хонага бурилди. Қўлида тугун кўтариб чиқди. Унда чеченларнинг устибошлари бор эди.

– Кийиб ол! – деди Латиф. – Бундай аҳволда кўчага чиқсанг руслар ҳам, ўзимизникилар ҳам тутиб олишади.

Кийиндим.

– Ўғлингни чақир! – деди Латиф аёлга.

– Нима ишинг бор унда!

– Буни Грознийга бошлаб бориши керак. Бир ўзи йўлда адашиб ёки қўлга тушиб қолиши мумкин.

– Ўйлаб гапиряпсанми? Расул ёш бола. Отасини яқинда отиб ўлдиришди. Энди ўғлимдан жудо қилмоқчимисан? Уни ҳеч қаёққа жўнатмайман!

– «Қора афғон»ни шаҳарда одамларимиз кутишмоқда. У бориб қурол олиб ўтаётганларнинг ғор ичида қолиб кетишганини маълум қилиши керак.

– Бу билан менинг нима ишим бор, – аёл йиғлади. – Уруш қилаётган сенлар, унинг жафосини нега мен тортишим керак. Менга фарзандимнинг бахти керак!

– Агар топшириқни бажармасанг, билиб қўй, сен миллатингга хиёнат қилган бўласан! Боланг ҳеч қачон ўз юртини севадиган, миллатнинг озодлиги учун курашадиган ҳақиқий чечен бўлиб етишолмайди.

Йиғлаётган аёл ниҳоят ўрнидан турди. Кўз ёшларини артиб ташқарига чиқиб кетди. Бир оз ўтиб ўн ёшлардаги йигитчани бошлаб кирди.

– Бу боланинг исми Расул. Сени Грознийга бошлаб боради, Рамазон оғанинг қўлига топширади. Унга қурол-яроғ олиб келаётган одамларимиз ғор ичида нобуд бўлишганини маълум қил. Русларнинг иккита верто-

лѐти форнинг оғзини порлатиб ташлашганини, уларнинг барчаси фор ичида мангу қолиб кетганини айт. Йўлда рус аскарларига дуч келиб қолишларинг мумкин. Ўзингни соқов қилиб кўрсатасан! Ҳаётингни сақлаб қолишнинг ягона йўли шу. Тушундингми?

Бош ирғадим.

– Энди кетавер! Худо ёр бўлсин!

Биз хайрлашдик...

ЧЕЧЕНИСТОН

Кобулдан қайтган Зелимхон кенгаш аъзоларини йиғилишга чақирди. Улар ўн киши эди. Барчаси дала қўмондонлари эди. Анжуманга иккитаси қатнашмади. Улар ўтган кунги отишма пайтида ўққа учиб ҳалок бўлишганди. Кенгаш аъзолари Зелимхонни Кобулдан қуруқ қўл билан қайтмаганини билишарди. Тушкун кайфиятда кўриб ҳайрон бўлишди. Яндарбиев шерикларига Мулла Умар қўйган таклифларни айтмади. Унинг шартларидан хабардор қилса, албатта ёрдамдан қўл силташлари тайин эди.

– Биз Мулла Умар билан батафсил келишиб олдик. Сизларнинг таклифларингизни унга етказдим. Қийинлик билан бўлса-да, юз дона «Зенит» ракетаси ва қуролларни етказиб берадиган бўлди.

– Қачон келади ўша қуроллар? – савол ташлади кимдир.

– Ҳозир одамларимиз йўлда! Руслар чегарани қаттиқ қўриқлашмоқда. Кириш ва чиқиш йўлаклари тўсилган. Аэропорт уларнинг измида. Ягона йўл – бу аждодларимиздан қолган фор. Чегарачилар бу йўлни ҳозирча билишмайди. Сизларга очигини айтишим керак, Мулла Умар қуролларга қўшимча ўн фоиз устама қўйди. Танг аҳволга тушиб қолганимизни ҳисобга олиб унинг талабини қабул қилдим.

– Ҳаддидан ошибди-да! – ўтирганлардан яна бири
лукма ташлади.

– Ватан тақдирини қурол билан ҳал этиб бўлмайди!

– Уруш бизнинг ҳам жонимизга тегди, Зелимхон.
Ҳар куни ўнлаб қариндошларимизни, яқинларимизни
йўқотмоқдамиз!

– Ягона йўл – рус ҳукумати билан битим тузиш. Шу
бизнинг жонимизга оро кириши мумкин. Бундан ўзга
йўл йўқ! – деди Зелимхон.

– Биз бундай таклифни уларнинг олдига илгари
ҳам ташлаганмиз. Ўтказилган музокаралардан натижа
чиқмаган, – фикр билдирди четда ўтирган ҳарбий ки-
йимдаги одам.

– Тўғри, Қосим оға, улар таклифларимизни қабул
қилган бўлишса-да, кейин бузишди, – деди Зелимхон
ҳарбий кийимдаги одамга юзланиб.

– Ҳозир қўлимда русларнинг икки юзга яқин ҳарбий
тутқунлари бор. Соқчиларни кучайтирганман. Асирлар-
нинг бирортаси қочиб кета олмайди. Москвага буни маъ-
лум қиламиз. Бошлиқлар биз билан музокара ўтказишдан
бош тортадиган бўлишса, асирларни аяб ўтирмаймиз.

Ўтирганлар кичкиришди:

– Мақсадимиз – ғалаба!

– Мақсадимиз – озодлик!

– Биз шахсан Ельцин билан юзма-юз ўтириб мус-
тақиллигимизни тан олишини талаб қиламиз, – деди
Қосим оға ўтирганларга қарата. – Талабларимизни ино-
батга олгандан кейин асирларни озод қиламиз. У биз-
ларнинг арзимизни эшитмайдиган бўлса, Россиянинг
катта-катта шаҳарларида унинг хотирасидан ўчмайди-
ган воқеаларни ёдига солиб қўямиз.

– Халқининг тинчлигини, иморатларининг вайрон
бўлишлигини истамаса, албатта бизни қабул қилишга
рози бўлади, – деди яна бири кимса.

– Қўшимча қандай таклифлар бор? – сўради Яндарбиев.

– Москванинг қоқ марказидаги кўп қаватли иншоотлардан бирини портлатиш!

– Бу билан Ельцинни ғазаблантириб қўямиз. Менимча, музокаралар бир ёқли бўлмагунча қон тўкишларга барҳам бериш керак.

– Хўш, биз унинг олдига қандай масалаларни қўйшимиз мумкин?

– Кўриладиган масала битта, – деди Яндарбиев. – Чеченистоннинг мустақиллигини тан олдириш, ҳарбий қисмларни бир ой муддат ичида мамлакатимиз ҳудудидан олиб чиқиб кетиш.

– Асирга олинган аскарлар номидан мудофаа вазирга ва думага мактуб битиш, – деди Қосим оға бир оз бетоқатланиб. – Ўйлайманки, уларнинг тақдири Ельцинни жиддий ташвишга солади.

– Унутманлар, русларнинг қўлида ҳам бизнинг юзлаб асирларимиз бор. Улар ҳозир қамоқхоналарда ётибди. Уларнинг тақдирини ҳам ўйлашимиз керак.

– Давлат раҳбари билан бўладиган музокарада бу масала ўртага ташланади.

– Асирларни алмашадиган бўлсак ютқазамиз!

– Аэропортни, темир йўл вокзалини, телекоммуникацияларни ихтиёримизга қайтарсин!

– Яхши, мен сизлар томонингиздан билдирилган таклифларни ўрганиб, Москвага хат тайёрлайман! – деди Яндарбиев тортишувга яқун яшаш мақсадида.

У ҳамманинг кўз ўнгида Ельциннинг номига кенгаш аъзолари томонидан билдирилган талабларни ёзишга киришди.

КОБУЛ

Ғафур пойтахтга қайтди. У топшириқни бажарганидан эмас, кўпроқ Эргашнинг қўлига тушиб қолмаганидан мамнун бўлди. Дилмурод унинг қулоғини Мирза-

аҳмаднинг шу ердалиги ҳақидаги хабар билан қизитиб қўйса, иккисининг ўртасида жанг бошланади. Табиийки, тўдабоши душманини қанотига олиб, шу кунгача ундан яшириб юргани учун Баширни аямайди. Унга нисбатан юрагида адоват ўти аланга олади. Бироқ ўзи нима қилади? Эргашнинг кўзига чалинмагани билан бу юртда узоқ қололмайди. Бугун бўлмаса эртага албатта тўдабошининг одамларидан бирортаси кўриб қолиши мумкин. Қолаверса, теварак-атрофда Мулла Умарнинг жангчилари уяси бузилган арилардек тўзғиб юришибди. Уларнинг қўлига тушса фош бўлади ёки ўлдириб юборишади. Қайси тарафга боқса кўзига хатар кўринади. Тезроқ бу ердан силжиши керак. Пойтахтга бориб Петрсоннинг одамига қўнғироқ қилса, Венага жўнатиб юборар ёки бошқа топшириқ берар...

Фафур ўй-хаёллари билан вайронага айланган пойтахтга кириб келди. Ёдида қолган рақамларни терди. Бироқ қўнғироғига ҳеч ким жавоб бермади. У бетоқатланди. Вақт пешин бўлганди. Ҳали замон қоронғи тушади. Кўчада қолиб кетса, ўлдириб кетиши мумкин. Бунинг устига қорни очганди...

У карвонсаройга кириб овқатланди. Кейин бояги рақамларни қайтадан терди. Бу гал ҳам жавоб бўлмади. Нима бало, Петрсон унга ишламайдиган телефон рақамларини бериб қўйганми?

Фафур вақт ўтказиш мақсадида бозор айланди. Оёқлари чарчади. Яна қўлига телефонни олди. Бу гал ҳам жимлик. Фафурнинг боши қотди. Ўйлаб-ўйлаб кечани карвонсаройда ўтказишга аҳд қилди. Тунаш учун эллик долларга хона сотиб олди. Туни билан ухламади. Автоматлар сайраб уйқусини қочирди. Одамларнинг бақир-чақирлари тинчини бузди. Тонг ёришди. Отишмалар барҳам топди. Фафур пастга тушди. Нонуштадан кейин яна рақамларни терди.

– Қаердасан? – сўради гўшакни кўтарган одам.
Унинг овозидан ўзи тенги йигит эканлигини билди.

– Карвонсаройдаман.

– Сени кутаётгандим, ярим соатда етиб бораман!

Айтилган вақтда Петрсоннинг одами келди. У ўттиз беш ёшлардаги чуваккина йигит эди. Устида афғонларнинг кийими, оқиш юзини узун соқол қоплаганди.

– Ортимдан юр, – буюрди Фафур билан саломлашиб бўлгач.

Карвонсарой ортига ўтишди. Кўчалар одамлар билан гавжумлаша бошлаганди. Улар бозорга келган савдогарларга ўхшамасди. Кўпчиликнинг елкасида милтиқ, автомат осилган бўлиб, худди жангга кириб бораётган жангчиларни эслатарди.

Катта йўлга чиқишди. Фафурнинг кўзи йўлак четида ётган мурдага тушди. Биқинидан сизиб чиққан қон анча жойни эгаллаганди. Тунда чавақлаб кетишганми ёки отишганми – билиб бўлмасди. Юзига ташланган бир парча матони шабада учириб, учини қайирган ва шу жойдан пастга осилган жағи ҳамда сарғайиб кетган тишлари кўриниб турарди. Нарироқда бир ғилдираги чуқурга тушган «Тойото» турарди. Тепа қисми олиб ташланганми ёки снаряд учириб ташлаганми, ҳар ҳолда очиқ эди. Орқа капоти ўқлардан илма-тешик бўлиб кетганди. Улар машинага ўтиришди.

– Исмим Жон Дэвид, – ўзини таништирди йигит машинани ўт олдиришдан аввал. – Самангандан қачон қайтдинг?

– Икки кун бўлди.

– Топшириқ нима бўлди?

– Одамларимнинг қулоғини қизитиб қўйдим. Бугун эрта Мирзааҳмаднинг тириклигини Эргаш билади.

– Яхши. У сендан шубҳаланмайдими?

– Одамларим мени сотиб қўймайди.

– Ўйлайманки, улар энди бир-бирларининг гўштини ейишади.

– Сизларга ким керак? Мирзааҳмадми ёки Эргашми?

– Кучлилар керак. Бу юртда фақат зўравонлар яшайди.

– Венага қайтишим мумкинми?

– Шошилма.

– Аёлим ҳомиладор. Фарзанд кутяпти.

– Дарвоқе, кеча Петрсон телефон қилиб, Пайванинг фарзанд кўрганини айтди.

Ғафурнинг юзига табассум ёйилди.

– Ростданми?

– Ўғилли бўлдинг! Энди сени икки кишилашиб кутишади.

– Мен тезроқ унинг олдига қайтишим керак.

– Кетишингни мен ҳам истайман, лекин бошлиқлар муҳим топшириқ беришди.

– Буни менга нима алоқаси бор?

– Топшириқни сендан бошқа одам уддалолмайди.

– Қандай топшириқ экан?

Жон Дэвид шошилмади. Машина шаҳар чети томон кетиб борарди. Одамлар сийраклашганди. Гоҳи-гоҳида йўлдан қуролли аскарларга тўлган юк машиналари ўтиб турарди. Булар толиблар эканлигини Ғафур яхши биларди. «Тойота» муюлишдан ўтганда Ғафур уйнинг харисига осиб қўйилган яна бир жасадни кўрди. Осилганига икки-уч кун бўлган бўлса керак, шишиб кетганди. Жон Дэвид бундай манзараларга кўп дуч келган бўлса керак, аҳамият бермади.

– Яқинда толиблар биз тенги йигитни қўлга олишибди. Мутахассисларимиз унинг бу ерлик эмаслигини аниқлашди, – деди у билан гаплашганини яшириб.

– Ҳозир қаерда?

– Тошли қамоқхонада.

– Мен нима қилишим керак?

– Сени толибларга қарши курашган исёнкор сифатида унинг олдига киритамиз. У билан бир-икки кун ётасан. Гапга соласан. Мақсадини аниқлайсан. Бизнинг фикримизча, унинг бу ерда иккита алоқачиси бор. Бири Эргашнинг лагерида, иккинчиси лашкарларнинг ичида. Қандай қилиб бўлмасин биз уларнинг кимлигини билишимиз керак. Бу Петрсоннинг топшириғи!

– Бу шубҳами?

– Аниқ. Улар ойда бир-икки учрашиб турган. Муҳим маълумотларни қўлга тушган йигитга бериб туришган. Мирзааҳмаднинг шу ердалигини ҳам ана шу айғоқчилар маълум қилган.

– Бу хабарни ўша алоқачи жўнатган демоқчимисиз?

– Бундай қарорга келишга у қадар шошилаётганимиз йўқ. Агар ҳақиқатан ҳам биз шубҳа қилаётган кимса бу хабарни қўлимиздаги разведка ходимига берган бўлганда, Эргаш аллақачон Мирзааҳмаднинг тириклигидан огоҳ бўлган бўлур эди. Назаримда унинг яна бир одами бор. У лашкарбошининг тўдаси ичида...

– Ўзбеклар Мирзааҳмадни аллақачон ўлганлар рўйхатига тиркаб қўйишган...

– Биз ҳам шундай фикрда эдик, афсуски, икки ой давомида у билан боғлиқ кўп ишлар очилди. Кимдир унинг Афғонистонда яшаётганини ҳарбий разведка бошқармасига етказган. Шундан кейин Мирзааҳмаднинг қабри очилиб, жасади эксгумация қилинган. Экспертиза мурда бошқа одамники эканлиги тўғрисида хулоса берган. Ўзбеклар бундан қаттиқ ташвишга тушиб қолган.

– Демак, қўлга тушган жосус буларнинг барчасидан хабардор.

– Лекин алоқачининг кимлигини фош қилмаяпти. Унинг шахсини аниқласак кўп нарсаларни очган бўлардик.

– Ўша одам оддий жангарилардан бўлиши мумкин эмас. Бундай кимсани Эргашнинг яқинлари орасидан излаш керак.

– Ҳақиқатга яқин фикр. Оддий одамлар лагердаги сирлардан бу қадар воқиф бўла олмайди.

– Балки ўша яқин кишисининг кимлигини суриштириш, уларнинг изига тушиш керакдир.

– Бизда вақт етишмайди. Айғоқчини қўлга олганимизга ҳам бир ҳафтадан ўтиб қолди. Анча вақтни бой бердик. Қанчалик уринмайлик, уни гапиртира олмадик. Назаримда айғоқчини маълумот билан таъминлаб турган одам учрашувга чиқиш вақтини кутаётган.

– Сиз қўлга олган йигит разведкага алоқадор эканлиги аниқми?

– Мутахассисларимиз у билан икки кун тинимсиз ишлашди. Рус ва ўзбек тилларини мукамал билишини аниқлашди. Ўзбек тилидаги айрим сўзларнинг кўп ишлатиши, шевалар, талаффуз оҳанглари бу йигитнинг Фарғона водийсидан келганлигини фош қилди. Унинг суратини водийдаги одамларимизга юбордик ва бир ҳафтадан кейин жавоб олдик. Айғоқчининг исми Қўлдошали экан. 1983 – 1985 йиллар давомида Шўро қўшинлари таркибида Афғонистонда хизмат қилган. Генерал Громовнинг адъютанти бўлган. 1992 йилдан бошлаб махсус хизмат бўлимида ишлайди.

– Яхшигина маълумот тўплабсиз, Жон Дэвид. Мен у билан нима ҳақида гаплашишим керак?

– Бизни қизиқтирган нарса битта. Бу ердаги одамнинг кимлигини аниқлаш.

– Уни гапиртиришнинг бошқа йўли топилмадими?

– Биз қўлимиздан келган барча чораларни ишга солдик. Афсуски, ўзимиз кутган жавобни ололмадик. Сўнги имконият қолди.

– Яъни?

– Биринчиси – сени киритиб, сирини олиш. Шунда ҳам айтмаса, жасадини турмадаги итларга едириш!

– Мени унинг олдига киритиш сизни ташвишга солмайдими?

– Сен бизнинг ишончли одамимизсан. Кейин сен ҳеч қачон юртингга қайтиб бормайсан. У бизга ўзи билган барча ҳақиқатларни гапириб берган чоғида ҳам тошли турмадан тирик чиқолмайди. Мени тушунгандирсан?

– Тушунарли.

Машина йўлда бир меъёрда кетиб борарди. Шаҳар анча ортда қолганди. Сувсизликдан қақраб ётган кенгликлар бошланди. Гоҳи-гоҳида снаряд ва бомбалар тушиб хандаққа айланган чуқурлар, ёниб кетган танклар, бўлакларга ажралган БТРлар ва вайрона уйлар кўрина бошлади. Йироқдаги тошли турма худди қора мато ёпиб қўйилгандек кўзга совуқ ташланарди. Бир тўда одамлар йўлни кесиб ўтишди. Улар иккита майитни елкаларида кўтариб олишганди. Жон Дэвид машинани тўхтатди. Одамлар ўтиб кетгач йўлда давом этишди.

Машинани темир дарвозага етмасдан тўхтатди. Жон Дэвид «Етиб келдик» дея минғирлаб қўйди. Бу шаҳар турмаси эди. Қурилганига юз йилдан ўтиб қолган. Омониллохон давлат тепасига келганда шу бинони қурдирган ва ўлимга маҳкум этилган маҳбусларни шу ерда сақларди. Унинг анъанасини кейинги даврларда ҳукмронлик қилган давлат бошлиқлари ҳам давом эттиришди. Жумладан, Мулла Умарнинг ашаддий душманлари шу ерга келтириб ташланарди. Унинг деворлари одамнинг қулочига сиғмайдиган тошлар билан тикланганди. Бино олд томонга оғиб қолгандек, салгина ер силкинса қулаб тушадигандек кўринса-да, аслида уни ҳеч қандай зилзила вайрон қилолмасди. Шу пайтгача маҳбусларнинг бирортаси деворни тешиб ёки ер остини кавлаб қочиб кетмаганди.

– Мен шу ерда қоламан, – деди Дэвид дарвозадан ўтганда сўнг. – Бу ёғига сенга турма нозири ҳамроҳлик қилади. Эсингда бўлсин, бизни фақат Қўлдошалининг одами қизиқтиради. Исмини билиб берсанг бас. Истаганча пул, бойлик, дунёнинг хоҳлаган мамлакатидан

уй-жой ваъда қилавер. Сенинг хизматинг ҳам тақдирланади.

Жон Дэвид ён чўнтагидан бир парча қоғоз олиб Фафурнинг қўлига тутқазди.

– Бу чек, пулини ёзиш ҳуқуқини ўзига бер.

– Талтайтириб юбормаймизми?

– У айтадиган маълумотнинг баҳоси ҳар қандай бойликдан қиммат.

Ичкаридан чиқиб келган турма нозири уларнинг олдига етиб келди. Афтидан, у Жон Дэвиднинг бу ерга келишидан хабардор бўлса керак, у билан қуюқ саломлашди.

– Меҳмонни қабул қилинг! – деди Дэвид. – Мен икки кундан кейин келаман. Агар бирор янгилик бўлса, чақиринг!

– Тушундим, сэр!

Жон Дэвид нозирга инглиз тилида нималарнидир тушунтирди. Кейин Фафурга ғалати қараш қилди-да, бошини ирғади. У машинаси томон юрди ва «Тойота»га ўтириб, келган томонига қайтиб кетди.

Нозир дарвозани очди.

– Кир!

Фафур ичкарига кирди. Улар тош йўлакдан юриб боришди. Итларнинг овози эшитилди. Афтидан, улар очга ўхшарди. Бўйнига солинган темир занжирлар шарақларди. Назоратчи одамнинг билагидек келадиган темир панжарали эшикнинг қулфига калит солди. Темир эшик оғир ғийқиллаб очилди. Эшик ортида ер остига олиб тушадиган йўлакча бор эди. Фафурнинг димоғи бадбўй ва сассиқ исдан ёрилиб кетаёзди. Ертўла коронғи эди. Деворларга ўрнатилган маёқлар ўзларидан тутун аралаш қизғиш шуъла сочарди. Тошлар қон рангида жилваланарди. Қора саллали ва қора кийим кийган соқчилар деворлар олдида худди қоп-қора мумдек қотиб туришарди. Яна бир панжарали эшикка

дуч келишди. Улар энсиз, аммо поёни қорайиб турган йўлакдан ичкарига қараб юришди. Тошларга ўрнашиб қолган бадбўй исдан нафас олиш оғирлашарди. Фафур қусиб юбормаслик учун оғзига кафтини босди. Темир панжара ортида ўтирган маҳбуслар одам шарпасини сезишлари биланоқ ўрниларидан туриб, ғимирлаб қолишди. Эшиклар олдига келиб, озиб-тўзиб суякларигина қолган қўллари билан панжараларни маҳкам чангаллаб олишди. Булар сиёсий маҳбуслар эди. Хукумат тепасига келган толибларнинг адолатсизлигидан азоб чекиб ётишарди. Биринчи хонада қўлларига ва оёқларига кишан солинган тутқунлар ўтиришарди. Ҳаётдан умидларини узишганини кўзларидан билса бўларди. Назоратчини ғазаб ва нафратга тўла кўзлари билан таъқиб қилишарди. Иккинчи хонадаги маҳбусларнинг ҳолати янада аянчли эди. Бир қарашда хонада одам йўқдек кўринарди. Диққат билан қаралгандагина ердан чиқиб турган беш олтита бошни кўриш мумкин эди. Улар гўё танасидан узиб ташланган каллаларга ўхшарди. Аслида бўйинларидан пасти ерга кўмиб ташланганди. Маҳкумларнинг ёниб турган кўзлари, хиёл қимирлаётган лаблари орасидаги тишларинигина кўриш мумкин эди. Хонага вақти-вақти билан оч қолдирилган каламушлар қўйиб юборилар, улар одамнинг бурни, қулоқларига чанг солишар, ўткир тишлари билан узиб олиш учун тишлашар, чийиллаб бир-бирлари билан ўлжа талашшарди. Учинчи хонада очлик, калтак ва зулмдан азоб чекиб, ҳолдан тойган тутқунлар сақланарди. Уларнинг бадани устиларидаги кийимлари каби дабдала бўлиб кетганди. Юпқа қўйлак ортидан суякларигина кўринарди. Бу ердаги ҳаёт жонига теккан айрим маҳбуслар қадам товушлари қулоқларига чалиниши биланоқ эшик олдига келиб, чўпдек қўллари билан панжараларни ушлаб бақиршарди.

– Отиб ташла!!

– Ўлдир!!

Улар қанчалик баланд овозда бақиришмасин товушлари худди қудуқ тубидан чиқаётгандек бўғиқ ва кучсиз эди. Назоратчи уларнинг ёнидан беэътибор ўтиб кетмасди. «От!», «Ўлди!» дея бақираётган тутқунларнинг қаршисига келганда худди томоша кўрсатгиси келгандек аввал Ғафурга қаради, кейин ҳамёнидан уқаланиб данакдек бўлиб кетган бир ҳовуч қотган нон бўлакларини олиб ичкарига ташлади. Тутқунлар шу заҳотиёқ ўзларини ерга ташлашди. Назоратчи эса йўлида давом этди.

Назоратчининг қўлидаги резина таёқ қадамига ҳамоҳанг равишда ҳаракатланарди. Гоҳида жазо қуроли борлиги эсига тушгандек, боши баробар кўтариб, темир панжараларни чангаллаб нон ва сув сўраётган маҳбусларнинг қўлларига уриб ҳам қўярди. Хоналардан бирининг эшиги очилди ва ичкаридан замбил кўтарган иккита турма ходими чиқиб келди. Замбилда юзини соқол босган, кийимлари илма-тешик бўлиб кетган, ёввойи қиёфага кириб қолган, фақат суяги қолган одамнинг жасадини кўтариб чиқишди. Нозир унинг ўлган ёки ўлмаганлигини билиш мақсадида қўлидаги таёқ билан пешонасига бир-икки уриб қўйди.

– Қачон ўлибди? – сўради у ходимлардан.

– Шерикларининг айтишича, тунда қазо қилганмиш.
– жавоб қилди ходимлардан бири.

– Оёғига миҳ қоқиб кейин кўминглар.

Назоратчи топшириқни бериб йўлда давом этди.

– Бу одамлар анчадан буён ётганга ўхшайди? – сўради зўрға нафас олиб келаётган Ғафур панжара ортидагиларга ишора қилиб.

– Кимгадир бир йил, кимгадир беш йил бўлган, айримлар қамоқхонага қачон тушишганини ҳам унутишган, – беписандалик билан жавоб қилди назоратчи.

– Суд қилишмайдимми?

– Бу юртда маҳбуслар кўп, судьялар эса йўқ. Ҳаммаси шариат ҳукмини кутиб ётишибди.

– Буларнинг гуноҳи оғирми?

– Ҳаммаси Мулла Умар жанобларининг сиёсатига қарши чиқишган. Айримлари толибларга қўшилишдан бош тортишган, манави хонадагилар эса ҳазратининг буйруғи билан дорга осилган бузғунчиларнинг жасадини олиб ташлашган.

Ўн қадам юришга улгуришмасдан, йўлакда икки кишининг шарпаси кўринди. Улар очлик ва қийноқ азобидан қутилган яна бир маҳбуснинг жасадини олиб келишарди.

– Ҳали қамоқхонанинг адоғига етмасимиздан икки бандининг мурдасини олиб чиқиб кетишди. Бу ер қамоқхона эмас, мурдахонага ўхшайди. Кунига иккитадан одам ўлаверса қамоқхонада ҳеч ким қолмайди-ку?

– Аҳамият берма. Бугун иккитаси ўлса, эртага тўрттасини олиб киришади. Кўриб турганингдек, бўш хонанинг ўзи йўқ.

Ниҳоят қамоқхонанинг охириги бўлимига етиб келишди. Фафур мен учрашмоқчи бўлган маҳбус шу ерда бўлса керак деб ўйлади. Аммо назоратчи ўнгга бурилди ва одам чидаб бўлмайдиган даражада сассиқ, ифлос ва нам зинадан пастга туша бошлади.

Улар биринчи темир эшик қаршисида тўхташди. Назоратчи белига боғланган калитлардан бирини танлаб қулфга солди. Уни эринмасдан айлантириб қулфни очди. Хона қоронғи эмасди.

Туйнукдан бир чимдим қуёш нури тушиб турарди. Бурчакдаги тош супа устида сочлари ўсиб, кийимларини моғор босган маҳбус чўнқайиб ўтирарди. Қоматини тик тутишидан у қадар қари эмаслигини билиш қийин эмасди. Фафур ичкарига киришдан олдин маҳбусга диққат билан тикилди. Унинг олдида қолишни ўйлаб юраги сесканди.

– Кир! – буюрди назоратчи ашаддий жинойтчини олиб келгандек Фафурнинг елкасидан ушлаб ичкарига итарар экан.

Ғафур иккилагандек ичкарига оёқ босди. Нозир эшикни қулфлади, бироқ ортга қайтишга шошилмади. Бир фурсат кичкинагина тешикчадан уларга қараб турди-да, кейин йўлида давом этди. Белидаги тасмага боғланган калитларнинг шарақлаган овози, оғир лўқкидоннинг ва занг босган ошиқ-мошиқларнинг гичирлаган овози Ғафурнинг қулоқларига чалиниб турди. Бу пайтда хона эгаси бошини буриб, ичига ботиб кетган кўзларини янги меҳмонга тикди. Ғафурнинг юрагида пичоқ санчилгандек оғриқ турди...

* * *

Турмада ҳамманинг ёдидан кўтарилиб, якка қолиб кетган маҳбус қандай оғир-азоб уқубатларни бошидан кечирса, шуларнинг ҳаммасини Қўлдошали ҳам бошидан кечирди. Ертўлага олиб тушишганига бир неча кун бўлса-да, дастлабки куниек бу ердан қочиб кетишнинг мутлақо иложи йўқлигини тушуниб етди. У қамоқхонадаги юзлаб одамларнинг аянчли аҳволига гувоҳ бўлди. Булар қандай гуноҳлари учун қуёш нури тушмайдиган нимқоронғи хоналарда ўлимини кутиб ётишибди? Ҳар кун битта-иккита маҳбус калтаклар азобидан, очликдан қийналиб ҳаётдан кўз юммоқда. Яна қанчалари санокли соатлардан кейин содир бўлиши кутилаётган ажални кутмоқда. Ҳар кун йўнлаб маҳбуслар сўроқ қилинади. Калтакларга бардош беролмай, қамоқхонани бошларига кўтариб дод солишади. Улар мамлакат тепасига келган кимсаларнинг қурбонига айланмаяптими? Уларнинг бу ерга келтириб ташланишига, очлик азоби-га гирифтор бўлишига, каламушларга таланиб, ўлим шарпаси кезиб, моғор ҳиди анқиб турган хоналарда бир тутам қуёш нурига термулиб ўтиришларига фаровон кунларга бўлган ишончу умид сабаб бўлмадимикин?

Қўлдошали ҳар куни шу ҳақда ўйлар ва ипдек чувалашиб кетган ўйларининг адоғини кўрмай хуноб бўларди. Қачондир терговчилар уни яна чақириб, ўзларининг қон иси анқиб турган сўроқ тегирмонидан ўтказишларини кутарди.

Хона эшиги зинага яқин бўлгани учун тепадан чиқаётган ва пастга тушаётган одамларнинг оёқ товушлари эшитилиб турарди. Хаёлларга чўмиб ўтирган бир пайтда эшик очилди. Остонда назоратчининг бесўнақай ва хунук башараси кўринди. У эргаштириб келган маҳбусни елкасидан итариб ичкарига киритди ва бир сўз айтмай яна эшикка қулф солди. Эшикни ёпаётганда унинг юзи яна ҳам хунуклашиб, қўрқинчли тус олди.

Фафур юракка қўрқув соладиган ва бадбўй ис уфуриб турган ифлос хонага олиб киришларини хаёлига келтирмаганди. У шинам хонада ўтириб берилган топшириққа асосан маҳбус билан ишлашни ўйлаганди. Ичкарига кириб хонадаги манзарани кўрганда талмовсираб, ақлидан айрилган телбадек ҳайрону лол қолди. Кўзлари қоронғиликка ўргангунча шу алфозда қотиб турди.

– Исминг нима? – Қўлдошали «меҳмон»ни шундай савол ила қарши олди.

Фафур ўзининг ҳақиқий исмини яширди. Жон Дэвид йўлда буни унга уқтириб қўйганди.

– Фолиб. Ўзинг кимсан? – деди.

– Бахтсиз бир маҳбусман, – жавоб қилди Қўлдошали.

– Ҳамма маҳбуслар ҳам бахтсиз, – жавоб қилди янги «меҳмон». – Қайси миллатдансан?

Қўлдошали маҳбуснинг юзига тикилиб турди. Одатда қамоқхонага келтирилган тутқунлар тергов хонасида сўроқ қилиниб, юзларида, баданларида қонли муҳрлар босилган, айримлари эса ҳушдан кетган ҳолда назоратчиларнинг ўзлари мурдани судрагандек судраб олиб киришарди. Бироқ янги маҳкумнинг на юзида, на бада-нида улар қолдирган белги кўринмади. Қолаверса, у ўз

оёғи билан юриб келганлиги, устидаги кийимларининг бутунлиги уни озгина бўлса-да хайрон қолдирди. «Бу кимсани менинг сиримни олиш мақсадида киритиш-мадимикин» деган хаёлга борди. Саволларга шубҳага ўрин қолдирмай жавоб қайтаришга қарор қилди.

– Ўзбекман!

– Исминг?

– Қўлдошали.

– Сени нега қамашди?

– Жосусликда айблашмоқда. Сени-чи?

– Толибларга қарши исён кўтарганим учун.

– Нахотки шундай гуноҳ иш билан шуғулланган бўлсанг? Қисматинг меникидан оғир экан.

– Янглишдинг, жосусларнинг қисмати меникидан беш баттар.

– Мендек оғир жинойтчининг олдига сени қўйишганини тушунмадим.

– Афтидан, бўш хона қолмаган бўлса керак. Мени бу ерда узоқ қолиб кетади деб ўйлаяпсанми?

– Мен бу хонада ёлғиз ётиб кўп нарсалардан хабардор бўлдим. Толибларга қарши исён кўтарганларни меҳмондек иззат-икром билан қабул қилишмайди.

– Нега бундай деяпсан?

– Билишимча, исёнчиларни аввал сўроқ қилишади, кейин дўппослашади, ҳушдан кетказиб ёки баданларини қонга белаб, кейин олиб киришади. Шу пайтгача ўз оёғи билан кириб келган маҳбусни учратмагандим. Афтидан, қамоқхона ходимлари сени қўлларида гул билан кутиб олишганга ўхшайди!

«Ғолиб» довдираб қолди. Жон Дэвид ҳам, турма нозоратчиси ҳам бу ҳақда уни огоҳлантиришмаган, айниқса, исёнчиларни қандай аҳволда қамоқхонага ташлашларини ҳеч бўлмаганда тушунтириб ҳам қўйишмаганди. Лекин маҳбус тезда ўзини ўнглаб олди.

– Мени сўроқ қилишди, чин кўнгилдан иқроор бўл, толиблар сафига қўшил, шунда сени озод қиламиз, – дейишди.

– Хўш, сен қандай жавоб қилдинг?

– Мен уларга имкон беринглар, бир-икки кун ўйлаб кўраман дедим.

«Ғолиб» бу сўзлар билан юзидаги қалин ниқобнинг бир қаватини йиртиб ташлаганди.

– Демак, озодликка чиқиб кетар экансан-да?

– Сени озодликка чиқиш ниятинг йўқми?

– Назаримда, бу ният мен учун орзуга айланиб қоладиганга ўхшайди.

– Озодликка бирга чиқамиз!

– Сўзларингга ишонсам бўладими? – ҳайратлангандек жавоб қилди Қўлдошали. У ўзининг ҳар бир сўзи билан шеригининг ниқобини йиртиб ташлашга ҳамда унинг асл башарасини кўришга ҳаракат қиларди. «Ғолиб»нинг юрагида умид шами ёнгандек бўлди. У маҳбуснинг олдига келиб ўтирди. Улар бир-бирларининг юзларига қараб туришарди.

– Бунинг учун менинг маслаҳатимга қулоқ солишингга тўғри келади.

– Шундайми? Унда қулоғим сенда.

Ғафур ўзининг ҳар бир сўзи билан мақсади сари интилаётганди. Сассиқ бу хона ҳозирданоқ унинг жонига текканди. Бу ерда бир неча кун эмас, балки бир соат ҳам ўтиргиси келмай қолганди.

– Афтидан, яхши йигитга ўхшайсан. – «Ғолиб» шундай деди-да, гапни нимадан бошлаш кераклигини билмай ўйланиб қолди.

– Дўстлар маслаҳати олтиндан қиммат дейишади. Тортинмай айтаверинг! – Қўлдошали унинг хаёлини тўзитади юборди.

Ғафур шеригининг юз-кўзларидан эмас, балки ҳозиргина оғзидан чиққан сўзидан ўз йўлига солишига ишонди.

– Одам дунёга бир маротаба келади, – деди худди буюк орзулари ушалаётган одамдек антикиб. – Бу дунёнинг барча нозу неъматларидан бахраманд бўлмасдан қандайдир ғаламис кимсаларнинг қабиҳ мақсадлари ва топшириқларини бажараман деб ўз жонини қийноқ ва азобларга қўйиш ғирт жинниликнинг ўзи.

– Нега буни аввалроқ ўйлаб кўрмадинг?

– Ҳақсан, гапларингга эътирозим йўқ, аммо мен турманинг қандай бўлишини унинг ичига кирганимда ва йўлақдан олиб чиқиб кетилаётган мурдаларга дуч келганимда, очлик ва қийноқлардан эзилиб кетган маҳбусларнинг оху зорларини эшитганимдагина ҳис қилдим. «Мен ким учун исён кўтардим, ким учун курашдим? Бунинг кимга ва нимага кераги бор эди. Ўлиб кетсам ким ачинади? Яхшиси толибларнинг сиёсатини қўллаб озодликда юрганим, улар тарафида туриб жанг қилганим маъқул эмасми» деб ўйладим. Ахир дунёнинг ҳамма бурчагида ҳам уруш бўлавермайди. Одамлар жаннатмакон жойларда айшу ишратларини қилиб, даври даврон суриб, шоҳона ҳаёт кечиришмоқда. Нега мен ўлиб кетишим керак? Бу юртнинг сиёсатини ёқтирмасам, бошқа юртга кетишим ва у ерда фаравон ҳаёт кечиришим мумкин-ку. Шундай эмасми?

Қўлдошали ҳамхонасининг юзидаги ниқобнинг яна бир чоки сўкилиб, башараси кўрина бошлаганини ҳис этди. Қулоғи «Ғолиб» айтаётган сўзларда бўлса-да, хаёли унинг кимлигини билишга кетганди. «Бу нусаха ким? Юртимиздан ўтган Эргашнинг шотирларидан эмасмикин? Уни бежиз олдимга киритишмаган. Авра, алда, сирини бил дейишган».

Қўлдошали шеригининг юз-кўзларига тикилди. Бироқ ҳадеганда унинг кимлигини билолмади.

– Бундай ажойиб фикр каллангизга энди келганидан афсусдаман. Ярим соатлик қимматли умрингизни шу сассиқ хонада ўтказганингизга ачинапман. Ижозат бер-

сангиз, ҳозироқ турма назоратчисини чақираман, сиз унга таслим бўлганингизни айтасиз...

– Шошилманг, – овози қалтираб чиққан «Ғолиб»-нинг ранги ўзгариб кетди. – Эрталабгача сабр қилайлик. Ахир сиздек яхши дўстни бу ерда танҳо қолдириб чиқиб кетишим ғирт аҳмоқликнинг ўзи-ку! Биргаликда лаънати бу хонани тарк этамиз.

– Сизни тушуняпман, – деди Қўлдошали кулгисини зўрға яшириб. – Бироқ мени ниманинг эвазига бу ердан олиб чиқиб кетмоқчисиз? Аниқроғи, мени олиб чиқиб кетиш сизга нима учун керак бўлиб қолди? Жосусликда айбланаётган мендек кимса билан мулоқат қилганингиз учун сизнинг бир айбингиз икки бўлиб, жазолашлари мумкин-ку!

– Ажал шарпаси кезиб юрган бу хонада ёлғизликда ўлиб кетманг деб ачинапман. Агар рози бўлсангиз, бу ердан чиқибок Покистон орқали Европадаги мамлакатлардан бирига кетамиз. У ерда беклардек яшаймиз... Хўш, таклифим маъқулми?

– Қамоқхонадан сизни чиқариб юборишлари мумкин, аммо мени чиқаришмайди. Гуноҳим оғир.

– Бу дунёда ҳаммамизнинг гуноҳимиз оғир. Аммо мен йўлини топаман!

Ташқарида қадам товушлари эшитилди. Тепадан кимлардир тушиб келарди. Маҳбуслар нигоҳларини эшик томон қаратишди. Бирортасини олиб келишган бўлса керак деб ўйлади Қўлдошали. Булар ҳақиқатан ҳам турма назоратчилари эди. Улар қўлларидаги машъала билан қоронғи йўлакни ёритиб ўтиб кетишди. Қўшни хона эшигини очишди. Қаттиқ-қаттиқ гапирганлари эшитилди. Маҳбуслардан бирини оғизларига келган сўзлар билан ҳақоратлашади. Кейин қум тўлдирилган резина таёқнинг гурсиллаб урилгани-ю, маҳбуснинг жон ҳолатда қичқиргани эшитилди. Назоратчилар уни

узоқ савалашди. Маҳбус дод солди, бақирди ва ниҳоят хушдан кетган бўлса керак-ки, жим бўлиб қолди. Шундан кейин яна эшикнинг ёпилгани эшитилди. Назоратчилар тепага кўтарилишди.

Бу пайтда кун кеч бўлганди. Сим тўр ортидан юлдузларга тўлган осмон кўриниб турарди. Итлар безовталаниб хуришарди. Афтидан, олиб келган ўлжани олдиларига ташлашган бўлишса керак, жимиб қолишди. Туйнукдан бадбўй ис ичкарига кирди.

«Ғолиб» узилиб қолган суҳбатни давом эттиришга баҳона излади. Бироқ Қўлдошали «Қаттиқ чарчадим» деб тош супа устига чўзилди. «Ғолиб» нима қилишни билмай, зерика бошлаганди. Баданига тошлар орасидан ўрмалаб чиққан битлар тирмашарди. У тинимсиз кашланар, фаши келиб минғирлаб сўкинарди.

ЮРТДА

Шарифнинг фермасида бўладиган семинарга республиканинг барча вилоятларидан фермерлар, чорвадорлар билан бирга олимлар, мутахассислар, раҳбарлар келишганди. Фермер хўжалигида олиб борилаётган ишлар барчани қойил қолдирди. Наслдор молларни кўпайтириш тажрибаси ҳатто олимларда ҳам қизиқиш уйғотганди. Соғин сигирлар парвариш қилинаётган бўлим замон андозаларига тўлиқ жавоб берарди. Хориждан келтирилган ускуналар ёрдамида сут соғиб олинар, шиша қувурлар орқали сут қайта ишлаб чиқариш цехига ўтар, бу ердан эса қаймоқ, пишлоқ ва бошқа тайёр маҳсулотларга айлантирилиб, шаҳардаги савдо расталарига, болалар боғчаларига, касалхоналарга жўнатиларди. Швейцариядан келтирилган компьютер орқали сигирларнинг организмида етишмаётган моддалар аниқланар, танқис моддалар ўша заҳотиёқ маҳсусленталар орқали юбориларди. Соғин сигирларнинг ҳар

бирдан ўртача эллик литрдан сут соғиб олинаётганлигини семинарга ташириф буюрган чорвадорлар ўз кўзлари билан кўришди. Хўжаликдаги минг бош қора молнинг барчаси зотли ва наслдор эди. Гўштга боқиладиган новвосларнинг ўртача тирик вазни беш юз килограммдан ошиб кетганди. Улар ҳам шу ернинг ўзида сўйилиб, гўшлари олдиндан буюртма берилган шаҳобчаларга жўнатиладди. Янги қурилган колбаса цехида бир кунда ярим тонна маҳсулот ишлаб чиқариларди. Даладан ўриб келинган беда ва маккажўхори махсус ҳовузларга бостирилган, дағал хашак эса махсус тегирмонларда майдаланиб, механизмлар орқали ҳайвонларга етказиб бериларди.

Йиғилишда Шарифга сўз беришди. У бу ютуқларга қандай эришганини гапириб бериши лозим эди. Шариф минбарга қўтарилганида ўзига бир саволни берди. «Мен ким эдим?».

У ўз иш тажрибаси тўғрисида гапиришдан олдин мана шу саволга жавоб беришни лозим топди.

– Мен ким эдим? – бу сўзни у паст овозда айтган бўлса-да, ҳамма эшитди. Йиғилганлар фермер йигитнинг нима демоқчилигини тушунолмай, ҳайратланнинг оғзига тикилиб қолишди. – Ишларим тўғрисида гапиришдан аввал ўзим ҳақимда икки оғиз тўхталиб ўтсам. Мен адашган ва алданган инсон эдим. Ўз ватанига ва халқига хиёнат қилиш, мустақил диёримизнинг конституцион тузимини афдариб, ўзларининг янги давлатларини барпо қилиш мақсадида чет эллик ғаламисларнинг қўлидаги қўғирчоққа айланиб қолган, бугунги кунда Афғонистоннинг тоғу тошлари орасида бир тишлам нонга зор бўлиб, юракларини она юрт соғинчи азоблаётган Эргашнинг думини тутган, унинг қўлида хизмат қилган одам эдим. Мен кўплаб ёшлар қатори алдовлар ва ёлғон ваъдаларга ишониб, унинг сафига қўшилиб қолгандим. Унинг топшириғи билан бойвач-

ча бир одамни кўрқитиб, бойликларини олиб, Эргашнинг қўлига элтиб беришим лозим эди. Лекин мен бу қароримдан қайтдим. Юртдан олисда ватангадо бўлиб яшашдан ўз юртимда қолишни, унга сидқидилдан хизмат қилишни, элимизда бўлаётган оламшумул бунёдкорлик ишларига ўз хиссамни қўшишни, шу йўл билан хатойимни тузатишни лозим топдим. Ўлсам ҳам она замин тупроғида ўлай дедим. Давлатимиз раҳбарининг «Қўли қонга беланмаган, жангарилар сафига алданиб кириб қолганларни афв этиш тўғрисида»ги амнистияси менинг ҳаётимда кескин бурилиш ясади, янги ҳаёт остонасига олиб кирди. Элим гуноҳимни кечган экан, бундан кейин ўзимнинг бутун умримни, кучимни, билимимни, иқтидоримни мустақил юртнинг тинчлиги, фаровонлиги йўлига сарф қиламан деб онт ичдим. Чўлга келиб, қум барханлари ўрнида, одам юрса оёғи куядиган саҳрода икки юз гектар ерни ўзлаштиришга, боғу бўстонга айлантиришга аҳд қилдим. Қилган хатоларимни ювишим, ўзимни оқлашим, юрт тараққиётига хиссамни қўшишим, Ўзбекистон деган мамлакатнинг доврўғини дунёга танитишда оз бўлса-да улўшимни қўшишни ҳис этиб яшадим. Ҳукумат менга ишонди, энг оз фоизда қарз берди. Чорва ҳайвонларини сотиб олдим. Атрофимга қишлоқ ёшларини тўплаб, кечаю кундуз тиним билмай меҳнат қилдим. Кўриб турганларингдек, бугунги кунда шу даражага етиб келдим.

Аввало гуноҳларимни афв этган давлатимиз раҳбарига, биз ёшларга имконият яратиб берган ҳукуматимизга, мен билан ёнма-ён туриб меҳнат қилаётган қишлоқ одамларига таъзим қиламан. Мен эришаётган ютуқлар мана шу ёшлариникидир.

Ҳамма қарсақ чалиб юборди. Шариф ҳаяжонини босолмади. Унинг юзларини кўз ёшлари ювиб тушарди.

КОБУЛ

Ўзини «Ғолиб» деб таништирган қахрамонимиз турмадаги дастлабки кечанинг бу қадар узун ва зерикарли эканлигини ҳаётида илк бор ҳис этиши эди. У туни бўйи ухламади. Қўшни хонадаги назоратчилар калтаклаган маҳбус инграйвериб, кўзидан уйқуни қочирди. Қолганлар ҳам жим ётишмади. Қўпчиликнинг ўпкаси тугаган бўлса керак, тун ярмига келганда йўталган, хириллаган овоз авжига миниб, қамоқхонани тутиб кетди. Ташқаридаги итлар ҳам нимадандир безовта бўлиб, тонг ёришгунча хуришди. Бунинг устига бургалар тинчлик бермади. Баданини қашлайвериб терисини шилиб олаёзди. Кеча қизишиб кўп гапларни ўйламасдан гапириб, ўзини-ўзи ошкор қилиб қўйганини ўйлади. Бир кунда Қўлдошали билан яқинлашиб олишни ҳаёлига келтирмаганди. Маълумот бериб турадиган одамнинг кимлигини айтса борми, Жон Дэвиднинг ишончини оқлаб, юзи ёруғ бўлади. Анчагина пул ундириб олиш имконияти туғилади. Ҳатто хотинининг олдига жўнаб кетишга рухсат бериши мумкин. Эҳ, қани энди ҳаммаси тезроқ ҳал бўлса, сассиқ хонани тарк этса. Ташқаридаги ҳаёт бағрига қайтса.

Хорижга учиб кетиш ҳақидаги гапларни эшитганда Қўлдошалининг кўзларидан чўғ ялтирагандек бўлди. Ахир яхши ҳаёт, фаровон турмуш кимга ёқмайди? Барча гапларни айтди, мақсадини яшириб ўтиришнинг ҳождати қолмади.

«Ниятимни билгани билан исмимни билмайди-ку, таклифларимни айтаман, гапларимга ишонмаса, чекни кўрсатаман. Пулнинг исини олса, рози бўлади. Биргина сўзни айтгани билан осмон узилиб ерга тушармиди?».

Қўшни хонадаги маҳбус қулоқни қоматга келтиргудек кичқирди. Унинг овози худди жон бераётган одамникидек аянчли эди. Ҳатто Қўлдошали уйғониб кетди. Кейин овоз бирдан сўнди.

Қўлдошали бошини кўтарди, юзини сим тўрдан эндигина уйғониб келаётган қуёшнинг олтин ранг нурлари ёритиб юборди.

– Тонг отдими? – сўради у тиззаларини қучоқлаб ўтирган шеригидан.

– Умримизнинг бебаҳо бир куни ертўлада ўтганидан пушаймонман, – деди «Ғолиб». Кейин ўзига-ўзи гапиргандек давом этди. – Инсонга ҳаёт бир маротаба берилади. Яшаб қолиш, ўйнаб-кулиш имкониятларидан фойдалана олмай қафас ичида ўтирганимга тоқат қилолмаяпман. Озодлик қадрини бугун тунда ҳис этдим. Ўйлаб боқсам, қилган ишларим ўтакетган аҳмоқлик экан. Менга нима эди. Бир ўзим қуролланган минглаб одамларга қарши чиқиб, уларни енга олармидим? Оломонга қарата: «Ҳой, мўминлар, толибларга эргашманг, улар келажагимиз душманлари» деб бақирганим билан гапимга ким қулоқ соларди.

– Афсусланияпсанми? – сўради Қўлдошали.

– Шундай, биродар. Аслида уларнинг чалган чилдирмасига ўйнаб, «Мулла Умар ҳазратлари бизни адолатли йўл сари бошламоқда» деб бақириб-чақирганимда бошимга бу мусибатлар тушмасди. Ҳали ҳам кеч эмас, бугуноқ турма нозирини чақиртираман. Хато қилибман деб ялиниб-ёлвораман.

– У кечиради деб ўйлайсанми?

– Бўлмасам-чи! Шундай қилсам нозир мени бошқа маҳбусларга ўрнак қилиб кўрсатади.

– Йигирма икки миллионли халқнинг барчаси Мулла Умарнинг этагини тутмас? Уларнинг орасида сен каби юрт тақдирини ўйлайдиган, халқни озодлик сари бошлайдиган, Афғонистоннинг бахтли келажаги учун курашадиган мардлар ҳам топилар?

«Ғолиб»нинг тили курмакляниб қолди. Ўйламай айтган гаплари билан юзидаги ниқобнинг яна бир пардасини йиртиб ташлаганди. Энди унинг башараси худ-

ди дока ортида тургандек Қўлдошалининг кўзларига аниқ-тиниқ кўрина бошлади.

– Истасанг сенга ҳам ёрдам бераман. Тезроқ бу ердан чиқиб кетасан, – деди овози қалтираб.

– Ёрдам бериш кўлингдан келармикин?

Бир оз ташвишга тушган «Ғолиб»нинг кўнглига маҳбуснинг кейинги сўзлари ёруғлик олиб кирди.

– Кафолат бераман!

– Унда мендан нима истайсан?

«Ғолиб» ҳамхонасининг кўнглига йўл топгандек бўлди ва бундан қувониб ҳам кетди. Унга яқин борди:

– Кўп нарса керак эмас. Мен сендан биргина нарсани сўраб билмоқчиман. Агар саволимга тўғри жавоб берсанг, ҳозирнинг ўзидаёқ сени бу исқирт хонадан олиб чиқиб кетаман.

– Гапингга ишонсам бўладими?

– Худони ўртага қўйиб қасам ичаман!

– Худони бизнинг ишимизга аралаштирма.

– Нима, сен Худога ишонмайсанми?

– Ишонаман, аммо у...

– Ҳаммамиз Аллохнинг қулимиз... – шеригининг мақсадини тушуниб, тезгина сўзини бўлди «Ғолиб». У шошганидан дилидаги гапларни тилига чиқариб юборди.

– Истагингни айта қол!

– Аввал ҳаммасини рўй-рост гапираман деб ваъда бер!

– Ҳаммасини рўй-рост гапираман!

«Ғолиб» гапни нимадан бошлашни билмай ўйланиб қолди. Кейин ўзи орзу қилган юртлар ҳақида оғиз очди.

– Менинг биргина саволимга тўғри жавоб берсанг, Швейцария, Австрия, Пальма оролларидаги шохона ҳаёт сенга ўз қучоғини очади.

– Ажойиб, худди жанатдагидек ҳаёт кечирар эканман-да. Мендан сўрайдиганингни тезроқ сўрай қол.

– Сендан терговчилар нимани сўрагани?

– Улар мени жосусликда айблаб, бу ерда кимлар билан учрашиб турасан деб сўраганди.

– Жуда яхши, сен учрашиб турадиган одамларингнинг кимлигини айт!

– Буни сенга нима қизиғи бор?

– Тезроқ бу моғор хиди келиб турган хонадан бирга чиқиб кетишимиз керак-да.

– Менинг олдимга бежиз киритишмаган эканда сени?

«Ғолиб» қизишиб кетганидан афсусланди. Саволни жавобсиз қолдирди. Энди у ошқора ўйинга ўтди:

– Хўш, розимисан?

– Сен айтган мамлакатлардаги қасрларда шоҳона ҳаёт кечиришнинг ўзи билан кун кечириб бўлмайди, – синашда давом этди Қўлдошали.

– Агар таклифимни қабул қилсанг сенга бошқа ҳадяларим ҳам бор.

– Ҳадя дедимми?

– Ҳа, жуда катта ҳадя!

– Назаримда мен «Граф Монти Кристо» романидаги қамокқа умрбод ҳукм қилинган чолга рўпара келиб қолгандайман.

– Унинг хазинаси оролда бўлса, меники шу ерда, чўнтагимда!

«Ғолиб» ҳамёнидан чек олди ва уни тутқунга узатди.

– Бу нима? – сўради Қўлдошали.

– Қоронғи хонада ўтиравериб, кўзинг хира тортиб қолган кўринади, биродар. Ахир бу чек-ку, истаган пулингни ёзиб олишинг мумкин.

– Истаган пулимни? – ҳайрон бўлди тутқин.

– Албаттада.

– Юз минг доллар ёзсам бўладими?

– Ёз!

«Ғолиб» мақсадига эришишнинг осон йўлини топганидан бахтиёр эди. Қўзлари чакнаб кетди.

– Лекин юз минг менинг қамоқхонада чеккан азобларимни қопламайди деб ўйлайман! – деди Қўлдошали ўртага чўккан жимликни бузиб.

– Унда икки юз минг ёз!

– Бунинг эвасига сен сўраган бояги гапни айтишим керакми?

– У одам Эргашнинг тўдасидан, шундайми? Номини айтсанг бас, ҳозироқ иккимизга турманинг эшиклари ланг очилади. Тоза нафас олиш учун ташқарига чиқамиз. Мен ўз йўлимга, сен эса хоҳлаган тарафингга равона бўлишинг мумкин.

– Йўқ, мен чекка бир миллион ёзаман! – унинг сўзларини эшитмагандек деди Қўлдошали. – Ахир пул дунё эшикларини очадиган калит-ку! Хоҳлаган жойингда фароғатда яшайсан. Шундай эмасми?

– Баракалла, энди ўзингга келдинг! Ёз!

Қўлдошалининг юзи жиддийлашиб борарди. Шеригининг юпқа лабларида совуқ табассум ўйнади. «Қоғозни қўлига олдим, демак, таклифга рози. Мен уни осонгина кўндирдим. Ахир бу тирранча умри бино бўлиб қўлига минг доллар ушлабдим? Миллион уни ақлдан оздириб қўяёзди».

– Нега ўйланиб қолдинг, тезроқ бўла қол? Мен бу ерда узоқ қололмайман. Нафасим қисаяпти. Ошқозоним касал. Кечадан бери туз тотганим йўқ. Сенинг бир офиз розилигингни ололсам мени уйимга жўнатишади. Хотиним яқинда ўғил туғибди. Ҳозир улар Австриянинг ажойиб шаҳри Зальсбургда мени кутишмоқда. Сени ҳам ўзим билан олиб кетишим мумкин.

– Мен нимада ёзаман, ахир ручка йўқ-ку! – «Фолиб»нинг сўзини кесди Қўлдошали.

– Ҳа-я, эсим қурсин. Ручка олиб киришни унутибман! Майли, ҳечкиси йўқ, ташқарига чиққанимизда ёзиб олаверасан. Энди чек сеники, ҳеч ким тортиб олмайд.

– Наҳотки бир оғиз сўзим учун миллиардерга айла-
ниб кетсам. Дунёнинг хоҳлаган томонига кетишим мум-
кин бўлса!

«Ғолиб» шеригининг елкасига қўлини ташлади:

– Бугун Парижда бўлсанг, эртага Токиода, ундан
кейин сеҳрли Америкада... Олдингда буюк имконият-
лар турибди. Бунақаси ҳаммага ҳам насиб қилавермайди!

– Менга айтчи шу пул билан мен юртимга қайтиб бо-
ришим мумкинми?

«Ғолиб»нинг ичидаги қувончни юзига олиб чиққан
табассум бирдан сўнди ва унинг ўрнини қаҳр эгаллади.
У ўзини зўрға босиб деди:

– Истасанг юртингга кетишинг мумкин... Лекин шуни
унутмагинки, бошлиқларинг сени қўлга тушганингдан ха-
бар топишган. Асир тушган одамга улар ишонишмайди.
Ишга қайтиб олишмайди ҳам. Балки қайтиб борганингдан
кейин биз билан алоқада бўлганинг учун қамаб қўйишар.
Маслаҳатим, қўлингдаги чекка истаган пулингни ёзгин-
да, мен айтган мамлакатлардан бирига жўнавор...

– Агар мени ушлашибди деб эшитсалар, билгинки,
сен тириксан!

– Сенга гап уқтириб бўлмаяпти. Ё бу ерда ётавериб
ақлдан озгансан ёки ўтакетган аҳмоқсан! Билиб қўй,
мени бу ерга олиб киришаётганда нозир шу пайтгача би-
рорта маҳбус озод этилган эмас деб айтганди. Бу ердан
чиқиб кетишнинг иккита йўли бор. Бири ўлим, иккин-
чиси айбни тан олиш!

– Мен бу пуллар билан дунёнинг истаган мамлака-
тида шоҳона ҳаёт кечиришим мумкиндир. Балки эр-
таклардагидек қасрларни сотиб ҳам оларман, бироқ
киндик қоним томган она-юртнинг биттагина ғуборини
харид қилишга бу пуллар етармикин?

– Биз кўриб, хис этиб турган дунё барчамиз учун ўт-
кинчидир. Одамнинг юрти бу жасади қўйилган замин
ҳисобланади. Агар ўша жасад қўйиладиган жой топилса!

– Бу сени менинг олдимга киритган даҳоларнинг ғоя-сими? Улар ҳақиқатни билиш мақсадида шу гапларни сенга ўргатишдими? Ҳақиқатни билиш истагида кирган одам юзига ниқоб тақиб кирмайди. Ҳақиқатни билиш истагида кирган одамнинг юраги тоза бўлади.

Қўлдошали қўлидаги қоғозни чўпга айланиб қолган панжалари билан ғижимлаб ташлади. Буни кўриб «Ғолиб»нинг капалаги учиб кетди.

– Нима қилаяпсан, аҳмоқ?! – қичқириб юборди у ва Қўлдошалининг қўлига чанг солиб. – Жинни бўлдингми? Чекни расво қилдинг-ку! – «Ғолиб»нинг назарида Венага элтувчи йўлнинг устига тоғлар қулагандек эди. – Мени бадном қилмоқчимисан? Мени Зальсбургда хотиним ва болам кутмоқда!

– Мени эса Ватан кутмоқда!

– Сени ўзим, мана шу қўлларим билан бўғиб ўлдираман!

– Мени ўлдириб нима фойда топмоқчисан? – жавоб қилди нафаси қайтган тутқун хириллаб. – Қахрамон бўлмоқчимисан? Биладан, менинг сирларимни олганиндан ёки ўлдирганиндан кейин ҳаётинг бошқача бўлади. Менга ваъда қилинган нарсаларга эгалик қиласан? Қани, ўлдир!

– Сен мана шу хонада итдек хор-зорликда, очлик ва ташналик азобида қийналиб ўлиб кетасан. Жасадинг қурт-кумурсқаларга ем бўлади!

– Қабрда ҳамма тенг!..

Вақт алламаҳал бўлиб қолганди. Ўз навбатида Қўлдошалининг кўзларидан ҳам уйқу қочганди. Унинг хира тортган хотирасида қаршисида ўтирган кимсанинг кимлигини билишга бўлган қизиқиш тинчлик бермасди. Эргашнинг шотирларини кўз ўнгига келтирди. Уларни кўрмаган бўлса-да, номларини эшитганди. Бўрон томонидан жўнатилган маълумотларда кўпгина жангариларнинг ҳаракатлари, феъл-атворлари, қилиқлари,

рухий ҳолатлари, одамлар билан муносабатда бўлиш усуллари баён этилганди. Ўша юртфурушларнинг орасида диққатини кўпроқ Фафур тортди. Қўлдошали у билан учрашмаган, аммо у ҳақда етарли маълумотларга эга бўлиб, расмларини кўздан кечирганди. Махсус хизмат вакилининг хаёли айнан унда тўхтади. Гаплари, ҳаракатлари, ажнабийларга хизмат қилиши ўша сотқинни ёдга солди.

Нихоят «Бу – Фафур» деган тўхтамга келди. Унинг Москвадалигидан хабардор эди. Қандай қилиб бу ерга қайтиб келган бўлиши мумкин? Рўпарасидаги йигит айнан хаёлига келган Фафур эканлигига иқроор бўлди.

Тун ярим бўлганди. Қўшни хонадаги тутқунлар қурқур йўтала бошлаганди. Кимнингдир оғриқдан инграши, йиғлаши, каламушлардан озор чекаётганларнинг кичқириғи авжига чиққанди. Ташқарида итлар ув соларди. Қўлдошали бошини кўтарди ва ҳамон тош устидан мункайиб ўтирган ҳамхонасига юзланди:

– Нега ухламаяпсан? – сўради Фафурга қараб.

– Уйқум келмаяпти...

– Уйқунг келмаяптими ёки ўлдириб қўяди деб қўрқаяпсанми?

«Ғолиб» шеригига хўмрайиб қаради.

– Табиат менга одам ўлдиришдек қабиҳ ишдан жирканиш хислатини ато этган. Ёмон фикрни хаёлингга келтирма. Бемалол оёғингни узатиб ётавер!

«Ғолиб» Қўлдошалининг сўзидан хотиржам тортиб узанди.

Тонг ёришди. Қўлдошали уйғонди. Кўзларини туйнукка қадади.

– Қара, – деди сим тўрдан тушиб турган қуёш нурларига боқиб. – Офтоб нурлари билан зулмат пардасини парчалаб ташламоқда. Хонани оз бўлса-да илитмоқда. Шу нурга тикилиб, бир нарса ёдимга тушди.

– Каллангга қандай бўлмағур фикрлар келди?

– Қуёш нурлари билан зулмат пардасини парчалаб ташлагани мисоли тинчлик, барқарорлик ва озодлик учун олиб борилган кураш жамият ва инсониятга тахдид солаётган ёвузликларни, уруш оловини ёқмоқчи бўлган кимсаларнинг ғаразли мақсадларини парчалаб ташлайди. Инсон фарзандининг ягона тилаги, мақсади, орзу-си, умиду армони тинчлик эмасми? Одамзод яралибдики, эзгулик мақсадида бунёдкорлик ишларини амалга ошираверади, тинчлик учун курашаверади. Керак бўлса, шу йўлда жонини фидо қилади. Сени бу хонага киритган одамлар буни яхши билишади. Улар «Кимдир бизнинг ишларимиз ҳақида ҳукуматни хабардор қилмоқда, кўплаб одамларимиз қамоққа олинмоқда, тузган режаларимиз амалга ошмай шарманда бўлмоқдамиз» дея ташвишланишмоқда. Шунинг учун сени яхшигина тайёрлаб олдимга киритишган. Сен ўзингнинг ҳаракатларинг ва гапларинг билан юзингдаги ниқобни дастлабки суҳбатимиз чоғидаёқ йиртиб ташлагандинг. Бу кеча мен сенинг кимлигингни билдим.

– Хўш, мен ким эканман, кимга ўхшатдинг? – овози титраб сўради «Ғолиб».

– Сен Фафурсан!

Фафур тахтадек қотиб қолди, аммо таслим бўлишни истамади.

– Адашдинг! Мен «Ғолиб»ман! – деб тонди.

– Исмингни ўзгартирибсан, ҳатто башарангни ҳам одам танимайди. Аммо бошингнинг орқа томонини ушлаб кўр. У ерда операциядан қолган чандиқ бор! – Бу ҳақда Бўрон юборган маълумотлардан хабардор эди.

– Гапим ёлғон бўлса, бошингни ушлаб кўр. Жароҳат қаерда ва қачон олинганлигини, ҳаётингни ким сақлаб қолганини айтиб беришим мумкин!

Фафур қаттиқ изза бўлди. Ер ёрилса кириб кетишга тайёр эди. Бироқ ўзини қўлга олди. «Кимлигимни билса билар, кимга ҳам айта оларди. Бу ердан тирик ҳол»

да қочиб кета олмайди-ку» деб ўйлади. Энг ёмони шунда эдики, Қўлдошали билан энди иш тўғрисида гаплаша олмасди. Ўрталарида девор ҳосил бўлганди. Фафур ўйинни бой берганини тушунди. У эшик олдида борди. Овозининг борича назоратчини чақирди. Бир оз ўтиб у келди.

– Мени бу ердан тезда олиб чиқиб кетинг! – деди тешикчадан унинг қораси кўриниши биланоқ. Нозир эшикни очди...

ЧЕЧЕНИСТОН

Расул иккимиз йўлга чиқдик. Тоғлар орасидаги сўқмоқ бизни шаҳар маркази томон олиб борарди. Бу ерлар сокин ва табиати гўзал эди. Атрофга боқиб кўз яйрарди. Шаҳарга яқинлашганимиз сайин бошқа манзараларга дуч кела бошладик. Уруш қолдирган изларни кўриш ваҳимали эди. Деворларга санчилиб қолган ўқлар, бузилиб вайронага айланган иморатлар, танасидан узилиб тушган ва ёниб қорайиб кетган дарахтлар менга иккинчи Афғонистонни эслатди. Назаримда бу ерда давом этаётган уруш мен келган юртдагидан қолишмасди. Отилган ўқлар мамлакат аҳолисига нисбатан кўпроқ эди.

Йўлда бизни ҳеч ким тўсмади. Гоҳи-гоҳида юк машиналарида, БТРларда қуролланган аскарлар ўтиб турарди. Уларни қаёққа ва нима учун кетишаётганини билиб бўлмасди. Кўчаларда одамлар сийрак, уларнинг аксарияти чол-кампирлар ва болалар эди.

Биз чошгоҳда пойтахтга кириб келдик. Кўп қаватли биноларнинг айримлари иккига бўлиниб, баъзиларининг тепа қисми қулаб тушган, ҳатто қийшайиб қолганлари ҳам кўп эди. Кўчаларда рус аскарларини учратиш мумкин эди. Чоллар ва болаларни қаёққа ва нима учун кетишаётганини сўрашарди. Бизни ҳам тўхтатишди. Мен Латифнинг топшириғига биноан ўзимни соқов қиёфасида кўрсатдим. Ўрнимга Расул жавоб қайтарарди.

– Биз шаҳарга бобомнинг ҳолидан хабар олгани кет-
япмиз, – деди Расул рус тилида. – Бу менинг акам, у
соқов, гапиролмайди.

Боланинг рус тилида тутилмасдан равон сўзлаши
аскарларда шубҳа уйғотмади. Улар бизни узоқ ушлаб
туришмади. Ёнларимизни тинтиб, қўйиб юборишди.

Рамазон бобонинг уйи олдига етиб келдик. Расул
эшикни тақиллатди. Бир муддат ўтиб эшик очилди ва
остонада етмиш беш ёшлардаги қария кўринди. У ўзи-
нинг тилида шеригимга нималардир деди. Расул унинг
сўзларига жавоб қайтарди. Чол менга қараб қўйди, ке-
йин ичкарига бошлади.

– Сени кутаётган одамлар ҳозир Москвага жўнашга
тайёргарлик қўришмоқда. Унғача менинг уйимда тура-
сан, – деди чол ичкарига кирганимиздан кейин. – Қу-
роллар қачон келади?

– Афсуски қурул олиб келаётган одамларимиз ёрга
киришганда ҳарбийлар вертолётда ёрнинг икки томо-
нини портлатиб ташлашди.

Рамазон столни муштлади.

– Чатоқ бўлибди! Бу хабар Зелимхоннинг қулоғи-
га етиб борса, ақлдан озиб қолиши мумкин. Дала қў-
мондонлари қурулларга кўз тикиб туришганди. Ягона
умидлари ҳам пучга чиқибди...

Қария столга дастурхон ёзди. Чой-нон келтирди.
Расул иккимиз тинимсиз йўл юриб чарчагандик. Бу-
нинг устига эрталабдан бери туз тотмаганмиз. Енги-
гина овқатландик. Кўзларимиз сузилиб турганини чол
сезди.

– Ҳозир жой солиб бераман, ётиб дам олинглар!

У қўшни хонага жой қилиб берди. Ётоқхонага кир-
дик. Бошимиз болишга тегиши биланоқ кўзларимиз
юмилди. Ярим тунда уйғониб кетдим. Шундоқ уйнинг
олдида отилаётган ўқлардан еру кўк титрарди. Одам-
ларнинг бақиргани эшитиларди. Уйнинг деразаларига

бир неча ўқлар келиб тегди. Ойналар синиб тушди. Биз бағримизни ерга бериб, кимирламай ётардик. Отишма узоқ давом этди. Кўчадан ўтаётган танк, БТР ва машиналарнинг овози қулоққа чалиниб турарди.

Мен бундай даҳшатли отишмани Афғонистонда ҳам кўрмаганман. Эрталаб турганимда борлиқ жимжит, тунда ҳеч нарса бўлмагандек эди. Дераза ёнига келиб, ташқарига мўраладим. Кўчадаги манзарани кўриб юрагим орқага тортиб кетди. Қонига беланган ўнлаб мурдалар йўлда, ариқ ичида чўзилиб ётарди. Ўқлар деворларни илма-тешиқ қилиб ташлаганди. Атрофда тирик жон кўринмасди. Фақат дайди итлар бурни билан ер искаб юрарди...

Бир оз ўтиб кўчаларда одамлар кўрина бошлади. Барчалари бошига оқ рўмол боғлаб олганди. Афтидан, улар бетараф бўлишса керак. Қонга беланиб ётган жасадларни йиғиштириб, машиналарга юклашарди.

Уй эгаси кўринмасди. Расул ухлаб ётарди. Қандайдир куч мени ташқарига тортарди. Рамазон оға қаерда қолди? Менинг етиб келганимни маълум қилиш мақсадида танишларининг ҳузурига кетдимиз? Омон бўлса қайтиб келар...

Остона ёнида учта жасад тўнтарилиб ётарди. Улар ўрта ёшдаги йигитлар эди. Кийимларидан шу ерлик бўлишса керак деб ўйладим. Нарироқда тагин бир жасад чуқурча ичида қўллари билан ерни чангаллаб қотиб қолганди. Кийимларидан ҳарбийлигини билса бўларди.

Титраган юрагимнинг тўлқинини босолмай, мурдалар орасидан ўзим билмаган томонга юриб борардим. Қулоғимга кимнингдир инграгани чалинди. Овоз ён томонимдан келарди, қайрилиб қарардим. Икки қадам нарида ётган мурданинг қўли билинар билинмас кимирларди. Кўп қон йўқотиб ҳолдан тойган бўлса керак. Ундан диққатимни ололмай қолдим. Байроқча кўтарганлар жасадларни машинага юклаб, мен томонга

келишарди. Оралиқ элик қадамча қолганди. Кийимлари қонга беланган бояги ярадор бошини хиёл кўтарди. Шунда унинг тириклигини билдим. Ўқ чап оёғига теккан бўлса керак, орқага қайрилганди. Шимининг йиртилган жойидан қон оқар ва асфальтга ёйилар, ундан кейин ариқдаги сувга келиб қўшиларди. Соқол қоплаган юзидан чеченми, русми – билиб бўлмасди.

Ярадорни ташлаб кетишга қўнглим бўлмади. Анавилар уни ўликлар сафига қўшиб, машинага улоқтиришлари ҳамда қайсидир чуқурга ташлаб, тириклай кўмиб юборишларини ўйлаб қолдим. Ярадор бошини кийшайтириб, нурсиз кўзларини менга тикканча турарди. Унинг кўзларидан ёрдам сўраётганини билдим. Олдига бордим. Шунда у ингради ва заиф овози билан ўзининг тириклигини билдирмоқчи бўлди. Музлаб қолган қўлидан ушладим. Ярадор кўзларини юмиб-очди. Уни мурдалар ичидан олиб чиқиб кетиш йўлини ўйладим. Уйга олиб кирсам Рамазон бободан бошим балага қолади. Ўлик юклаётганлар кўриб қолишса шубҳаланишлари тайин. Нима қилиш керак? Кўзим йўлнинг нариги томонидаги деворларини ўқлар тешиб ташлаган кўп қаватли бинода тўхтади. Бомбам, снарядми тушиб ёнбошлаб қолганди. Эшикнинг ярмини шағал аралаш тупроқ босган, деразалари ёниб кетганди. Уйнинг ичидан ҳам ёнғин рўй берган бўлса керак, қорайиб кетганди. Ер остига олиб тушадиган йўлакнинг ярмини тупроқ кўмиб ташлаганди. Ярадорни ертўлага олиб тушиб яшириш фикри хаёлимга келди. У эса ҳамон инграр, менга нимадир демоқчи бўларди. Машина моторининг гуриллагани унинг товушини ютиб юборди. Ярадорнинг қўлидан тутиб, бино томон судрадим.

Туйнук бизни ертўла ичига олиб тушди. Ичкари қоронғи эди. Уйғонаётган қуёшнинг тафтсиз нурлари ичкарига тушиб турар ва бўйрадек жойни ёритарди. Ҳавода сассиқ хид айланарди. Бу жойга анчадан буюн

одамзод тушмаган деб бўлмасди. Кирганлар ахлатларини қолдирганди. Ярадорни одамнинг назари тушмайдиган бурчакка – чиқиндиларнинг ортига ётқиздим. Унинг тирик қолишига умид йўқ эди. Вужуди музлаб борарди. Ўлим билан ҳаёт оралигидаги лаҳзаларни бошидан кечирарди. Шундай бўлса-да, ташлаб кетишга қўнглим бўлмади. Ёрдам бериш керак. Виждонимнинг буйруғи шундай бўлди.

Ташқаридагиларнинг овози эшитилиб турарди. Улар мен турган бинога яқинлашиб қолишганди. Ўзларининг тилларида бир-бирлари билан нима тўғрисидадир баҳслашишарди. Беш дақиқалардан кейин улар ўтиб кетишди. Ярадорнинг ёнига тиз чўқдим. Шимини йиртиб, қайрилган оёғини тўғриладим. Ўқ болдири-ни тешиб ўтганди. Гўшт парчалари осилиб қолганди. Қўрғошин томирга зарар етказмай чиқиб кетган, аммо ўзидан инфекция қолдирганди. Ярани сийдик билан ювиб боғладим. Қон оқиши тўхтади. Энди дори-дармон ичириш керак.

– Чидаб тур, дори олиб келаман! – ўзим сезмаган ҳамда қаердалигимни унутган ҳолда рус тилида сўзлаб юборганимни кейин билдим. Ярадор баттар сергакланди. Катта-катта очилган кўзлари билан менга тикилди. Унинг нигоҳларида мен тушунмаган маъно бор эди.

Ташқарига чиққанимда жасадларни ортган машина кўринмасди. Асфальт устидаги қонлар қуёш нурида жимирларди.

Рамазон оға ҳали ҳам уйга қайтмаган экан. Расул эса уйғонмаганди. Унга тикилиб ўғлимни эсладим. «Ҳозир у ҳам ухлаётгандир? Яраси битиб кетдимикин? Тушларига тоғорада олов тутган кимсалар кириб, тунлари чўчиб, алаҳсираб чиқмаяптимикин?» Ўғлимни соғиниб, юрагим ғалати бўлиб кетди. Кўзларимдан оқиб тушган иссиқ ёшлар юзимга томчиларди. Тиз чўкиб, қўлларим билан Расулнинг пешонасини силаётганимни кейин бил-

дим. Ўн ёшга тўлган бу бола ҳаётини хавф-хатарга қўйиб нега мени уруш бўлаётган, инсонлар қони тўкилаётган жанггоҳга бошлаб келди? Онасининг яккаю ёлғиз фарзанди. Аёлнинг боласини кузатиш олдидаги ҳолати кўз ўнгимда умрим бўйи жонланиб турса ажаб эмас.

Кўзларимда аччиқ ёш айланди.

Рамазон оға соат ўнларда келди. Расул уйғонди. Бирга овқатландик. Кўчаларда ҳаёт жонланиб қолганди. Одамлар, машиналар ўтиб турарди. Ҳаёлим ярадорда эди. Ўлиб қолмадимикин дея ташвишланардим. Тушдан кейин Рамазон оға кийиниб, уйдан чиқиб кетди.

– Қачон қайтишимни билмайман, сизлар ташқарига чиқманглар! – деб тайинлади чол кетиш олдидан.

– Мен уйга жўнашим керак? – деди Расул. – Онам тезда қайтгин деганлар!

– Сабр қил, ҳозир шаҳар нотинч. Тунда руслар шаҳарни босиб олишди. Ўзингни қўйиб юборолмайман. Эртага бир амаллаб йўлга солиб қўяман!

Рамазон оға боланинг пешонасини силади ва ташқарига чиқиб кетди.

Дераза олдига келдим. Қийшайиб, фишглари бўлак-бўлак бўлиб кетган бино кўзимга бошқача кўринди. Ертўладаги ярадор йўлимга илҳақ бўлиб кўз тикиб тургандек туюлаверди. Чолнинг ётоқхонасидан инфекцияга қарши дори топдим. Бир бурда нон ва баклашкадаги сувни қўйнимга яшириб ташқарига чиқдим. Расул қаёққа кетаётганимни сўради. «Тезда келаман» дедим унга. Кўчада одамлар боягидан сийраклашиб қолганди. Яширинча бир-бирларига хавотирли қараб қўйишарди. Ертўлага олиб тушадиган туйнук олдига келдим. Қуёш бинонинг орқа томонига ўтиб кетгани сабабли ичкари қоронғи эди. Биров кўрмаганига ишонч ҳосил қилгач пастга тушдим. Ярадор кўринмасди. «Қочиб кетибди-да» деб ўйладим. Унинг ўлмай қолганидан хурсанд бўлдим. Энди бу ерда қиладиган ишим қолмаганини,

тезда чиқиб кетишим зарурлигини тушундим. Туйнукка яқинлашганимда ўша таниш овоз қулоғимга чалиниб қолди. Қўзларим билан ертўланинг қоронғи бурчакларини текшириб чиқдим. Тирик жон кўринмади. Орқамга қайтиб, овоз келган томонга юрдим. Бурчакда ахлатлар йиғиндиси ортида мен олиб тушган ярадор ғужанак бўлиб ётарди. Иситимадан алаҳсирарди. Вужудди япроқдек титрарди.

– Вода...ааа... – ярадорнинг кимлигини қулоғимга чалинган сўзлари фош қилди. «Шу ерлик руслардан бўлса керак» деб тахминладим. Мен учун унинг миллати эмас, инсонлиги муҳим эди... Ярага тушган инфекциялар кучини кўрсата бошлаганди. Ёнимдан дорини олиб, икки донасини ичирдим. Шу пайт ичкари ёришиб кетди. Орқа томонда мен беҳабар бўлган эшик бор экан. Қуёш нурлари ертўладаги қоронғиликни ютиб юборди. Остонада елкасига қурол илган одамларнинг шарпаси кўринди. Улар ўзларининг тилларида нималарнидир сўзлашишарди. Биттаси пастга тушди. Фонарни ёқди. Нурлар зулматни қувди. Шеригимнинг руслиги, менинг бегона одамлигимни билса, улар шу ернинг ўзида ёқ иккимизни отиб ташлашади. Омон қолиш илинжида ўзимни ерга ташлаб, ярадорнинг ёнига калтакесақдай қапишиб ётиб олдим. Қуролли кимса фонар билан ертўланинг бурчакларини ёритарди. Аксига олгандек бемор ҳамон ўз тилида «вода» дея алаҳсирарди. Кафтимни оғзига босдим. У бўғилиб типирчилади. Ёруғлик худди олмос сингари тепамизни ёритиб ўтди ва биз яна зулмат пардасига ўралдик. Пастга тушган кимса шерикларига нималардир деди. Кейин ташқарига одимлади. Яратганнинг ўзи бизни уларнинг кўзидан асраганди. Гурсиллаб ураётган юрагим жойига тушди.

– Во...да...а, – кафтимни оғзидан олишим биланок ярадор шу сўзни тилга олди.

Унинг қуруқшаб қолган лабларига сув тутдим. Оғзидан иссиқ ховур чиқарди. У икки қултум сув ичди-да, кўзларини очди. Қоронғида қорачиқлари чўғдек ялтирарди. Руснинг ярасига малҳам суртиб боғладим. У бир оз ўзига келди. Чечен тилида нимадир деди. Сўзини тушунмаган бўлсам-да, раҳмат ўрнида қабул қилдим.

– Мана сенга нон-сув ва дори-дармон. Мен энди олдинга қайтиб келмайман!

Ярадор рус тилида гапирганимдан ажабланди.

– Нега менга рус тилида гапиряпсан? – сўради ташвишланиб.

– Иситмада ўзингнинг тилингда алахсирадинг. Шундан руслигингни билдим, – дедим ва ўрнимдан турдим. Шу лаҳза ташқарида автомат сайради. Кимдир мени нишонга олиб ўқ узгандек ерга ётиб олдим.

– Кетма... – ингради рус.

– Нима дейсан?

– Сен кимсан?

Менинг соф рус тилида сўзлашим унинг хайратини оширганини тушундим.

– Кўриб турганингдак икки оёқли инсонман!

– Жиддий сўраяпман.

– Афғонман.

– Толибонларданмисан?

– Шундай.

– Нега бу ерга келдинг?

– Мажбурлашди.

– Исминг нима?

Номимни яшириш хаёлимга келмаганди.

– Бўрон.

– Танишганимдан хурсандман. Рус тилида равон гапираркансан. Тилни қаерда ўргангансан?

Танишим мени гапга солишидан бирор мақсадни кўзлаётганини пайқадим..

– Ўзим ўрганганман! Сен кимсан, исминг нима? – гапни бошқа мавзуга бурмоқчи бўлдим.

– Чеченман! Исмин Нодир...

– Ишонди деб ўйлайсанг хато қиласан... Иситма хуружида ётганингда руслигингни билгандим.

У жим қолди. Ўзини фош қилиб қўйганини тушунди. Бироқ ниятим ёмон эмаслигини тушуниб, ялинувчан нигоҳ ташлаб деди:

– Ким бўлсанг ҳам раҳмат сенга! Ёрдам бермаганингда ўлиб кетардим. Мен ҳақиқатан русман. Исмин Михаил, фамилиям Кутузов. Сен тўғриси айт, афтингдан аффонга ўхшамайсан. Уруш кўрган одамларнинг бирортаси сенингдек раҳмдил ва меҳрибон бўлмайди. Назаримда ўзбек ёки туркмансан!

Михаилнинг сўзларига жавоб қайтармадим. Ташқарига қараб юрдим. Туйнукдан бошимни чиқаришим биланоқ Рамазон оғанинг уйидан чиқиб келаётган тўртта қуролли одамга кўзим тушди. Улар йўлнинг четидан, мен яширинган бинонинг ёнидаги йўлакдан келишарди. «Рамазон оғанинг шериклари бўлса керак» деб ўйладим. Уларнинг гаплари қулоқларимга чалина бошлади. Мен чеченлар деб ўйлаган одамлар ҳабашлар бўлиб чиқди. Улар ўзларининг тилларида нималардир дейишарди. Гапларини тушунмаган бўлсамда оҳанглари дан, бир оз асабийлашганларидан ичкарида қандайдир нохуш воқеа содир бўлганини тушундим. Ҳабашлар шошилишчи ёнимдан ўтиб кетишди. Улардан бирининг этигида қон доғлари кўринди. Ташқарига чиқдим ва Рамазон оғанинг уйи томон чопдим.

Ичкарига киришим биланоқ кўзларим оёғим остидаги эски гиламга сачраган қонга тушди. Бу изларни ичкаридан чиққан одам ўзининг оёқ кийимларидан мухр ургандек гиламга босганди.

Юрагим қинидан чиқаёзди. Биров бўғаётгандек нафасим қисди. Эшикни очсам кўзим даҳшатли манзарага

тушишини сезардим. Қўрқув ва ҳаяжон билан эшикни очдим.

Ерда чалқанча ётган Рамазон офани кўрдим. Унинг пешонасига ханжар санчилганди. Кўзлари очиқ қолган, жағи очилиб, сарғайган тишлари билан лабини тишлаганча қотганди. Ханжар санчилган жойдан сизиб чиқаётган қон ерга чакиллаб томарди. Чолнинг қўйлаклари йиртилиб кетганди. Афтидан, ўлими олдидан бояги одамлар билан олишганини атрофда синиб ётган чинни идишлардан, оёқ остидаги гиламнинг фижимланиб кетганидан билиш қийин эмасди. Расул қани? Боланинг номини тилга олишим биланоқ баттар қўрқиб кетдим. Онасининг ўғлини кузатиш олдидан бағрига босиб, кўз ёш тўкиб айтган сўзлари қулоғим остида жаранглади. Наҳотки... Ўзимни бола ётган хонага урдим.

– Расул!! – овозимни биландлатиб қичқирдим. Жавоб бўлмади. Уй ичи одамни ютадигандек совуқ сукунат ичида эди.

– Расул!!

Қўшни хонага ўтдим. Ичкарига кирдим-у додлаб юборишдан ўзимни тиёлмадим. Кўксига ханжар санчилган бола ерда чўзилиб ётарди. Онаси йўлга чиқишидан олдин сандиғидан янги қўйлак олиб кийдирганди. Ўша қўйлак қип-қизил қонга бўялганди. Ўзимни унинг устига ташлаб, ўкириб-ўкириб йиғлаб юбордим...

КОБУЛ

Нозирнинг телефон орқали чақиртирганидан кейин Жон Дэвид икки соат ўтиб қамоқхонага етиб келди. «Ғафур барча гаплардан воқиф бўлган» деб ўйларди. Бироқ уни нозирнинг хонасида қош-қовоқларидан қор ёғилиб ўтирганини кўриб, умидлари чиннидай синди. «Наҳотки гапиртира олмаган бўлса?» деган совуқ фикр дилидан ўтди. Шундай бўлса-да, сўради:

– Хўш, юртдошинг билан гаплашдингми? Одамларининг кимлигини айтдимми?

– Ўликни гапиртирса бўлади, аммо уни гапиртириш азоб.

– Демак, ҳеч нимани айтмабди-да?

– Қўлимдан келганича ҳаракат қилдим, афсуски иложини тополмадим.

– Чекни кўрсатдингми?

Ғафур ҳамёнидан ғижимланиб кетган қоғозни олди.

– Одам пулни топиши мумкин экан, аммо киндик қони томган юртни топиб бўлмасмиш!

– Афсус, умидим сендан эди, топшириқни урдалай олмабсан-да!

– Энди нима қилишим керак?

– Сен гапиртолмаган бўлсанг гапиртирадиган одам топамиз. Турмага тушган одам қандай қилиб бўлмасин бизнинг йўлимизга юришга мажбур ёки ўша ерда ўлиб кетади.

– Демак, энди мен бўшман, хотинимнинг олдига кетишим мумкинми?

– Сени Башир сўраяпти.

– У менга ўлим фатвосини ўқиган!

– Биз сенинг айбсиз эканлигингни тушунтирдик. Вольфович томонидан берилган пулларга хиёнат қилмаганингни айтдик.

– Ишондимми?

– Эргаш раҳнамо томонидан одамларини кийинтириш, қуроллантириш ва озиқ-овқат учун ажратган уч миллион долларни Швейцария банкига қўйган экан.

– Далил талаб қилмадимми?

– Қўлимизда банкнинг ҳужжатлари бор эди. Қўргандан кейин попуги пасайди. Қолверса, сен ўғирлаб кетган деган юз эллик килограмм героиннинг қаерга яширилганлигини ҳам айтдик.

– Ишонган бўлса ҳозиргача тўдабошини тинчитарди.
– Тўғри, ўша куниёқ отиб ташларди, афсуски ўрнига муносиб одам тополмаяпти.

– Мирзааҳмад-чи?

– Эргашнинг одамлари борган куниёқ терисини шилиб олади.

– Мен Баширнинг олдига қачон боришим керак?

– Ҳозир жўнаймиз.

Эшик олдида турган турма нозири Жон Дэвиднинг ишораси билан унинг олдига келди. У ҳамёнидан юз доллар олиб нозирнинг қўлига тутқазди.

– Қозини чақиринг, уни сўнгги бор сўроқ қилсин, шунда ҳам айтмаса, тўртинчи хонага ташланг. Энди у бизга керак эмас.

– Тушундим!

Жон Дэвид Фафурни ташқарига олиб чиқди ва машина-насига ўтказиб, Кобулга йўл олди.

– Тўртинчи қандай хона? – сўради Фафур машина жойидан жилгач.

Унинг юзидаги белгилар бу шунчаки қизиқиш эканлигини билдириб турарди.

– Сен қамоқхона ортида итлар борлигини билдингми?

– Туни билан ҳуриб ухлатишмади. Назаримда, улар оч эди...

– Жониворлар ўзлари ёқтирган гўштни ейишмаса безовта бўлишаверади.

– Итлар ҳам гўшт танлаб ейишадими? – хайрон бўлди Фафур.

– Ўрганиб қолишган.

– Ниманинг гўштини ейишади?

Жон Дэвид мийиғида кулиб қўйди.

– Ҳеч нарсани сезмадингми?

– Йўқ.

– Қирқ саккиз соат турмада ётиб ҳеч нарсани сезмаган бўлсанг, сендан яхши айғоқчи чиқмайди.

– Тушунтириброқ гапиринг?

– Турмада кунига икки-учта одам ўлади. Эътибор берган бўлсанг, атрофида қабр йўқ. Нозирлар мурдаларни бўлакларга ажратиб, итларнинг олдига ташлайди... Жониворлар одам гўштига ўрганиб қолган.

– Нақадар даҳшат! – Фафурнинг бадани жунжикиб кетгандек бўлди.

– Урушнинг қонун қоидаларидан бири шу!

Фафурнинг вужудида енгил титроқ турди ва шаҳарга етгунча бошқа гапирмай тўртинчи хонага ташланадиган Қўлдошалининг тақдирини ўйлаб борди.

Башир қовоқ-тумшуғи осилган ҳолда уни кутиб олиб, худди боласини қойган отадек пўписа қилди.

– Нега менга учрамасдан қочиб кетдинг?

– Эргаш мени ўлимга маҳкум этганини эшитиб қолгандим...

– Кимдан?

– Вольфовичдан.

– У Англияда ўлиб кетди. Россия эшиклари сен учун яна очилди. Дўстларингни топ. Улар билан алоқани мустаҳкамла!

– Вольфовичнинг олдида мен ҳақ эдим.

– Ҳақлигингни билган экансан, менинг олдимга келсанг бўларди-да. Дўстларимиз русларнинг қўлидан қутқариб қолишмаганида, юртингдагилар аллақачон ўлдириб юборишарди.

– Бу менинг хатойим, тақсир.

– Хатони такрорлашдан эҳтиёт бўл!

– Ишончингизни оқлайман.

– Сени Эргашнинг ўрнига қўймоқчиман.

– Мени лагердагилар қабул қилишмайди. Эргаш ҳаммага ёмонотлиқ қилиб бўлган.

– Уларнинг миясини ўзинг тозалайсан.

– Қўлимдан келмайди...

– Маслаҳатимга қулоқ сол. Бугуноқ лагерга жўнайсан. Ишончли одамларнинг билан алоқага чиқасан. Улар атрофига содиқ йигитларни жамласин. Эргаш уларга тўланиши лозим бўлган пулларни хориждаги банкка қўяётганини айтсин. Шундай қилсанг, одамларнинг тўдабошига бўлган ишончи йўқолади. Юракларида адоват уйғонади. Лагерда исён кўтарилади ва ўзлари Эргашни ўлдиришади. Ўйлайманки, одамларнинг мен ўйлаган режани қойиллатиб бажаришади.

– Бунинг учун анча вақт керак.

– Узоғи билан беш-олти кунда ҳал бўлади.

– Ундан кўра отиб ташлаганимиз маъқул.

– Бўлмайди. Уни отадиган бўлсак тарафдорлари сендан шубҳаланишади. – Алангани ўзидан чиқариш керак!

– Бу масалани ўзим ҳал қиламан. Эргаш ўлдирилган куни менинг одамларим лагердагиларнинг кайфиятини кўтариш мақсадида иккита машинада озиқ-овқат ва кийим-бош, ичимлик олиб боришади. Бир йилдан бери тўланмай келаётган ҳақларини тўлаймиз. Фурсаддан фойдаланиб, Эргашнинг хориждаги банкларга қўйилган маблағларини уларга маълум қиламиз ва бу сизларнинг ҳақларинг эди деб айтамиз. Шу куни одамларим сени Эргашнинг ўрнига тайинлашади.

– Тушундим! Лагерда одамлар оз қолган, – деди Фафур унинг эътиборини қозониш мақсадида. – Борлари ҳам бизга иш бермайди...

– Одам сонини кўпайтиришнинг кераги йўқ. Уларни боқиш ва кийинтиришга сарф қилинадиган маблағ улар келтирадиган фойдадан қимматга тушмоқда, – деди Башир. – Ҳозир ғоялар, мафкурлар урушади. Кимнинг ғояси кучли бўлса, ўша сиёсат майдонида ғолиб бўлади. Биз ўзимизнинг мафкураларимиз ва ғояларимиз билан манаман деган қудратли мамлакатларни тиз чўк-

тиришимиз керак. Бироқ бу осон эмас. Ғоялар билан мафкурлар жангида ҳам қон тўкилади, қурбонлар керагидан ортиқ бўлади. Зулм билан киритилган ғоялар инсониятнинг онгида узоқ йиллар сақланиб қолади ва ҳаёт уларни қўрқув, таҳлика остида яшашга мажбур қилади. Иккинчи ғояни қабул қилишдан доимо чўчиб яшайди. Буни Шўро давлатининг тимсолида кўриш мумкин... Лекин пул бўлса ҳар қандай ғояни товар сотиб олгандай сотиб олиш мумкин. Сенга яна бир гапни эслатиб қўйишим керак. Кенгаш барбод бўлди. Унинг аъзолари турли сабабларга кўра ўлди. Биз энди кенгашни шу ернинг ўзида тузамиз. Сенинг одамларингни боқиш ва кийинтириш учун аввало маблағ зарур. Пулни ўзинг топасан. Сенга сармоя топиш мумкин бўлган эшикларни очиб берамиз. Менинг ҳисоб-китобларимга кўра ҳозир Эргашнинг қўлида беш юз килограммга яқин тоза героин бор. Уларнинг талон-тарож бўлишига йўл қўймаслигимиз ва чегарадан ўтказиб пуллашимиз керак.

– Бу ишни удалайдиган одамларни топаман.

– Улар Россиядан ва бошқа мамлакатлардан ўзлари учун пулдор харидорларни излашсин.

– Сиз айтган одам Қозоғистонда яшайди.

– Ишонаман, лекин сен бажарадиган яна муҳим топшириқ бор.

– Ишончингизни оқлашга ҳаракат қиламан.

– Ўзинг биласан, сенинг ҳукуматинг бизнинг кўплаб одамларимизни қамади. «Дори»ларимизни талон-тарож қилди. Аммо «Ал-қасосу минал-ҳақ» дейишади. Биз аламимизни ичимизга ютиб яшай олмаймиз. Улардан қасос олишимиз керак. Бунинг учун Ўзбекистоннинг камчиликларини, нуқсонларини топиб дунёга жар солмоғимиз керак.

– Арзирли баҳона топилармикин?

– Топилади.

– Бу топшириқни мен бажаришим шартми?

– Ишни ўзимиз уддалаймиз, аммо айрим масалаларда ёрдаминг керак бўлади.

– Сўранг! – Фафурнинг қизиқиши ортди.

Башир мақсадини айтишга шошилмади, гапни узоқдан бошлади.

– Биздаги маълумотларга қараганда, бугунги кунда кўплаб ўзбек ёшлари европадаги бир қатор мамлакатларга ўқиш ва ишлашга боришмоқда. Айримлари эса тижорат ишлари билан шуғулланишяпти. Савдогарлар орасида содда ва ишонувчанлари кўп. Мақсадимизни амалга оширишда ана ўшалардан фойдаланиб қолишимиз керак..

– Қандай мақсад йўлида? – ҳеч нарсага тушунмаган Фафурни қаршисида турган Баширнинг сирли суҳбати тобора қизиқтириб борарди.

– Уларнинг ёрдами билан биз Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги обрўсига жудда катта путур етказишимиз мумкин.

– Сиз айтган савдогарлар бу ишда бизга ёрдам беради деб ўйлайсизми?

– Албатта!

– Савдогар халқи ҳалол ва имон-эътиқодли бўлади, лекин улар панд бериб қўйиши ҳам мумкин, – деди Фафур гарчи Баширнинг мақсадини тушуниб етмаган бўлса-да.

– Ҳаммаси ҳам эмас, улар ичидан ўзимиз излаган одамни топшимизга ишонаман. Биз уларни аввал Покистонга, кейин эса Афғонистонга олиб ўтамиз. Шу ерда бизга хизмат қилишади...

– Икки-учта йигитнинг қўлидан нима келарди? – Фафур ҳамон Баширнинг мақсадини англамади.

Башир тушунтиришга уринди.

– Гап шундаки, мана шу икки-учта йигит сиёсат майдониди бизга қўл келади. Уларнинг ёрдами билан биз ўзимиз ўйлаб юрган мақсадларимизга етамиз.

Фафур савол бермоқчи эди, Баширнинг қўл телефони жиринглаб суҳбатнинг белига тепди.

– Ярим соатда етиб бораман, – деди у қўнғироқ қилган одамга, кейин Фафурга юзланди.

– Гапларимни уқдингми?

– Тушундим, тақсир, – ҳозиржавоблик билан деди Фафур гарчи ҳеч нарсага тушунмаган бўлса ҳам.

– Унда оқ йўл, ҳозироқ лагерга жўна, одамларингни топиб ишга сол! Лагерни қўлга олганингдан кейин биз яна кўришамиз ва бу масалада гаплашамиз.

САМАНГАН

Дилмурод қандай қилиб бўлмасин, лагердан четга чиқиш йўлини изларди. Топшириқ олган кунидан бошлаб тўдабошига яқинлашишга, у томонидан бериладиган топшириқларни вақтида бажаришга одатланганди. Лагерда бўлиб турадиган гап-сўзларни қулоғига етказарди. Ниҳоят тўдабошининг ишончини қозонди. Кунларнинг бирида Эргаш хонасига чақирди:

– Ишончли одамларингдан борми?

– Топилади, амирим! Нима хизмат?

– Ҳиротга боришинг керак.

– Ҳиротга? Тинчликми?

– Мухим топшириқ бор. Шуни бажариб келасан!

– Жоним билан!

– У ерда Холид исмли савдогар танишим бор, шаҳар марказига бориб одамлардан «Холиднинг дўкони қайси?» деб сўрасанг ҳамма кўрсатиб қўяди.

– Тушундим, амирим. Унга нима дейман?

– Менинг саломимни етказасан, кейин тўртта автомат олиб келганингни айтасан. Ҳар бирига ўн минг дол-

лардан беради, кам берса олмагин. Ҳозир қуролнинг баҳоси осмонга чиқиб кетган.

– Тушундим, амирим.

– Қурол олиб кетаётганингни бу ердагилар билма-син. «Эргашнинг куни қурол сотишга қолибди» деб устимдан кулишади. Шерикларингга эҳтиёт бўл.

– Хўп бўлади, амирим.

Эргаш каравотининг остидан қисмларга ажратилган тўртта автоматни олиб, иқирт латтага ўради. Кейин қонга солиб, Дилмуродга тутқазди.

– Ҳозироқ йўлга чиқ!

– Амирим, балки Мозори Шарифдами, Қундуздами пулласак бўлмайдими? Хирот узоқда...

– Йўл ҳақи бераман. Мозори Шарифга бориб машинага ўтириб жўнайсанлар...

– Дуо қилинг, амирим.

Эргаш ҳамёнидан икки юз доллар олиб, Дилмуродга берди:

– Худонинг ўзи ёмонларнинг кўзидан асрасин сенларни!

Дилмурод ташқарига чиқиб яқин танишларидан ик-китасини ёнига олиб йўлга тушди. Фафур томонидан берилган топширикни бажариш фурсати келганидан мамнун эди. Эргаш ишонадиган баҳоналар топишни ўйларди.

Эртаси куни тушдан кейин Хиротга келишди. Дилмурод савдогарнинг дўконини сўроқлади. Кўпчилик уни беш қўлдек танир экан, кўрсатиб қўйишди. Холид автоматларни қабул қилиб олди. Бироқ пулига келганда узоқ тортишди.

– Ҳар бирига беш минг доллардан тўлайман, – деб қайсарлик қилди.

Дилмурод эски савдогардай савдолашди:

– Хўжайин ўн минг доллардан кам берса олмагин деб тайинлаганлар, – деди.

– Унда қайтариб кетавер!

Дилмурод олиб келган матоҳларини латтага ўради.
Савдогар типирчилаб қолди.

– Ҳай, шунча йўл босиб келибсан, олти мингдан ола қол!

– Бўлмайдими, амак, хўжайин айтган пулни олиб боришим керак!

Дилмурод эшик томон йўналди. Савдогар ўрнидан туриб, бир неча қадам эргашиб борди. Қуруллар янги эди. Бунинг устига иккила магазин тўла ўқ эди.

– Балки етти мингга ташлаб кетарсан!

– Мен савдогар эмасман, амак. Амир айтган пулни олиб боришим шарт, кам берсам мени жазолайди.

Холид бошини қашлади. Ноилож «Ичкарига кир» деди. Пулни бериб, автоматларни олиб қолди. Дилмурод шерикларини бошлаб чойхонага кирди. Тамадди қилишди. Кейин ўзи ёлғиз шаҳар айланди. Бу шерикларини чалғитиш мақсадида қилинган ҳаракат эди. Кечки пайт орқага қайтишди.

Тўдабоши пулни кўриб ўзида йўқ хурсанд бўлди.

– Баракалла, менинг ишончимни қозондинг! Энди сени ҳам яқинларимнинг сафига қўшиб оламан.

– Раҳмат, амирим.

– Хўш, Ҳиротда нима гаплар? Бирор янглик борми? Дилмурод ўйлаб юрган режасини фош қилди.

– Амирим, – деди ташвишли қиёфада. – Шерикларимни чойхонада қолдириб, бозорда юрганымда олдимга бир йигит келди. «Кўзимга иссиқ кўринаяпсан, кимсан» деб сўради.

– Менинг одамим эканлигингни айтдингми? – ранги ўчиб кетган Эргаш шошиб сўради.

– Савдогарман, бу ерга тижорат ишлари билан келганман дедим.

– У сендан нимани сўради?

– Бир неча йилдан бери Мирзааҳмад исмли лашкар-бошининг хизматида юрганлигини, зеркиб қочиб кетмоқчи бўлганлигини айтди.

– Мирзааҳмад, қайси Мирзааҳмадни айтди?

– Лашкарлар бошлиғи Мирзааҳмад исмли йигитни-да.

– У ўлган, шахсан ўзим бошини арқонга илиб, офилнинг устунига осиб кетганман! – деди тўдабоши. Бу гапни ишонч билан айтишга айтди-ю, кейин иккиланиб қолди.

– Буни билмадим, ҳар қалай лашкарбоши Мирзааҳмаднинг номини тилга олди-қу.

Эргаш ўйланиб қолди.

– У қаерда экан ҳозир? – сўради бир оздан кейин.

Дилмурод ишонтира олганидан мамнун бўлди.

– Ҳиротда яшаяпти экан, атрофида ўттиз-қирқтача одамлари ҳам бор экан.

– Ўўў, – тўдабоши ўйланиб қолди. – Ҳиротда? Наҳотки тирик қолган бўлса? Йўқ, бошини ўз қўлларим билан сиртмоққа илганман. Ўлмай қолиши мумкин эмас.

– Балки бошқа Мирзааҳмаддир, – тасалли бермоқчи бўлди Дилмурод.

– Йўқ, гапингда жон бор, юрагим сезиб турибди. Бу ўша мен бошини сиртмоққа илган лашкарбоши бўлиши керак. Нега ишларим орқага кетяпти, нега Башир йигитларимнинг аҳволидан хабар олмай қўйди десам, гап бу ёқда эканда? Лаънати шу ергача ортимдан қувиб келган. Энди уни ҳеч ким қутқариб қололмайди. Боши сиртмоқдан омон қолган бўлса, ханжар билан узиб ташлайман!

Тўдабоши ўтиролмай қолди. Ўрнидан сапчиб турди.

Дилмурод Эргашнинг юрагига чўғ солиб қўйганди. Ўз ёғига ўзи қовурилар, душманидан ўч олиш йўллари изларди. Ичида ёнаётган олов тафтини босолмай, овоз чиқариб сўқинарди.

– Нега ўша итнинг шу ердалигини Башир менга айтмади? Яширишининг сабаби нимада? У менга дўст эмас! Менга қара, Дилмурод! Сен уни қаерда туришини, кимлар билан яшашини биласанми?

– Назаримда бозор атрофида турса керак.

– Менга мужмал жавоб қилма, анигини айт!

– Мен билан гаплашган йигит ўша томонга қараб кетганини ўз кўзим билан кўрдим.

Эргаш индамади. Бир оздан кейин каллакесар ёрдамчиларини чақиртирди. Уларнинг олдига ўн минг доллар ташлади.

– Мирзааҳмаднинг боши учун! – деди уларга.

– Қайси Мирзааҳмадни? – ҳайрон бўлишди қонхўрлар.

– Менга жони керак бўлган Мирзааҳмадни-да!

– Ахир унинг бошини ўз қўлингиз билан сиртмоққа илгансиз-ку, амирим?

– Шайтон ўша сиртмоқни узиб ташлаган экан!

– Бўлиши мумкин эмас!

– Афсуски, шундай.

Каллакесарларнинг қулоқлари тўдабошида бўлса, кўзлари пулда эди.

– Бу гал унинг калласини ўзимиз дорга иламиз!

– Дорга илишларинг шарт эмас, менга ўша бошни келтирсаларинг бас!

– Яшаётган жойини айтинг?

– Ҳиротда! Бозор олдидаги уйлардан бирида яшаётганмиш!

– Фотиҳа беринг, йўлга чиқайлик, – деди ханжарлари қонсираган жаллодлар.

Эргаш қўлларини кўтари, дуо қилди.

– Тангри мададкор бўлсин!

Каллакесарлар йўлга тушишди. Кечки пайт шаҳарга кириб келишди. Мирзааҳмадни топиш қийин кечди. Топшириқни бажармасдан орқага қайтишолмасди. Икки кун бозор атрофини кезиб чиқишди. Охири дара-

гини топишди. Сўраб-суриштирган одамларидан бири Мирзааҳмадни ярим тунгача бангихонада кайф-сафо килиб ўтиришини, уйи шу атрофдалигини айтди. Каллакесарлар унинг йўлини пойлашди. Мирзааҳмад ярим тунда уйига қайтди. Негадир шериклари кўринмас, ўзи ёлғиз келарди. Эргашнинг одамлари уни йўлда ҳам бўғизлашлари мумкин эди, бироқ бу ишни ичкарида бажаришни, ўлдиришдан аввал топган-тутган бойлик-лари бўлса олиб кетишни ниятлашгани учун ортидан изма-из кузатиб боришди.

Каллакесарлар уйга киришди. Ичкари қоронғи бўлгани учун ҳеч нарса кўзга кўринмасди. Улардан бири гугурт чакди. Шу пайт унинг бурчак-бурчакларидан ёритгичлар нур сочди. Атроф ёришиб кетди. Каллакесарлар тўрт томонларидан ўраб олган нотаниш одамларни кўриб қотиб қолишди. Улар «меҳмон»ларнинг қўлларидаги ханжарларни тортиб олишди. Ўртада кўзларида ғазаб чақнаган Мирзааҳмад турарди. Эргашнинг одамлари қопқонга тушганини билишди. Дуч келган кимсалардан Мирзааҳмадни сўраб хато қилишганини тушунишди. Мирзааҳмад уларни сўроққа тутди.

– Ким жўнатди сенларни?

– Эргашбой, – жавоб қилди улар. – Шайтоннинг бошини дорга илудим, тирик қолибди, бориб узиб келинглар деб олдимизга ўн минг доллар ташлади. Бизни кечиринг!

– Кечиринг?! Нега кечирим керак экан?! Сенлар тўғри олдимга келиб шу гапларни айтганларингда кечирим мумкин эди.

– Унинг аҳволига ҳозир маймунлар йиғлайди, йигитлар оч, ҳамма норози. Бизни қўйиб юборсангиз уларни сиз томонингизга бошлаб ўтишга сўз берамиз!

– Яқинда итдай хор-зор бўлиб ўлади у! – деди лашкарбоши.

– Мухтарам лашкарбоши, – ялинди яна бир тутқун.
– Бир қошиқ қонимиздан кечинг. Истасангиз бугундан
эътиборан сизнинг хизматингизда қоламиз.

– Мен сотқинлардан ҳазар қиламан!

Мирзааҳмад шундай деб шерикларига юзланди.

– Буларни бошига қоп кийдириңглар, бангихона
орқасидаги ахлатхонага олиб ўтиб, бўғизлаб ташлангар!

Лашкарбошининг одамлари тутқунларнинг боши-
га қоп кийдириб, ташқарига ҳайдаб чиқишди. Улар
йўл-йўлакай ялиниб-ёлворишар, омон қолиш учун
баҳона излашарди.

– Рухсат берсангиз Эргашнинг калласини ўзимиз
олиб келамиз! Фақат раҳм қилинг, бизларни ўлдир-
манг!

– Юм оғзингни! – аскарлардан бири жавраётган ким-
санинг бошига мушт туширди.

Ахлатхонага келишди. Атроф жимжит эди. Ди-
моқларига сассиқ ис уриларди. Лашкарлар тутқунлар-
ни тиз чўктиришди. Шунда улар бошларига қандай сав-
до тушганини сезиб, баттар кўз ёш тўкиб ялинишди.

– Илтимос, ўлдирманг, бир қошиқ қонимиздан ке-
чинг!

– Худо умрингизни зиёда қилсин!

– Қиёматгача хизматингизни қиламиз!

– Алдасак жисмимизни нимта-нимта қилиб ташланг!
Бу сўзларни эшитиб Мирзааҳмаднинг кўнгли бўшади.
Тутқунларни ўзининг йигитлари ичига қўшиб қўйгиси
келди.

– Бўшат! – деди у ёрдамчисига.

– Нима, қўйиб юбормоқчимисиз? – хайрон бўлди ёр-
дамчи.

– Ёш йигитлар экан, адашган, алданган! Бир қошиқ
қонидан кечдим.

– Эргаш бошингизни дорга илаётганда сизнинг илти-
жоларингизга қулоқ солганмиди? Бу йигитлар биз беҳа-

бар бошингизни узиб боришганда, у бир ой тантана қиларди. Ҳаммага мактанарди. Билиб қўйинг, у сизнинг душманингиз. Бу юртда икковларингдан бирларинг қолишларинг керак. Бугун буларни қўйиб юборсангиз, эртага бошқаси келади.

Мирзааҳмад ёрдамчисининг сўзларини тинглаб офилдаги воқеалар кўз ўнгида жонланиб, унинг ҳақлигига амин бўлди. Юрагидаги меҳр яна қаҳрга айланди.

Бошларига қоп кийгизилган, ерга тиз чўктирилган ва ўлимга маҳкум қилинган тутқунлар бўлиб ўтаётган суҳбатни эшитиб туришарди. Мирзааҳмадни қароридан қайтганидан қанчалик қувонишган бўлишса, ёрдамчининг сўзларидан шу қадар ваҳимага тушишди.

Ўртага жимлик чўкди. Тутқунлар нафасларини ичларига ютганча Мирзааҳмаднинг сўнги қарорини кутиб таёкдай қотиб туришарди. Бошларига қоп кийдирилганлиги учун улар лашкарбошининг одамларига қарата қўл силтаб қўйганини кўришмади. Уч йигит бир пайтнинг ўзида тутқунларнинг бошини узиб ташлади. Мирзааҳмад уларга тайинлади:

– Каллаларни қопа солиб Эргашнинг соқчиларига топшириб келасанлар! Бундан кейин менинг олдимга жўнатадиган одамларига нимани буюрган бўлса, ўша нарсани ўзига қайтараман!

Улар қошни олиб Саманганга жўнашди. Лагерга яқин жойда Эргашнинг соқчиларини учратишди.

– Бошлиғингга Мирзааҳмаддан совға! – дейишди уларнинг олдига қошни қўйиб.

Соқчилар «совға»ни кўтариб, тўдабошининг ҳузурига кириб келишди.

– Нима бу? – сўради тўдабоши оёғи остига қўйилган қопа ишора қилиб.

– Мирзааҳмаднинг одамлари ташлаб кетишди, – деди ҳеч нарсадан беҳабар бўлган соқчи.

Эргашнинг юраги орқага тортиб кетди.

– Оч!

Соқчи қопни очди. Ерга тарвуздек думалаб учта калла тушди. Бу ўзи жўнатган одамларнинг боши эканлигини тўдабоши таниди. Улардан бирининг қулоғига тикилган қоғозни олди. Унга шундай сўзлар битилганди: «Эргаш, кунинг битди. Бошингга мана шу одамларининг савдоси тушади».

Қалтираб кетган тўдабошининг тилига биргина сўз келди.

– Ярамас, ит! Мен қараб турадиган аҳмоқлардан эмасман.

* * *

Фафур Саманганга етиб келганида қош қорайганди. Кўчаларда одамлар сийраклашиб қолганди. Лагергача ўн олти чақиримча масофа қолганди. Йўллар нотекислиги сабабли эмас, балки бу ердаги жангариларнинг дастидан ҳайдовчилар у томонга қатнашдан юрак олдириб қўйганди. Эргашнинг одамлари қиёфаларини ўзгартириб, вақти-вақти билан яширинча бу ерларга келиб туришарди. Фафур шаҳарга келгандаёқ тўдабошининг одамларига рўпара келиб қолишдан чўчиди. Кийимини ўзгартиргани билан юзидан, юришидан таниб қолишлари мумкин эди. Шаҳарда Дўстумнинг аскарларидан ҳам эҳтиёт бўлишга тўғри келади. Бу ерлар унинг ҳудудига киради. Қўлга тушгудек бўлса тергов қилиб ўтиришмайди. Кимлигини билишади ва қутурган итни отгандай отиб ташлашади.

Тонг ёришгунча лагерга етиб олиш керак. Ҳамма қатнайдиган йўлдан юриш эса хатарли. Ҳар қадамда одамларга дуч келади. Уни кўздан асрайдиган бошқа йўл бор. Бунинг учун довондан ошиб ўтиш керак. Тик қоя, аммо масофа беш-олти чақиримга қисқаради, ҳеч кимнинг назари тушмайди. Сўқмоқни эса бир пайтлар Фафурнинг ўзи очган.

Фафур толибларга қарши курашаётган кучларнинг лагерини четлаб ўтди ва тепаликка қараб юрди. Осмонга ой чиққанди. Совуқ нурлари қояларни ёритарди. У тепаликка қаердан чиқишни эслаб қолганди. Қийналмай топди. Қорайиб турган қоя тик эди. Эҳтиёткорлик билан ҳаракат қилмаса, йиқилиб жон бериши ҳеч гап эмасди. Бироқ у бошига тушиши мумкин бўлган фожиани хаёлига келтирмади. Қандай қилиб бўлмасин, шу қояни забт этишга қарор қилди. Вақт эса зиқ. Ҳадемай қуёш уйғонади. Зулматнинг қора пардасини кўтарди. Тун чимматини йиғиштирмасдан қоянинг нариги томонига ўтиб олса бас, у ёқда ҳеч ким унга таҳдид солмайди. Кўздан яширадиган тошлар, ўр-жарлар, ғорлар бор.

Фафур ёлғизликдан зерикиб қолмай деб Самангандан кичкинагина радио сотиб олганди. Шу эсига тушиб қолди. Қўйнидан олиб мурватини буради. Дикторнинг «Тонгги концертимизни бошлаймиз» деган овози эшитилди. Қуй янгради, унга ҳамоҳанг қўшиқ жаранглади:

*Андиз ўсган тоғларда,
Отлар бевақт ўлмагай.
Яхши бўлса аёллар,
Эрлар юзи сўлмагай.*

Фафур яхдек тошларни бармоқлари билан чангаллаб, баландлик сари тирмаша бошлади. Қачонлардир бу жойда вулқон отилган бўлса керак, қизғиш тошлар тегирмонда майдалангандек шағал ҳолига келиб қолганди. Тошқин ва қор кўчкилари юқоридаги катта-кичик харсангларни олиб тушганди. Ҳар жой-ҳар жойда улар ўрнашиб қолганди. Оёқларини харсангга тираб, бир оз нафасни ростлаб олиш мумкин эди. У харсанглар томон талпинарди. Ҳофизнинг ширали овози борлик узра таралиб кетар, Фафурнинг кўнгли бундан эриб яйраб борарди.

*От минмаган от минса,
Чона-чона толдирар.
Боғ кўрмаган боғ кўрса,
Пайҳон қилар, сўлдирар.*

*Хушёр бўлгин жон элим,
Элдай сақлагин элингни.
Ёвларингга қўл берсанг,
Паймонангни тўлдирар.*

Фафур калтакесақдек тошга ёпишиб, вужуди қўшиқдан қувват олиб йўлда давом этарди. Қояга чиқиш шу кунгача чеккан азобларидан оғир эди. Оёқ қўйган жойидан тош парчалари сидирилиб, шовуллаб пастга тушарди. Қоянинг юксақлиги юз метрча келарди. Ножўя қўйилган қадам истаган пайтда уни худди тарновдан тушган қор кўчкисидек пастга олиб тушиши мумкин эди.

Фафур майда-майда тошларни чангаллаб, оёқларини эҳтиёткорлик билан ҳаракатлантириб қўшиқни тинглар, чарчоқни ҳис этмай тепалаб борарди.

*Бош кесилса ёронлар,
Сочга мотам тутилмас.
Қон қусилса ёронлар,
Ичар сувдай ютилмас.*

Тонг ёришиб борарди. Ҳофиз у билан ёнма-ён бо-раётгандек эди. Ёқимли овози тошларга урилиб садо қайтарар, кейин бўшлиқлар узра худди куш каби қанот кокиб, ундан йироқ-йироқларга таралиб кетарди. Бу пайтда Дўстумнинг аскарлари уйғониб, намоз ўқишга тараддуд кўришмоқда эди. Фафур лагерда ўрмалаб юрган одамларга қараб илжайиб қўйди. Ҳофиз эса хониш қиларди.

*Қайси юртда чинакам,
Ботир бўлса йигитлар,
Ўша ернинг эллари,
Ёвларга қул бўлмағай!*

Бирдан у маъюс тортиди. Қўшиқ радиодан эмас, шундай ёнида турган кўзга кўринмас одам томонидан унга қарата айтилаётгандек туюлди. Атрофга аланглади. Ҳеч ким кўринмади. Ҳофизнинг овози ҳамон жарангларди.

*Қайси юртда чинакам,
Ботир бўлса йигитлар,
Ўша ернинг эллари,
Ёвларга қул бўлмағай!*

Юрагига пичоқдек санчилган ва айни пайтда азоб бераётган оғриқни унутиш мақсадида Фафур қўлидаги радиони пастликка қарата улоқтирди. У тошларга урилиб, парчаланиб кетди. Тошларни боягидан илдамроқ чангаллаб чўққига интилди. Пастликдан йироқлагани сари тепалиқни ишғол қиладиган масофа қисқариб, борган сайин энди уни қандайдир хатар безовта қиларди. Ҳофизнинг қўшиғи қулоғи остида жаранглайверарди. Шунда... ҳеч кутилмаган ҳодиса рўй берди. Ер силкингандек шағаллар жойидан силжиб, қум каби шовуллаб кўча бошлади. Ўзи билан Фафурни ҳам пастга тортарди. У нима қилишини билмай қолди. Дуч келган нарсага чанг солар, афсуски, ушлагани жонига оро кирмасди. «Тошлар остида кўмилиб қоламан» деб ўйлади. Қўрқувдан кўзлари чаноғидан ирғиб чиқаёзди. Атрофда ушлайдиган бирорта харсанг кўринмасди. Эллиқ қадамча орқага қайтганди. Қорайиб турган жар тубида уни одамнинг қучоғи сиймайдиган тошлар кутиб турганини эслаб қичқириб юборди. Қўрқув акс этган овози

шовуллаб тушаётган тошларнинг шовқинига қўшилиб кетди. Шунда кутилмаган мўъжиза рўй берди. Кўзи яшин урган дарахтнинг илдизига тушди. Ана шу тахликали онларда, кўзига ўлим кўринган лаҳзада, ҳаёт билан видолашиш палласида ҳофизнинг қўшиғи қулоғи остидан яна бир бор ел каби учиб ўтди.

*Ёвларингга қўл берсанг,
Паймонангни тўлдирар.*

Фафурнинг кўзига илдиз қўл чўзиб турган ҳофиз бўлиб кўринди. «Йўқ, мен ёв эмасман» дея қичқирди ва жон-жаҳди билан томирга ташланди. Уни ушлади. Остидаги тошлар қорнини шилиб ўтса-да, илдизни қўйиб юбормади. Бу унинг учун сўнгги нажот эди. Соатнинг капгиридек осилиб қолди. Шағаллар бир-бирига урилиб, шарақлаб, охири тўхтади. Фафур қўрқа-писа тепага, кейин оёғи остига қаради. Тубида харсангларга тўла жар худди ажал домидек қорайиб кўринарди. Илдиз узилиб тушса, чархпалакдек айланиб пастга шўнғийди. Боши тошларга урилади. Инграмай ўлади. Ўқлар ичида юрган бўлса-да, ўлим ҳозиргидек кўзига бу қадар кўркинчли кўринмаганди. Юраги ҳозиргидек гурсиллаб урмаганди.

У йиғлаб юборди. Умрида илк бор қилган ишидан пушаймон бўлди, хатоларини тушуниб етди. Хотирасига сассиқ ва ифлос хид уфуриб турган хонада ётган Қўлдошали келди. У нега ўлимдан кўрқмади? Ўлимдан баттар азобларни бошидан кечириб ётибди-ку! Беҳисоб пулларга сотилмади. Руҳи ҳам тушмаганди. Ўлимнинг муқаррарлигини билса-да, «Мени Ватан кутмоқда» деди. Ўша сўз ҳозир Фафурнинг қулоқларида қайта-қайта жаранглади. «Мени Ватан кутмоқда». Нега у ота-онасини, хотинини, болаларини эмас, айнан туғилиб ўсган, вояга етказган юртини эслади, унга тал-

пинди? Балки юрагидаги кўрқувни хайдаган ҳам шу умиддир?! Биргина сўз учун миллионларни ваъда қилди. Пулни олиб дунёнинг истаган томонида хавф-хатардан олис жойларда яшаши мумкин эди-ку. Алоқачини фош қилганини бошлиқлари билиб ўтирибдими? «Қўлга тушиб қолди» деса ишонишарди ҳам. Ахир одамзодни ишонтирадиган баҳоналар ер юзида қалашиб ётибди-ку! Буни унинг ўзи ҳам билади, аммо истамади. Роҳат-фароғатга элтувчи йўлни эмас, ажал кўриниб турган қонли сўкмоқни танлади.

Фафур кўз олдига келган даҳшатли манзарадан бада ни жимирлаб кетди. «Ё Худойим-ей, ўзинг асрагин!».

Унинг ақли бир оз тиниқлашди. Аросатда қолганини, кимларнингдир қўлидаги қўғирчоққа айланганини англади. У виждон ва ақл-идрок қийноқларида қовурила бошлади. Қўлдошали кўз олдидан кетмасди. Ҳофизнинг қўшиғи қулоғи остида жарангларди.

*Ёвларингга қўл берсанг,
Паймонингни тўлдирар.*

«Қандай қилиб Қўлдошалининг ҳаётини сақлаб қолиш мумкин?» деган савол миясига урилди. Бу тошлар орасида нотайин кимсаларнинг топшириғини бажариб юргандан кўра, ҳаётининг сўнгги онларида юртига, юртдошига яхшилик қилиб жон беришни афзал билди...

Унинг зулмат қоплаган кўнгли бирдан ёришди. Намсиз лабларидан шундай сўз учиб чиқди:

«Ўлмасам сени қутқараман, Қўлдошали!» Унда умид кетидан сабр-тоқат, матонат пайдо бўлди.

Фафур олдига ягона йўл қолганини англади. Узилиб тушай деган қўлларини секин-аста илдиздан бўшатди. Эҳтиёткорлик билан тошлар устига оёқ қўйди. Шағаллар яна ҳаракатга келди. Оёғини кўтариб ёнбош томонга юрди. Жар остидан сув йўли ўтганди. Ҳозир қуриб

қолган бўлиб, айрим жойларда қўлмақ ҳосил қилганди. Бир ярим қулоч келадиган тупсиз жойдан сакраб нариги томонга ўтди. Ақлдан озган ёки дунёдан умидини узган кишигина шундай қила олиши мумкин эди! Ғафур қўлларидаги ва юзидаги қонни ювди. Чўп ёрдамида йиртилган қўйлагини ямади. Кейин ариқ ичидан кета бошлади...

МОСКВА

МАЪЛУМОТНОМАН

(махфий)

Амир ибн ал-Хаттоб (ҳақиқий исми – Собир бин Солиҳ ас-Сувайлим) 1969 йилнинг 14 апрелида, айрим манбаларда – 1963 йилда Иорданияда бой оилада туғилган. Етти нафар ака-укалари бўлган. Сингилларидан бири АҚШда яшайди. Уни «Қора араб» ёки «Аҳмад бир қўл» деб ҳам аташган.

Хаттобга нисбатан турли мамлакатларнинг халқаро террорчиликка қарши кураш олиб борувчи бўлимлари томонидан дунёнинг энг хавфли террорчиларидан бири сифатида қидирув эълон қилинган. Афғонистонда (1987–1992), Яқин Шарқда, Ироқда, Тожикистонда (1993) ва Чеченистонда (1995–2002) ўзининг гапи билан айтганда «яшил байроқ остида» жанг қилган.

Ёшлигида физика-математика бўйича мутахассис бўлишни орзу қилган. 1987 йили яқинлари уни олий маълумот олиши учун АҚШга ўқишга юбормоқчи бўлишган, лекин бу таклифни рад этган. Шариат қонунлари бўйича газавот жангларида иштирок этиш мақсадида олисларга жўнаб кетган.

Хаттоб 1985 йилдан бошлаб Покистон махсус хизмат идорасига қарашли бўлган Афғонистондаги мах-

сус лагерда тайёргарликдан ўтган. У билан разведка бошқармасининг юқори мартабали зобитларидан бири Хоёр Арудин шуғулланган. Кейинчалик Покистон разведкасининг Қирғизистондаги резидентидан керакли топшириқларни олиб турган.

1987 йили Афғонистонга келган ва бу ерда совет қўшинларига қарши курашда фаол иштирок этган. Жалолобод ва Кобул шаҳарларидаги жангларда мужоҳидларга намуна бўлган. Жанглардан бирида оғир яраланган. Қўлининг бир нечта панжаси кесиб ташланган.

1993 йили ҳокимият тепасига мужоҳидлар келгандан кейин у ўз уйига жўнаб кетади ва кўп ўтмай яна Афғонистонда пайдо бўлади. Тожикистон ва Ўзбекистонга қарши курашаётган қуроли тўдалар таркибига қўшилади. Унинг отряди Москва чегара қўшинларига қарашли 12-застава ҳарбийларига қарши қуроли ҳужум уюштиради.

1994 йил CNN радио канали орқали Чеченистонда уруш бошланганлигини эшитади ва у 1995 йилнинг январида 18 нафар ҳаммаслакларини олиб, Грозний шаҳрига келади. Бу ерда бўлгуси қотиллар таълим оладиган лагерлар тармогини барпо этади. Улар еттига бўлган. Жами ўн минг нафар жангари «таълим» олган. Асосий лагерга Хаттобнинг ўзи бошчилик қилган. Одамларнинг бурни, қулоғи ва бошқа тана аъзоларини кесиб ташлашда ўзи «курсант»ларга намуна бўлган. Қийнаб, азоблаб ўлдирилган инсонларни видео тасмага тушириб, уларни иқтисодий жиҳатдан қўллаб турган ҳомийларига юбориб турган ва бу билан уларнинг қалбида қўрқув ҳиссини уйғотмоқчи бўлган. Базанинг қолган олтита лагери террорнинг ҳар хил турларига ихтисослаштирилган. «Абу Жаъфар лагери» партизанлик урушига тайёрлаган, «Ёқуб лагери» оғир қурол-яроғлардан фойдаланишни ўргатиш бўй-

ича таълим берган. «Абу Бакр лагери»да қўпоровчи-ларни, «Давъат лагер»ида ташвиқотчиларни ва ёлгон ахборот тарқатадиган мутахассисларни тайёрлаган. Мафкуравий кураш усуллари чуқур ўргатилган. Тайёргарлик базаларида Тожикистон, Ўзбекистон, Қирғизистон, Қозоғистон, Шимолий Кавказ республикаларидан келган «курсант»лар жанговар таълим олганлар. Улар қатл этиш усулларини ўрганиб, ўз юртларига етарли тайёргарлик кўрган қўпоровчи-террорчилар бўлиб қайтганлар. Бундан ташқари лагерда Иордания, Покистон, Саудия Арабистони, Хитой, Миср, Малайзия, Фаластин мухторияти ва бошқа ўлкалардан келган ёлланма жангарилар ҳам таълим олишган.

Хаттоб Чечен урушида фаол иштирок этган. Россия ҳарбийларига қарши бир қатор операцияларга бошчилик қилган. Хориждаги ҳомийларидан мунтазам равишда мадад олиб турган. Одамлари гиёҳвандлик воситаларини сотиш билангина эмас, балки уларни етиштириш билан ҳам шуғулланган.

1996 йилнинг ёзида Россия ҳукумати раҳбарларига нисбатан суиқасд уюштиришни режалаштирган. 1 рақамли террорчи ҳисобланган Шамил Басаев билан мунтазам алоқада бўлган. 1996 йили Доғистоннинг Қадар ҳудудида яшовчи Фатима Бидагова исмли аёлга уйланган.

1992 йилдан бошлаб ўзининг Россия ҳудудидаги фаолиятини жонлантирган.

Хаттоб Саудия Арабистони фуқароси Шайх ал-Федал Муҳаммад Ол Шайх билан алоқада бўлиб, унга лагерь қуриш, жангарилар тайёрлаш ва қурол-яроғ харид қилиш учун маблағ сўраб, бир неча бор му-рожаат қилган.

Мамлакатнинг марказида содир этилган иккита теракт Евтушенкони жиддий ташвишга солиб қўйди. Улар бир пайтда содир этилганди. Ўнлаб одамларнинг қони тўкилди. Шу куни унинг ходимлари метро бекатидан иккита қўлбола бомба топишди. Хаттоб хориждаги радиостанция мухбирига берган суҳбатида теракт унинг одамлари томонидан содир этганлигини тан олди. Қўнгилсиз воқеа таҳлил қилинмай, Улус-Керт қишлоғидан нохуш бир хабар келди.

Псков дивизиясига қарашли десантчилар ротаси кишлоқни жангарилардан тозалаш мақсадида ташланганди. Кутилмаганда пайдо бўлган жангарилар тепаликни ҳалқа шаклида ўраб олишди. Отишма кечаю кундуз давом этди. Ёмғирдек ёғилаётган ўқларнинг ва снарядларнинг овози қулоқларни қоматга келтирарди. Ярадорлар жон беролмай дод соларди. Алоқа узилганди. Техника воситалари ўрнатилган жойга снаряд тушиб, уларни майда-майда бўлақларга ажратиб тупроққа қориштириб ташлаганди. Десантчилар танг аҳволга тушиб қолишди. Уларнинг олдида ёлғиз йўл қолганди. У ҳам бўлса таслим бўлиш, эгаллаб турган тепаликларни жангариларга топшириш. Бироқ улар буни хоҳлашмади.

Жангарилар ўз ғалабаларининг муқаррарлигига ишонишарди. Уларнинг сафини мунтазам қўшимча кучлар тўлдириб бораётганди...

Ниҳоят тепалик ишғол этилди. Жангарилар ғалабаларини нишонлашди. Кейин тошлар устида қолиб кетган мурдаларни юрак ва мияларига ўқ жойлашди. Ярадорларни эса бир жойга жамлашди. Уларни сафга тизиб, бир-бирларига қаратиб худди қўй сўйгандек бўғизлашди. Лекин тантана узоққа чўзилмади. Осмонда пайдо бўлган вертолётлар уларнинг хурсандчилиги-

га эмас, балки ҳаётларига ҳам сўнги нуқта қўйганди. Устма-уст ташланган бомбалар тепаликда тирик жонни қолдирмади. Одамнинг қучоғига сигмайдиган тошларни ҳам майдалаб, шағалга айлантириб ташлади.

Десантчиларнинг қисмати шаҳарда рўй берган икки-та терактни таҳлил қилаётган Евтушенконинг қулоғига ўша пайтнинг ўзидаёқ етиб келди. У зудлик билан ходимларини хонасига тўплади.

– Экспертиза хулосасига кўра, портловчи мослама ва метродан топилган бомбалар айнан Чеченистонда тайёрланган. Видеокамералардан бири тасвирга туширган жиноятчининг шахси ҳам аниқланди. У Хаттобнинг «Абу бакр лагери»да махсус тайёргарликдан ўтган Миср Араб Республикаси фуқароси Абдулҳоди ибн Саид Аббос бўлиб чиқди. Ҳар икки теракт айнан Хаттобнинг кўрсатмаси билан амалга оширилган. У бошчилик қилган отряд бугун тунда Улус-Керт қишлоғига ташланган тўқсон олти нафар десантчиларимизни битта қолдирмай қириб ташлади. Ярадорларни бўғизлашган. Хаттоб мамлакатимизнинг марказий шаҳарларида яна қўпоровчилик ишларини амалга оширмақчи эканлиги тўғрисида хорижий давлат мухбирларига баёнот берган. Бироқ мулоқот ҳозирча эфирга узатилмаган. Ходимимиз ана шу суҳбат матнини бизга юборган.

– Хаттоб ўртадан олиб ташланмас экан, мамлакатимизнинг марказий шаҳарларида портлатишлар содир этилаверади, – деди подполковник Маслов. – Унинг одамлари шу йилнинг ўзида мамлакатимизнинг йирик шаҳарларида олтига портлатишлар содир этди. Улар кўп қаватли турар-жой биноларини, мактаб ва болалар боғчасини, кино театрларни нишонга олишмоқда. Афсуски, «Аҳмад бир қўл»ни қўлга олишнинг иложи бўлмапти. Биз олти нафар ходимимизни унинг отрядига киритиш учун жўнатгандик. Беш нафари бедарак йўқолди. Қутузов эса отряд ичига киришга муваффақ бўлди.

- Унга қандай топшириқ берилган?
- Хаттоб амалга оширмоқчи бўлган режаларини, четдан келадиган қурол-яроғлар ҳамда ёлланган жангариларнинг кириб келиш йўлаklarини аниқлаш вази-фаси топширилган.
- У билан алоқа ўрнатилдими?
- Бир маротаба алоқага чиқди. Кейин алоқа узилиб қолган.
- Сўнги бор алоқага қайси кун чиққанди?
- Грозний ишғол қилинган тунда. Назаримда биз уни йўқотдик.
- Бошқа ходимларни ташлашга мажбурмиз. Грозний атрофида йигитларингиз борми?
- Олтин нафар ходим айнан Хаттоб жойлашган ҳудуд чегарасида туришибди.
- Яхши, уларни турли йўлаklar билан отряд жойлашган ҳудудга киритиш режасини ишлаб чиқинг.
- Тушунарли.
- Ўртоқ полковник, менда таклиф бор, – рухсат сўради майор Иванов.
- Марҳамат.
- Хаттоб Грознийда содир этилган суиқасддан кейин ёнига яқинларини ҳам йўлатмай қўйган. Отряди жойлашган ерга бориш учун ўнлаб соқчиларнинг қалқонини ёриб ўтишга тўғри келади.
- Таклифингиз?
- Яқинлари ичидан ишончли одам топишимиз керак.
- Бундай одамни топиш мумкинми?
- Ўрта Осие давлатларидан бирининг махсус хизмат идораси айнан Хаттобнинг яқинларидан бири билан алоқада бўлган.
- Бу маълумотни қаердан олдингиз?
- Хужжатлардан.
- Улар уни бизга беради деб ўйлайсизми?

– Хаттоб истаган пайда уларга ҳам таҳдид солиши мумкин.

– Унда бу ишни сизга топшираман, – деди полковник. – Зудлик билан ҳамкасбларимиз билан боғланинг. Вазиятни тушунтиринг. Ўша одам билан алоқага чиқиш учун бизга йўлак очишга ёрдам беришсин.

Евтушенко беш йил бурун «Ахмад бир қўл»ни ўртадан олиб ташлаш мақсадида ўнлаб мерганларни жўнатганди. Афсуски, минг қадамдан тангани урадиган йигитларнинг қўлидан иш келмади. Ҳамиша ҳадик ва хавфда яшашга одатланган Хаттоб ўз жойини ҳар кун иътиборини турарди. Махфий зобитларнинг барчаси қўлга тушди. Хаттобнинг ўзи уларнинг кўзларини ўйиб, тилларини кесиб, бошларини дарахтларга осиб кетди. Шундан кейин полковник қурбон беришни истамади. Бошқа тизим ишлаб чиққанди.

– Хаттоб яқин кунлар ичида четдаги одамлари билан алоқада бўлганми? – сўради у Масловдан.

– Мулла Умар ва Усама бин Ладен билан, – жавоб қилди подполковник. – Улар техника воситалари ёрдамида гаплашиб туришади. Бироқ суҳбат икки-уч дақиқадан ошмайди, шунинг учун алоқа жойини аниқлашнинг имкони бўлмапти.

– Хаттоб мактуб оладими?

– Одамларимизнинг маълум қилишича онасидан бир маротаба мактуб олган.

– Бунга анча бўлдими?

– Олти ой.

Евтушенко ўйланиб турди-да:

– Мактуб қайси йўлакдан ва ким орқали Чеченистонга кириши мумкин? – деб сўради.

– Ҳозирча аниқлай олганимиз йўқ, аммо вариантлар бор.

– Айтинг!

– Биринчиси – Афғонистондан, иккинчиси – Грузия орқали. Афғонистон орқали кириши ҳақиқатга яқинроқ. Бироқ мактуб ким орқали Чеченистонга киритил-

ганлигини аниқлашнинг иложи бўлмади. Одамларимизнинг маълум қилишларича, Хаттоб ҳар ойда бир маротаба онасидан мактуб олиб турган. Кейинги пайтда у кам ёзадиган бўлиб қолган.

– Хатни Иорданиядан Афғонистонга олиб келган одам уни кимнинг қўлига топширади?

– Менимча, «Аҳмад бир қўл»нинг ишончли одамларидан бирига.

– Яқин кишиси ким бўлиши мумкин?

– Бундайларни Мулла Умарнинг одамлари орасидан топиш керак, ўртоқ полковник.

– Алоқачи Хаттобнинг қўлига қуруқ мактубни топширмайди. Албатта Мулла Умар ёки Усама бин Ладеннинг махфий топшириқларини ҳам қўшиб Чеченистонга олиб келишади. Шундай бўлгач, мактубдан албатта Мулла Умар ёки Бин Ладен огоҳ бўлади.

– Бизнинг катта камчилигимиз ганимларимиз ичида одамимизнинг йўқлигида!

Полковникнинг хаёлига Бўрон келди.

– Тошкент билан боғландингизми? – сўради у Масловга юзланиб.

– Боғландим.

– Бўрон масаласида гаплашдингизми?

– Афсуски, бундан бир ой муқаддам Эргашнинг оморидан олиб кетилаётган қурол-аслаҳалар ортган машина йўлда портлаб кетган. Толиблар Бўрондан шубҳаланиб, уни ўлдириб юборишган экан.

Полковник хаёлга толди. Кейин қарорини айтди:

– Хаттоб онасидан мактуб олганига бир ой бўлган бўлса, ҳозир у яна мактуб кутаётган бўлиши мумкин. Одамларимиздан бири ўша мактубни унинг қўлига топшириши керак. Ҳозирданоқ режа ишлаб чиқинглар. Ишончли одам топинглар. Бу ишни узокқа қолдириб бўлмайди. Топшириқни бажариш учун ўн беш кун муддат бераман!

– Тушунарли! – дейишди ходимлар бир овоздан.

КОБУЛ

Хонада танҳо қолган Қўлдошали ўзини нималар ку-таётганини биларди. Бироқ кун бўйи олдига ҳеч ким кирмади. Эрталаб уйфонганида хонасида беўхшов, оф-тобда куйиб жизғанаги чиққан, пахмоқ соқоллари ўсиб кетган бир нусха кўзларини чўғдай ёндириб, қашқир-ники сингари сарғайган ўткир тишларини кўрсатиб ту-рарди.

– Нозир сени сўроқ қилиш учун қозини чақиртирди. Айтишича, у сен билан охирги маротаба суҳбатлашар-кан. Айтганини бажармасанг, сени тўртинчи қафасга ташлашармиш. Маслаҳатим, ҳали ёшсан, уларни ҳам, ўзингни ҳам қийнама. Нима сўрашса тўғрисини айт. Тўртинчи қафасда одамни қандай жазолашларини би-ласанми? – деди бандига раҳми қилгандек ачиниб.

– Йўқ, – жавоб қилди маҳбус.

Назоратчи бош силкитди.

– Билмаганинг учун гапларимга аҳамият бермадинг. У ерга ўлимга маҳкум қилинганлар ташланади. Уларни қандай азоб ва қийноқлар билан ўлдиришларини эшит-гандирсан?

– Афсуски, беҳабарман.

Назоратчи ерга тупурди.

– Айтсам юрагинг ёрилиб, шу ернинг ўзида ўлиб қо-ласан!

– Одамзод бари бир ўлади, ярим соат қийнашар, бир соат қийнашар, жонимни оғритишар, кейин ўламан-ку! Ўлим олдидаги азоблар ҳам роҳат!

Назоратчининг лабларида мудҳиш табассум пайдо бўлди.

– Улар сени шунчаки ўлдиришмайди...

– Дорга осишадими?

– Бошингни арқонга илишса жон дегин, отишса ҳам бир ўқ билан тинчийсан!

- Зиндонбанд қилишадими?
- Асло!
- Каламушларга талатишадими?
- Бу енгил жазо-ку!
- Унда қандай ўлдиришади, айт!

– Итларга талатишади, – қамоқхоначининг лабларида сезилар-сезилмас ғолибона табассум ўйнади. – Улар одам гўштига ўрганишган! Одамхўр итлар кечадан бери оч, атайин овқат беришмаяпти. Сени уларнинг олдига киритишса, тириклай ғажиб, гўштингни нимта-нимта қилиб ташлашади. Аллоҳнинг ўзи асрасин сени!

Назоратчи хонадан чиқиб кетди. Ташқаридан итларнинг ҳургани эшитилди. Уларнинг очлиги товушларидан билинарди...

Қўлдошалининг юрагини саросима ўртади. Бу ердан тирик чиқиб кетишидан умидини узган бўлса-да, аммо ажали итларнинг ихтиёридалигини хаёлига келтирмаганди.

Пешиндан кейин эшик очилиб, узун бўйли, қотмадан келган одам Қўлдошалининг қаршисида пайдо бўлди. Қоп-қора юз-кўзлари унинг ўта бераҳм ва шафқатсизлигини фош қилиб турарди. Хонадаги сассиқ исга чидамай, оғзи билан нафас оларди. Бу қози эди.

– Ақлинг кириб қолган деган умиддаман. Шунча кундан бери тош устида ётиб ўзингнинг қадрингга етган бўлсанг керак. Биз сенга ёрдам бермоқчи ва юртингга қайтармоқчи эдик.

– Аллоҳ дилингизга яхшилик ва эзгулик солганидан хурсандман! – жавоб қилди Қўлдошали.

– Мабодо таклифларимни рад этадиган бўлсанг, сен билан тортишиб ўтиришга сарфлайдиган вақтимни ҳавога совурмай, ҳозироқ ортимга қайтганим маъқул.

– Мендан нима истайсиз, тақсир?

– Сендан кўп нарсани талаб қилмайман. Сўрайдиганим битта. Ростини айтсанг, Худони ўртага қўйиб қасам ичаманки, ҳозироқ бу хонадан иккимиз чиқиб кетамиз.

– Сиздек шариат пешвосининг гапига ишонсам бўлади-ми?

– Аллох йўлида қилинган ишнинг савобини ҳеч қандай мезон билан ўлчаб бўлмайди. Тангри ҳар биримизни эзгулик ва яхшилик сари етаклайди. Дилларимизни нурафшон этадиган нарса ҳам эзгулик ҳамда яхшиликдир.

– Ҳақ гапларни айтдингиз. Яратган эгам барчамизнинг қалбимизга тинчлик, барқарорлик, инсон инсонга нисбатан яхшилик қилиш, бошига мусибат тушганда ёрдам бериш тўғуларини солган. Уруш, одам ўлдириш, қон тўкиш, юртни вайрон қилиш динимизда қаттиқ қораланган. Зеро ҳадиси шарифда «Одамларнинг энг яхшиси одамларга манфаати этадиганидир» дейилмаганми, тақсир?

– Илмли йигитга ўхшайсан.

– Илм олиш фарз. Зеро илмли кишилар ҳамиша жаҳолатга, ҳақсизликка қарши курашиб келганлар! Адолат тарафида турганлар!

Қозининг чўзинчоқ юзида ғазаб тўнғиди. Кўзлари чаноғидан чиқиб кетадигандай олайди. Ҳозироқ ўзининг ҳукмини ижро этишга тайёр эди, бироқ ҳеч ким уdda қилолмаган, ҳаттоки беҳисоб бойликлар билан йўлига сололмаган қайсар бу йигитни ширин сўз билан, алдов ва ваъдалар билан таслим қилмоқчи бўлганди. Ахир бу ишни шунчаки зиммасига юкланган вазифа тақозоси ила қилмайди-ку. Оладиган эҳсони бор. Тилидан илтирос, ҳаммани қизиқтириб келаётган сотқиннинг кимлигини била олса бас. Башир ва Жон Дэвид анчадан буён шамол ўтиб юрган бўм-бўш чўнтагини ҳисобсиз пулларга тўлдиришади. Мавқеи ошади. Каттароқ ва нуфузлироқ мансабни эгаллайди. Янги барпо этилаётган ҳокимиятнинг бош қозиси бўлади. Шу орзулар, шу истаклар, шу умидлар уни ғазаб отидан тушириб, заҳарханда юзига нотабий табассум ато этганди. Бир сўз билан айтганда, юрагидаги қаҳр ва ғазаб қанчалик

жўш урмасин, уни ичига ютишга, заҳар томиб турган тилидан фақат бол сўзлар учиб чиқиши, шу йўл билан рўпарасида масҳара қилиб турган маҳбуснинг кўнглига йўл топишни мақсад қилди. Лекин калласи бўм-бўш эди. Хаёлига дурустроқ ўй-фикр келмасди. Аниқроғи, қозининг маҳбуслар билан ишлаш, уларни сўроқ қилиш борасида тажрибаси етарли эмасди.

– Сен гумроҳлик қилма, бўтам, – дея сўз бошлади қози қизариб кетган юзини буриб. – Сен тенги йўқ қудратли Мулла Умар ҳазратларининг қўлига тушгансан, ана шу зотнинг темир қўли сени халос этмоқчи, бундан фойдаланиб қол. Сен қилич билан ўйнашма, гап яширма. Ҳазратимнинг қаҳрини қўзғатадиган бўлсанг, додингни Худога айтсанг ҳам бу ердан чиқиб кетолмайсан! Танлаган йўлингнинг поёнида фақат ажал кўринаётганини ўйла. Ёшгина умринг завола бўлишини кўз олдинга келтир. Ҳаётинг ҳали олдинда. Сени порлоқ келажак кутмоқда.

– Мендан нима истайсиз? Сўрайдиганингизни тезроқ сўрай қолинг! – яна бояги саволини такрорлади махфий хизматчи.

– Бетоқатланма, шошмасанг ҳам айтаман. Сендан кўп нарсани талаб қилмайман. Сўрайдиганим бир оғиз сўз. У ҳам бўлса сенга махфий маълумотларни етказиб турган айғоқчининг кимлигини билиш. Айт, ким эди у? Эргашбойнинг одамлари ичидами?

– Айғоқчи? Қанақа айғоқчи?

– Ўзингни гўлликка солма, бўтам! Агар сенинг ўрнингда у бўлганида бошингдан кечираётган азоб-укубатларнинг бирортасига чидамай, аллақачон бизга барча гапларни айтиб берган бўларди. Ҳамманинг жони ўзига ширин. Хўш, унинг исми нима эди? Ўша бадбахт Эргашбойнинг тўдасидами?

– Қўйни ҳам оёғидан осадилар, тақсир, – деди Қўлдошали ғоят осойишта ва дадил туриб. – Мени бу ерда

хеч қандай танишим, хеч қандай махфий маълумот билан таъминлаб турадиган одамим йўқ.

– Беъмани гапларни айтиб, отанг тенги қарияни лақиллатма! Ичингдагиларни кўзларинг сотиб турибди. Биз бугун бўлмаса эртага уни топамиз, – деди такаббур қози. – Одамларимиз ҳозир Эргашбойнинг лагеридагиларни биттама-битта элакдан ўтказишмоқда. Мирзааҳмаднинг йигитларини ҳам ўрганяпмиз.

– Ҳукмингизни ўқинг, бундай тухматлардан зерикдим.

– Сени роса ўқитишибди, қийноқ ва азобларга кўниктиришибди. Афсуски, бизнинг қонунларимизни ўргатишмаган экан. Шундай усулларимиз ва қийноқларимиз борки, унинг биттасини қўлайдиган бўлсак, дунёга келганинга пушаймон ейсан!

– Мен инсонни қонун ҳимоясига олган юртда туғилиб ўсганман. Қонун кучи одамзод томонида бўлиб келган. Қонун одам ўлдиришни эмас, балки тарбиялаш, тўғри йўлга солишни буюради. Аммо сизнинг қонунларингиз инсониятни худди бўғма илон каби бўғиб ўлдиради. Одамларни хеч қандай суриштирувсиз авахтага тикади. Судсиз қамоқхоналарда ўлиб кетишади. Минглаб бегуноҳ инсонлар айбсиз отиб ташланмоқда. Уларни каламушларга талатиш, очлик азобида қийнаш ёки калтаклаш қайси давлатнинг инсоният устидан чиқарган қонунларида бор?

– Ҳар бир янги ҳукумат давлат тепасига келиши биланоқ ўзининг янги қонунларини ишлаб чиқади, – босиқлик билан гапида давом этди қози. – Биз давлат тепасига келдикми, демак, ўзимизнинг қонунимизни ишлаб чиқаришимиз лозим эди. Ишлаб чиққан қонунларимиз эса бугун ўзининг кучини кўрсатмоқда. Инсон устидан ҳукмронлик қилмоқда. У шу қадар қудратлики, одамларни таҳликага солиб қўйди. Инсоният ундан қўрқиб яшайди ва бизга сидқидилдан хизмат қилади.

– Агар сиз тузмоқчи бўлган ҳукуматни ҳукумат деб аташ мумкин бўлса, у инсон ҳуқуқларини, эркини, бахтини, орзу-истакларини худди моғор босган буюмдек оёқлар остида пайпасламоқда. Қотилларнинг қўлига қурол тутказмоқда. Миллионлаб инсонларни оғу билан заҳарламоқда. Қонунларингизнинг кучи шу бўлса, мен унга тупурдим.

– Шаккоклик қилма! – деди титроқ босиб ияги қалтираётган қози. – Бундай дабдабали гапларни йиғиштир!

– Тузган қонунларингиз билан мени кўрқитолмайсиз. Бундай қонунлар олдида таслим бўлмайман. Боя айтганимдек, мен инсон ҳуқуқлари, кадр-қиммати юқори баҳоланган, инсониятни азиз ва мукаррам деб билган улугъ юртда туғилиб ўсганман. Ватанни сотиб, унга хиёнат қилиб, хоин деган тавқи лаънатни пешонамга битиб озодликда яшагандан кўра, сиз айтмоқчи мана шу ахлат иси анқиб турган авахтада ўлганим афзал. Тинчлик, барқарорлик байроғини баланд кўтарган юртга содик ўғлон бўлиб ўлишнинг ўзи шараф! – Қўлдошали ўзининг «Озодлик декларацияси»ни баён этди.

– Менинг юзимга шундай гапларни айтишга уялмадингми? – деди қози гердайиб.

– Агар сиз чинданам қози бўлсангиз, бегуноҳ ўлаётган одамларни золимларнинг ўқидан, зулмидан асранг. Уруш қилаётганларга, қон тўкаётганларга, оғу етиштираётганларга қарши чиқинг. Бу хунрезликларнинг олдини олинг. Одамлар уруш кўравериб, қон кечавериб, кунига биттадан жигаридан жудо бўлавериб юракбағри титилиб кетган. Улар тинчликни, мустақилликни, озодлик ва эркинликни соғинган. Улар фақат тушларидагина жилмаяди, тушларидагини осойишталик бахтидан масрур бўлишади. Сиз халқингизга қарата шундай хитоб қилингики, ёмонлар қўлларидаги қуролларни ташласин! Шум ниятда келганлар азизлар яшаб ўтган муқаддас бу заминни тарк этишсин. Одамлар қўл-

ларига кетмон олиб, бомба ва ўқлардан бағри титилиб кетган ерни боғу роғларга, ғаллазорларга айлантиришсин. Ерга бир ховуч дон сепишса, бутун бир халқни тўйдириш мумкин. Шунда эл сизнинг номингизни шон-шарафларга буркайди. Шунда сиз Аллоҳнинг олдида ҳам, виждонингиз қаршисида ҳам бурчингизни ҳалол адо этган бўласиз! Ахир ҳақиқий қозининг вазифаси, бурчи юртда адолат ва ҳақиқат ўрнатиш эмасми, тақсир?!

Деразадан мўралаб турган қуёшнинг бир чимдим қизғиш нурлари маҳбуснинг соқол босган қорача юзини ҳамда ғазаб ва изтиробдан ёнган кўзларини ёритиб турарди. Қўлдошалининг сўзлари ва ҳаракати қозининг руҳиятига қаттиқ таъсир қилди.

– Бас! – қичқириб юборди у. – Отанг тенги одамга бу қадар беадаблик қилгани уялмайсанми, нобакор!

Қўлдошали сўзлари нишонга текканини билди. У аччиқланмади. Юзини буриб, туйнук олдига келди. Ундан қираётган тоза ҳаводан симириб-симириб нафас олди. У қозининг чиқиб кетишини кутарди.

Қози хонани тарк этмади. Ичида қандайдир куч исён кўтариб, ваъда қилинган бойлик ва амал уни жаҳл отидан тушишга, муросаю мадора йўлини ихтиёр этишга, муҳими, йигитнинг қўнглига йўл топишга ундарди. «Наҳотки биргина сўзни айттириб бўлмаса? Агар Башир билан Дэвидга ваъда бермаганимда, аллақачон бу бадбахтни ўлимга маҳкум этган бўлардим».

У сўнгги имкониятни ишга солди.

– Мана бу китобни ушла! – деди қўйнидан китоб олиб унга узатар экан. – Агар ҳақиқий мусулмон бўлсанг, рост гапни айтасан. Шунда сенга ишонаман. Шу муқаддас китобни қўлингга олмас экансан, демак, сен айғоқчининг кимлигини биласан. Ундан маълумот олиб турганинг ҳақ бўлиб чиқади.

Қўлдошали китобни қўлига олди.

– Сўзларимга ишонасизми? – сўради қозидан.

– Ахир мусулмон одам қўлига муқаддас китобни олгандан кейин ёлғон гапирмайди. Худонинг ғазабидан, икки дунёси кўйиб кетишидан, қиёматгача дўзах оташида ёнишдан қўрқади.

Қўлдошали китобни олди. Унинг қалин муқовасини пешонасига босиб, кўзларига суртди. Қозининг кўзлари чакнади, юзи табассумдан ёришди.

– Ҳақ гапни сўзла, бўтам! Айт, шайтон йўлдан оздирган, сенинг бошинга бу балоларни солган ўша бадбахт ҳозир қаерда? – ғазабини ичига ютиб, мулойим овозда сўради қози. – Унинг исми нима?

– Шу китоб ҳурмати айтган гапларимга ишонасизми? – яна бир бор сўради юраги зада бўлиб кетган банди.

– Мусулмон банда ёлғон гапирмайди, гуноҳи азимга ботмайди. Дўзах азобларидан қўрқади!

Қўлдошали ноилож китобни кўкрагига босди:

– У кўксимда, уриб турган юрагимда!

Қозининг юзи кўкариб кетди.

– Сен даҳрийсан, сен диндан озган жоҳилсан! Худонинг қаҳрига дучор бўлғайсан!!! – ғазабли оҳангда кичқирди қози.

Қозикалон йигитнинг қўлидаги китобни юлиб олди. Қўлдошаланинг туриши, овози, кўзи ва ҳаракати унинг руҳиятига қаттиқ таъсир қилганди.

– Ҳамтовоғининг номини айтишдан кўра ўлимни афзал билдингми? Унинг номини ўзинг билан нариги дунёга олиб кетмоқчимисан? Нима ҳам дердим? Мен сенга ўзимнинг сўнги қароримни айтдим. Энди қайтиб кўришмаймиз.

Қози бу ерда ортиқ қололмаслигини ва маҳбусдан сўз ололмаслигини тушуниб етди. Эшик ортида турган соқчиға қўли билан «Эшикни оч» деган ишорани қилди.

– Бу ақлдан озган банда ўлимга маҳкум этилди! – топшириқ берди у эшик олдида турган соқчиға ва ўзи илдам қадам ташлаб хонадан чиқиб кетди.

Икки нафар соқчи ичкарига кирди. Улар юзларининг ярмини қора мато билан тўсиб олишган, фақат ялтираб турган кўзлари кўриниб турарди.

Улар Қўлдошалининг қўлларини қайириб боғлашди, кейин қўлтиғидан кўтариб, ташқарига олиб чиқиб кетишди. Бу пайтда айрим хоналарда оғриқ ва очлик азобига чидаёлмай ётган тутқунларнинг оху зорлари авжига чиққанди.

Маҳбусни тепага олиб чиқишди. Ташқарида кун ботиб, аста-секин қоронғилик чўкаётганди. Ҳовлида соқчилар юришарди. Бандини қамоқхонанинг орқа томонига олиб ўтишди. Бу ерда ўнга яқин темир қафас ичида махсус боқилган итлар сақланарди. Ҳар бир қафаснинг тепасига рақамлар ёзиб қўйилганди. Итлар бегона одамни кўриб, тирноқлари билан қафасга ёпишиб ириллашди. Тўртинчи қафас олдига келганда соқчилар тўхташди. Ичкарида ўзининг катталиги ва баҳайбатлиги билан ҳар қандай одамнинг эҳсонини чиқариб юбориши мумкин бўлган иккита ит ётарди. Булар катталиги шердай келадиган, бақувват, даҳшатли итлар эди. Уларнинг тумшуғидан қон иси анқирди. Чуқур ва ваҳший кўзларининг атрофи бамисоли ўтли гардиш билан ўралгандек кўринарди. Уларга яқинлашишга одамнинг юраги бетламасди.

Улар бандини кўриб оғизларини хиёл очиб, ўткир тишларини кўрсатиб ириллашди. Оғизларидан кўнгилни ағдаргудек бадбўй ис билан ҳовур чиқди. Баланд ва узун бўйлари, ичига ботган қоринлари, чақнаб турган юмалоқ кўзлари уларнинг очлигидан далолат берарди. Итлар одамни кўриши биланоқ ҳуришдан тўхтаб, олдинги оёқларини темир панжара устига қўйди. Бошларини баланд кўтарган махлуқлар оғизларини хиёл очиб, қип-қизил тилларини чиқариб ўлжага термулиб туришарди. Одатда улар ўлжани кўришлари биланоқ, худди бир-бирларидан қизғанишгандек ириллашарди.

Лекин ҳозир димоқларига урилган қандайдир таниш ис-
уларни ғазабдан туширди ҳамда ўлжага ташланиш ўр-
нига ортга чекинишди.

Қўлдошали қишлоқда катта бўлган. Болалигидан
ит боққан. Бу жониворларга меҳри бошқача эди. Улар-
нинг руҳиятини яхши биларди. Қаршисидаги итлар
одам гўштини еб катта бўлганини бир боқишдаёқ сез-
ганди. «Наҳотки жонимни шулар олса?» деб қўнглидан
ўтказди. Ичкарига кирганда ҳам ўзини йўқотиб қўйма-
ди. Итларнинг кўзига тик боқди. Шунда ҳамма кутган
хол содир бўлмади. Мўъжиза рўй берди. Итлар одам-
нинг юз-кўзларидан қўрқув ва саросимани сезишмади.
Ҳуришдан тўхташди.

Қозининг юрагидаги умид шами ҳали ҳам липиллаб
турарди. Маҳбусни тўртинчи қафасга олиб боришганда
«Балки қўрққанидан таслим бўлар» деб ўйлаганди. У
панжарали деразадан маҳбусни кузатиб турарди. Соқ-
чилар эшикни очишди. Шунда тутқун орқасига қай-
рилди. Нигоҳлари темир панжара орқасида ёниб тур-
ган бир жуфт кўзга тушди. Бу қози эканлигини дарров
таниди. Кейин у худди хонасига кириб кетаётгандек
қафас ичига қараб юрди. Қози деразадан кўзини олиб,
нозирга юзланди.

– Ўлимга тик боққан одамлар ҳақида эшитгандим,
аммо кўрмагандим, – деди. – Қаранг, худди кулбасига
кириб кетаётгандек ўзини ажал чоҳига ташлади-я!

– Нимасини айтасиз, – деди бунга жавобан нозир. –
Биз уни овқатдан ҳам, сувдан ҳам маҳрум қилгандик.
Ўзим олдига тушиб, икки бор яхши гап билан ҳам, ёмон
гап билан ҳам, ҳатто мана бу резина таёқ билан савалаб
ҳам гапиртира олмадим.

– Ҳақиқатан ҳам ҳайратланарли ҳол!

– Иродасининг бу қадар мустаҳкамлиги мени ҳай-
ратга солди. Аслида уни дастлабки куниёқ отиб ташла-
шимиз керак эди. Бироқ Башир жаноблари «Қандай

қилиб бўлмасин, гапиртиринглар, маълумот етказиб турган одамнинг кимлигини билишимиз керак» деб туриб олдилар.

– Махбус Башир жанобларидан ҳам кўпроқ Дэвидни қизиқтириб қолганини тушунмадим. Эргашга кимлар ёрдам бераётгани, кимлар маблағ билан таъминлаб келаётгани ва унинг юртидаги одамлари фош бўлаётган бўлса унга нима? Бунинг учун у жавоб бермайди-ку?

– Уларнинг ўртасида бўлаётган ишлардан афсуски, биз беҳабармиз, – деди овозини пастлатиб нозир. – Назаримда уларнинг ҳаракатидан Қўлдошалига махфий маълумотларни етказиб бераётган одам жуда кўп нарсалардан воқиф бўлса керак. Улар бекордан-бекорга уни қистовга олиб, сиз билан мен тасаввур қилолмаган маблағларни ваъда қилишмаётган. Бахтга қарши, уни гапиртириш ҳеч биримизнинг қўлимиздан келмади. Айғоқчининг номини ўзи билан нариги дунёга олиб кетадиган бўлди.

Бу пайтда Қўлдошали итлардан бирининг жунлари хурпайиб кетган, хумдек келадиган калласини силарди. Бу унга хуш ёқди ва бошини орқага ташлаб фингшиди ва олдинги оёқларига тиралиб керишиб қўйди. Қўлдошали иккинчи итнинг бошини ҳам шундай алфозда силади. Ўзининг жониворларга бўлган меҳрини қўллари орқали уларнинг юрагига етказганди. Турма нозири ҳам махбуснинг итлар томонидан ўлдирилишини томоша қилиш мақсадида дераза олдига келди.

– Қаранг, итлар негадир бурчакка қисилиб олишибди. Бундай ҳолни биринчи кўришим, – деди чанг босиб қолган ойнадан қафас ичида турган махбусга қараб.

Қози бош ирғаб қўйди.

– Ўтган ҳафтада бир махбусни айнан шу қафасга ташлатгандим, – дея гапида давом этди нозир. – Ичкарига кириши биланоқ итлар бир пайтнинг ўзида унинг бўғзидан тишлаб ерга ётқизиб, хаш-паш дегунча қорни-

ни ёриб ичак-чавоғини чиқариб ташлашганди. Ўшанда унинг гўштини икки кун ейишганди. Уч кун муқаддам яна бир маҳбусни тўртинчи қафасга ташлашга қарор қилгандик. Бечора қафас олдига келиб, итларнинг ва-жоҳатини кўрибоқ ўтакаси ёрилиб жон берди. Назаримда уларни фавқулодда махлуқ деб ўйлаган бўлса керак-да.

– Балки ҳозир итларингиз тўқдир? Одам гўштини ейиш жонларига теккандир?

– Бундай бўлиши мумкин эмас, қози. Итларим икки кундан бери ҳеч нарса татишмаган... Қараб туринг, яна икки-уч дақиқадан кейин уни ғажиб ташлашади. Итларда шундай феъл бор, аввалига индамай туришади, кейин оч қолишлари бирдан эсларига тушиб ўлжага ташланишади. Кўзингизни очиб юмгунингизча ҳар қандай тирик жонни тилка-пора қилишади.

Улар деразадан итларга тикилиб туришди.

– Итларингиз ажойиб. Афтидан булар хориждан келтирилган бўлса керак? – сўради қози.

– Буларни Дэвиднинг бошлиқлари бизга совға қилишган. Ҳаммаси ҳам одам гўштини еявермайди. Бешинчи қафасдагилар қочоқлар изидан қувишса, биринчи қафасдагилар туни билан қамоқхонани кўриқлаб чиқишади. Иккинчи қафасдагилар эса қочиб кетган маҳбусларни тутиб келади. Ўта ақлли жониворлар!

– Қўлдошалини нима учун емаганини билдингизми?

– Гўшт ейиш жонига теккандир-да?

– Фикрингизга қўшилолмаيمان-у, аммо бир нарса-ни аниқ айтаман. Менимча, маҳбусда ғайритабiiй қудрат бор.

– Ғайритабiiй қудрат?

– Шундай. У еган калтакларни бошқа одам еганда, азоб-уқубатларга бардош бера олмай ўлиб қоларди. Ёки ваъда қилинган бойликлардан боши айланиб жинни бўларди. Дэвид уни сотиб олиш учун одам боласи-

ни ҳайратга соладиган бойликларни ваъда қилди. Бари бир рози бўлмади.

– Қанча ваъда қилди? – қизиқиб сўради қози нозирга юзланиб. Пулнинг дарагини эшитиб, унинг кўзлари соққадай ўйнаб кетганди.

– Қўлига чек тутқазишди ва хоҳлаган пулини ёзиб олишни ихтиёрига берди!

– Наҳотки?!

– Гапимга ишонаверинг, тақсир!

– Нақадар улкан имконият! – хўрсиниб қўйди қози.

– Назаримда у катта бойнинг ўғли бўлса керак!

– Фикрингизда жон бор. Балки унинг кўнглига йўл топа оладиган бошқа нарса ўйлаб топиш керакдир! Башир жаноблари билиши керак бўлган сирни ўзи билан нариги дунёга олиб кетишига йўл қўймаслигимиз керак.

– Ундан сир олиб бўлмаслигига сиз ҳали ҳам ишонмаяпсизми, тақсир?

– Пулдан юз ўгиргани мени ажаблантирмоқда, Собир афандим. Ахир қайси аҳмоқ чекка хоҳлаган миқдордаги долларни ёзишдан бош тортади. Менга қаранг, балки мен яна бир бор уриниб кўрарман. Агар уни йўлга сололсам, сизнингча, Дэвид пулнинг қанча қисмини менга беради?

– Бир миллион етадими?

Қози типирчилаб қолди.

– Ҳазиллашманг...

– Ишонмаяпсизми?

– Ишоняпман, аммо...

– Лекин сиз уни қанчалик авраманг, қанчалик муғомбирлик ишлатманг, бари бир ундан гап ололмайсиз. Чунки унинг қалбида ўз юртига бўлган меҳр-муҳаббат, садоқат кучли. Қайсидир китобда ўқиганман, «Кимники қалбида ўз ватанига меҳр-муҳаббати кучли бўлса, уни ҳеч ким таслим қила олмайди».

Қози гап тополмай қолди. Шу пайт телефон жиринглади.

Йўлда Фафурни миршаблар тутиб олишди, афт-ангорини кўриб шубҳаланишди. Идораларига олиб кетишадиганда у бошликнинг қўлига юз доллар қистирди.

– Тақсир, сиз ҳам бола-чақали одамсиз, умид билан кўчага чиққансиз.

– Эс-хушинг жойида кўринади, – деди миршаб пулни хамёнига жойлар экан. – Уйимга кетяпман де. Бундай аҳволда ота-онанг кўрса сени танимайди-ку, баччафар!

– Тақсир, дўкондан кийим сотиб олмоқчиман.

– Пулинг борми? – сўради кўзларини ўйнатиб миршаб.

– Топилади...

– Кўрсат!

Фафур ҳар эҳтимолга қарши иккинчи чўнтагига эллик доллар солиб олганди. Пулни кўриб миршаб кўзларининг пахтаси чиқиб кетди.

– Пулни менга бер. Ҳозир сенга ажойиб кўйлак топиб бераман!

У қўйнига қўл солиб, тунда мурдалардан бирининг устидан ечиб олган кўйлакни олиб Фафурга узатди.

– Кийиб ол!

Миршаб пулни олиб, шерикларини эргаштириб жўнаб кетди. Фафур четга ўтиб кийинди. Кейин киракаш машиналардан бирини ёллаб Кобулга жўнади. Хаёлини «Қамоқхонага қандай қилиб кириш мумкин» деган фикр банд этганди. Соқчиларни ишонтирадиган баҳона излади. Машина Кобулга етиб келганида Фафур бошида оғриқ турғазган саволларга жавоб топгандай бўлди. Жон Дэвиднинг телефонига қўнғироқ қилди. Дэвид ўтган сафаргидек куттирмади. Тезда гўшакни олди.

– Эшитаман!

– Дэвид, бу мен, Фафурман!

– Қаердасан?

– Аввалги учрашган жойимизда.

– Нега қайтиб келдинг?

Фафур «Башир мени Саманганга жўнатганини айтибди-да» деб ўйлади. Демак, улар бир-бирлари билан боғланишган. Лекин ҳозир Фафур бу ҳақда бош қотирмади. У ўйлаган мақсадини Дэвиднинг қулоғига етказишга шошилди.

– Зудлик билан сиз билан учрашишим керак.

– Тинчликми?

– Кўришмасак бўлмайди?

– Гапинг шунчалик муҳимми?

– Афтидан, мен Қўлдошалининг алоқачисини билиш йўлини топдим!

– Баширга айтмадингми?

– Қайтиб келганимни ҳозирча унга айтмай турганингиз маъқул.

– Бугун сен билан кўришолмайман, вақтим зиқ. Бир жойга боришим керак.

– Ташрифингизни икки соатга кечиктирсангиз.

Дэвид жим қолди ва кейин шундай жавоб қилди.

– Яхши, ҳозир етиб бораман.

– Сизни қутаман!

Вақт шом бўлганди. У Дэвидни сўзларига ишонтира олсагина уни қамоқхонага олиб бориши мумкин, шубҳаланса шу ернинг ўзида хайрлашади. Қайтиб келганидан Башир хабардор бўлса, иш чаппасига кетади. Балки ҳозиргача Қўлдошалини ўлдириб қўйишгандир. Қамоқхонада маҳбусларни бекордан-бекорга ушлаб туришмайди.

Дэвид келди.

– Хўш, нима гап? – сўради Фафурни кўриши биланок.

– Мен тутқундан сир олиш йўлини топдим.

– Қандай йўл экан?

– Ҳозироқ мени унинг олдига бошлаб боринг.

- Ўйлаб топган режангни айт.
- Менга ишонинг, ярим соат ичида айғоқчининг кимлигини билиб чиқаман.
- Қандай қилиб?
- Фафур ёлғон гапиришга мажбур бўлди.
- Мен унга ярим миллион ваъда қилгандим. У эса бир миллион талаб қилганди.
- Аҳмоқ! Сўраган пулига нега розилик бермадинг?
- Сизнинг маслаҳатингизни олай дегандим.
- Бу гапни ўша куниёқ айтишинг керак эди.
- Ёдимдан кўтарилибди. Кейин у Башир билан учрашмоқчи эканлигини ҳам айтганди.
- Ҳозир Башир ишхонасида эмас, эргалаб қандайдир иш юзасидан идорасидан чиқиб кетган.
- Кетган бўлса қайтиб келади. Ҳозирча бу ҳақда унга индамаслик керак. Аввал кўндирай. Башир билан учрашишга рози бўлса кейин сизга айтаман.
- Дэвиднинг юрагида умид уйғонди.
- Турма нозири шу пайтгача топшириқни адо этган бўлса-чи?
- Ўлдиришни буюрганмисиз?
- Ушлаб туришим керакмиди?
- Фафурнинг вужудини совуқ тер қоплади.
- Балки тирикдир, улгурармиз, – деди.
- Дэвид турма нозирига қўнғироқ қилди.
- Бизнинг меҳмонимиз тирикми?
- Яқинда уни тўртинчи қафасга ташладик.
- Демак, бориб унинг суякларини кўришимиз мумкин экан-да?
- Дэвид, биласизми, мен қамоқхонада ўн йил ишлаб, ўнлаб маҳбусларни тўртинчи қафасга ташлаб, ҳаётимда илк бор мўъжизами ёки Худонинг қудратими, хуллас фаройиб ҳолга дуч келдим.
- Нима бўлди, очикроқ айтинг, ёки қочириб юбордингизми?!

– Айтсам ишонмайсиз. Балки келиб ўзингиз кўрарсиз.

– Юрагимни ўйнатмай тезроқ айта қолинг!

– У итларни худди ўзининг дўстларидек қучоқлаб ўтирибди!

– Ҳозироқ уни хонасига олиб кириг!

Дэвид билан Фафур қамоқхонага йўл олишди. Кун кеч бўлганди. Йўлларда толибларнинг соқчилари пайдо бўла бошлашганди. Улар ўтаётган машиналарни назорат қилишар, кимга тегишли эканлигини сўраб-суриштиришар, шубҳали кимсаларнинг машиналарини тортиб олиб, ҳайдовчиларни ўз идораларига олиб кетишарди. Дэвиднинг машинасини ҳам икки жойда тўхта-тишди. У толиблар етакчиси томонидан берилган рухсатномани кўрсатиб, постлардан ўтиб кетди. Машина қамоқхона дарвозасининг олдида тўхтади. Ичкаридан нозир чиқиб келди.

– Маҳбуснинг аҳволи қандай?

– Хонасига олиб кириб қўйдик.

– Ҳозироқ бу йигитни унинг олдига киритинг.

– Янглишмасам, бу йигит икки кун бурун унинг олдидан чиқиб кетганди.

– Адашмадингиз.

– Сиз маҳбусни тавбасига таянди деб ўйлайсизми?

– Тавбасига таянмаган бўлса-да, бу гал унинг юрагига йўл топгандаймиз!

– Худо омадингизни берсин... Сизга очигини айтдиган бўлсам, маҳбусингизда қандайдир ғайритабиий қудрат мавжуд. Одамларим уни тўртинчи қафасга олиб кетишаётганда кўзларида заррача қўрқув ҳиссини сезишмади. Хонанинг эшиги очилганда одатда кўплаб маҳбусларнинг юраклари бардош беролмай, хушдан кетиб йиқилиб қолишар, айримлари дод-вой солиб еру осмонни ларзага келтиришар, баъзилари эса таслим бўлишарди. Аммо сизнинг маҳбусингиз ходимларимни

зўрлик ишлатишини кутмасдан, ўзи қафас ичига кириб борди. Мени ажаблантирган нарса шуки...

– Бу ҳақда кейин гапириб берасиз, Собир. Ҳозир бу йигитни унинг хонасига олиб кириг. Ярим соат суҳбатлашиб, биз учун муҳим бўлган маълумотни билиб беради.

– Шундайми? – Собир анча нарида турган соқчини чақирди. У шу заҳотиёқ бошлиғининг олдида ҳозир бўлди.

– Буни тўртинчи қафасдан олиб чиқилган маҳбуснинг олдига олиб кир!

Соқчи Фафурни бошлаб ичкарига кириб кетди.

– Агар вақтингиз бўлса, менинг хонамга кирсангиз, бир пиёла чой билан меҳмон қилардим...

Дэвид соатига қаради. Ярим соатни ташқарида тик турган ҳолда ўтказиб бўлмасди...

* * *

– Мени кўриб нимага қайтиб кирдийкин деб ўйлаётган бўлсанг ажаб эмас, – Фафур тошсупада ўтирган Қўлдошалига шундай сўзларни айтиб хонага кириб келди.

– Акаларинг ўргатган бирорта муҳим гап ёдингдан кўтарилган бўлса керак-да! Ахир сен қандай қилиб бўлмасин, ўзингга берилган топшириқни бажаришинг керак-ку, – деди бепарволик билан.

– Ажалга дуч келсанг, ақлинг кираркан. Лекин мен бу гал бошқа одам бўлиб олдингга қайтиб келдим.

– Бошқа одам бўлсанг нега афт-ангоринг ўзгармаган, кийимнингни ўзгартирибсан, холос. Аслида юзингга бошқа ниқоб тақиб олишинг керак эди.

– Кел, баҳслашиб ўтирмайлик. Вақт тиғиз. Бу ердан чиққанимдан кейин мени Эргашнинг олдига жўнатишганди. Йўлда ўлиб кетишимга бир баҳя қолди. Арчанинг кичкинагина томири ҳаётимни сақлаб қолди. Унда

осилиб турар эканман, кўп нарсаларни хаёлимдан ўтказдим. Сўзларингни эсладим. Хатоларимни англадим.

– Наҳотки англаб етган бўлсанг?

– Ҳа, кеч бўлса ҳам англадим.

– Нега унда яна бу ерга қайтиб кирдинг?

– Айбларимни сени бу ердан озод қилиш билан ювмоқчиман.

– Мени қутқарганинг билан юрагинг пок бўлармикин?

– Қилган хатоларимни ҳукумат кечирадим, йўқми – буни кейин гаплашамиз. Ҳозир қандай қилиб бўлмасин, сени бу ердан олиб чиқиб кетишни маслаҳатлашиб олсак.

– Мени қутқариш қўлингдан келармикин?

– Йўлини топдим. Бунинг учун фақат менинг гапимга қулоқ солишинг керак.

– Эшитаман!

– Сен Дэвидга бир миллионга рози бўлганингни айтасан...

– Дэвид ишонади деб ўйлайсанми? У сен ўйлаганчалик аҳмоқ эмас.

– Ишонмаганида мени бу ерга бошлаб келмасди.

– Мен нима қилишим керак?

– Башир билан учраштиришини талаб қиласан.

– Нега энди Башир билан учрашар эканман?

– Унга айтадиган муҳим гапларим бор дейсан.

– Ўша сўхтаси совуқ мени қабул қилармикин?

– Гапимни бўлмайдур. Биз йўлга чиқамиз. Табиийки, соқчилар ҳам бизни кузатиб боришади. Йўлда нима қилиш кераклигини менга қўйиб бер.

– Борди-ю сен ўйлаган режа амалга ошмасачи?

– Ошади, мен бунга ишонаман. Қолаверса, Дэвиднинг мақсади қандай қилиб бўлмасин, сендан маълумот олиб турган одамнинг кимлигини билиш.

– Кейин нима қиламан?

– Сени юртингга кузатиб қўяман.

– Ўйлаб топган режангни муваффақиятли чиқишига унчалик ишончим йўқ. Миллион долларга рози бўлганимга Дэвид ишонар, аммо Башир билан учрашишга йўл қўймаса керак.

– Улар сен ўйлаганчалик эмас. Ҳар иккиси ҳам офзингдан чиқадиган бир оғиз сўзингга маҳтал бўлиб туришибди.

Қўлдошали қандайдир томондан Фафурнинг ҳақлигига ишонгиси келди. Аммо бари бир Баширнинг олдига олиб боришларига у қадар ишонмади.

– Балки уни шу ерга чақир шар.

– Чақир шадиган бўлса, яна бир баҳона ўйлаб қўйганман, – деди Фафур. – Сен ўша маълумот бериб турган одамнинг исмини билмайман, аммо кўрсам танийман. У билан эртага учрашим керак эди. Ҳозироқ мени лашкарбошининг олдига олиб боринглар деб талаб қил.

– Билганингни қил, менга ўлим ҳукми ўқилганини унутма. Сен ўйлаган режа амалга ошмаса ёки хийла эканлигини билиб қолишса, сени ҳам менга қўшиб терингни шилишади.

Фафур айтган муддат тугаганиди. У эшикни тақиллатди. Соқчилардан бири келди.

– Бизни назоратчининг олдига олиб чиқинг!

Соқчи эшикни очди ва иккисини назоратчининг хонасига олиб киришди. Дэвид шу ерда эди. Қўлдошалини кўриб, «Кўндирибди» деб ўйлади.

– Бир миллионга рози бўлди, – деди Фафур Дэвидга яқин келиб. – Лекин у Башир билан учрашиши лозим экан.

– Башир билан?

– Шундай, унга айтадиган муҳим гапи бормиш.

– Баширни бу ерга чақиролмайман.

– Унинг талабини бажаришимиз керак.

– Унда мен Баширни хабардор қиламан, балки унинг ўзи келар.

– Йўқ, олдига борганимиз маъқул. Эртага махфий маълумотларни бериб турадиган одам билан кўришиши керак экан.

Дэвид ўйланиб қолди. Кейин Ғафурга қаради.

– Яхши уни олиб борамиз, – деди ва нозирга юзланди. – Бизга иккита соқчи берсангиз.

– Улар тезда қайтиши керак.

– Хавотир олманг, у ерга борганимизда бизга Баширнинг одамлари ёрдам беради.

Улар бирин-кетин ташқарига чиқишди. Дэвид ҳар эҳтимолга қарши Қўлдошалининг қўлига кишан солишни буюрди. Соқчиларнинг ҳамроҳлигида пойтахтга йўл олишди.

Ташқарига росмана қоронғилик тушганди. Осмон булутли эди. Совуқ эпкин эсарди. Ғафур ўйлаган режасини амалга ошириш учун пайт пойларди. Дэвиднинг олдидан соқчилардан бири ўтирарди. Орқа томонда яна бир соқчи келарди.

Биз илгариги бобларимизда айтиб ўтганимиздек, Ғафур анча абжир ва қўл жангидан яхшигина хабардор эди. Бир ҳамла билан машинадагиларни тинчитиб қўйиш қўлидан келарди. Лекин пайт керак эди. Йўлда толибларнинг иккита пости бор. У ерда қуроолланган соқчилар ўтган машиналарни назорат қилишади. Ундан ўтиб олишгач у ёнига етти-саккиз чақирим масофа қолади. Шундан фойдаланиб қолиш лозим. Улар постдан ўтишди. Соқчилар Дэвиднинг машинасини таниб қолишгани учун йўлни очиб беришди. Постдан ўтишлари биланоқ Ғафур ҳаракатга тушди. Олдин у кимга зарба беришни ўйлади. Соқчиларнинг иккиси ҳам қуроолланганди. Қўлларида автомат, белларида пичоқ ва тўппонча. Қўлдошали Ғафурнинг қарашини тушунди ва соқчига яқинроқ сурилди. Шундай қилганида унинг автоматини олишига халақит қилган бўларди. Ғафур биринчи бўлиб олдиндаги соқчининг бошига мушт ту-

ширди. Дэвид шеригига нима бўлганини тушуниб етмай, энсасига келиб тушган зарбадан ёнбошлаб қолди. Орқадаги соқчи автоматни қўлига олишга улгурмади. Қўлдошали тирсаги билан соқчининг биқинига шундай ўхшатиб туширди-ки, қуролини ташлаб, оғриқ турган жойни чангаллаб додлаб юборди. Фафур машинани тўхтатди. Бу орада Дэвид бир оз ўзига келганди. Ёнидан қуролини олишга чоғланаётганда яна бир зарба миясининг қоқ ўртасига тушди ва узоқ муддат ўзига келмайдиган бўлди. Олдиндаги соқчи ҳушини йўқотганди. Фафур Қўлдошалининг қўлидаги кишанни ечди. Машинани вайронага айланган уйнинг олдида тўхтатди. Уччаларини кўтариб пастга туширишди. Қўлдошали соқчиларни ўзига келиб қолиши мумкинлигини ўйлаб қўл-оёқларини боғлаб ташлади.

– Олдимизда яна битта пост бор, – деди Фафур Дэвиднинг ерга тушиб кетган телефонини олар экан.

– Айланма йўл йўқми?

– Билмайман.

– Унда олға!

Фафур машинани ҳайдади. Икки чақиримча юришгандан кейин постга келишди. Ўнга яқин толиблар гулхан атрофида чой ичиб, айримлари наша тортиб ўтиришарди. Улардан бири йўлнинг ўртасига чикди ва қўли билан тўхташ ишорасини қилди. Бу ердан ҳужжатсиз ўтиб кетишнинг иложи йўқ эди. Қўлдошали автоматни қўлига олди. Фафурнинг қуроли ҳам отишга шай турарди. Соқчилардан бири автоматнинг учини уларга қаратиб турарди.

– Кимсизлар?

– Биз қамоқхонадан келяпмиз.

– Кимнинг одамисизлар?

– Башир оғанинг!

– Ҳужжатларинг?

Соқчи яқин келиб қолганди. Қўлдошали кўз қири билан унинг шерикларига қаради. Улар нима ҳақидадир баҳслашиб ўтиришарди. Қўлдошали автоматнинг тепкисини босди. Фафур ҳам қуролини ишга солди. Толибларнинг бирортаси ўрнидан туришга улгуролмади. Қўлдошали тезликни ошириб, қоронғида кўздан ғойиб бўлди. Лекин соқчилардан бири ўзини панага олишга улгурганди. У машина ортидан ўқ узди. Ўқлар ҳавода пушти ранг из қолдириб визиллаб ўтарди. Фафур машинанинг чайқалиб бораётганини сезиб қолди. Қўлдошалига қаради. Ўқлардан бири унинг елкасига текканди. Фафур тормозни босди. Ярадорни орқага олиб, ўзи рулга ўтирди. Шаҳарга кириб бўлмасди. Ҳар қадамда толибларни учратиш мумкин, қолаверса, уларни шаҳарда қиладиган ишлари ҳам йўқ. Фафур машина рулини Мозори Шарифга бурди. Қўлдошалининг ахволи оғир эди. Оғриқдан инграрди.

Эрталабга яқин улар шаҳарга етиб келишди. Бу ёғига пиёда юриш керак эди. Одамлар уйғонишган. Кўчаларга қуролли одамлар чикқан. Истаган пайтда тўсишлари мумкин. Фафур машинани қир томон бурди. Қачондир бомба тушиб хандаққа айланиб қолган чуқурга туширди. Қўлдошалини кўтариб пастга олди.

– Ахволинг яхшими?

– Ўлмагудекман..

– Бир оз чидаб тур, ярангни боғлаб қўяман.

– Менга телефонни бер!

– Аввал ярангни боғлаб қўяй!

– Телефонни бер дедим!

– Тонг саҳарда кимни безовта қилмоқчисан?

– Айтганимни қил! – Қўлдошалининг овози жиддий эди.

Фафур Дэвиддан тортиб олган телефони унга узатди.

– Энди ўн қадам нарига бориб тур, – ярадор автоматнинг учини шеригига тўғрилади. Фафур бир неча қадам ортга тисарилди. Қўлдошали керакли рақамларни тер-

ди. Бир оздан кейин гўшакни олган одамнинг «Эшитаман» деган сўзи Фафурнинг қулоғига ҳам етиб келди.

– Иккинчи манзилда... учинчи тирик...

– Уни кўрдингизми?

– Ҳа!

– Иккинчининг манзилини айтинг?

Қўлдошалининг жавоб қайтаришга холи қолмаганди. Қўлидаги телефон тушиб, тупроқ устида сирпаниб анча нарига бориб қолди. Ундан ҳамон нотаниш кимсанинг овози келарди.

– Алло, мени эшитяпсизми? Алло!

Фафур телефонни қўлига олди. Қўлдошали автоматга интилди. Бироқ унинг қувватсиз ва қалтироқ қўллари қуролга етиб бормади.

– Мен одамингизни қамоқхонадан олиб чиқдим. Уни юртга қайтармоқчи эдим. Бироқ йўлда бизни толиблар ўққа тутишди. У елкасидан яраланди. Ҳаёти қил устида турибди. Ёрдам беришнинг иложи йўқ.

– Сиз кимсиз, исмингизни айтинг?

– Мен Фафурман!

– Фафур?! Ҳозир қаердасиз?

– Мозори Шариф яқинидаман.

– Манзилни айтинг?

Фафур турган жойини яхши биларди. Айтди.

– Йигитларингиз яқинлашганда шу рақамга қўнғироқ қилишсин! Мен ҳамиша шу телефонда бўламан!

– Одамимизни чегарага олиб кела оласизми? Бунинг учун истаган талабингизни бажаришга сўз бераман!

– Бунинг иложи йўқ. У кўп қон йўқотди.

– Тўхтаб, бизнинг одамларимиз боргунча унинг олдида тура оласизми? Беш соат уни назорат қилиб туришга сўз беринг!

Фафур бир оз ўйланди. Қўлдошалини олиб кетиш учун келган одамлар, албатта уни таниб қолишлари мумкинлигини ўйлади.

– Яхши, мен унинг олдида тураман. Бироқ одамларингизнинг қораси кўриниши биланоқ ғойиб бўлман.

– Сиз қўрқманг, одамларим сизга тегишмайди. Балки ҳамкорлик қилармиз!

– Менинг оёғимдан бошимгача гуноҳ. Ҳамкорликка рози бўлиб, ўзимни сизнинг қўлингизга топшириб қўймоқчи эмасман. Бу ерда бажарадиган муҳим ишларим, тузатадиган хатоларим бисёр!

– Хатоларингизни бирга тузатамиз.

– Буни ўзим уддаламоқчиман. Аввал Эргаш билан ҳисоб-китоб қиламан, кейин Мирзааҳмадни тинчитаман.

– Улар бизга тириклайин керак.

Фафур бир оз ўйланиб турди-да:

– Мирзааҳмадни қўлингизга топширишга сўз берман, аммо Эргашни қайтариш қўлимдан келмайди.

– Нега?!

– Унга ўлим ҳукми ўқилган.

– Ким ўқиган ўша ҳукмни?

– Керакли пайтда ўзим сиз билан боғланаман!

Фафур телефонни ўчириб қўйди. У бундан кейин бажарадиган ишлари ҳақида ўйлади...

ЮРТДА

ХАБАРНОМАДАН

Шошилини топшириқномага биноан қуйидагилар аниқланди:

Юсуф Аҳмад 1981 ва 1985 йилларда махсус топшириқ билан Пешовардаги Бадабер лагериди бўлган. Қўлга олинган Афғонистон ва Шўро аскарлари билан ишлаган. Лагерда жанговар тайёргарликдан ўтиш мақсадида келган хорижлик жангариларга қўпоровчилик ва диверсия ишларидан сабоқ берган. Асирлардан олинган маълумотларни ўз идорасига узлуксиз жўна-

тиб турган. Лагер портлатиб юборилгач Юсуф Аҳмад бошлиқларининг топшириғи билан Қандаҳордаги лагерда ишни давом эттиради. 1985 йилнинг 23 декабрида самолётдан ташланган бомба остида қолиб халок бўлади. Шу сабабли маълум қилинган шахснинг ҳаётига оид маълумот олиш имкони бўлмади.

Маҳмудов Покистондан жўнатилган маълумотномани Қодирнинг ҳужжатлари орасига тикиб қўяр экан, имкониятлардан яна бирига қизил қалам тортишга мажбур бўлди. Энди унинг қўлида иккита козер қолганди. Кучлар баробар. Қайси бири шубҳаларини асослайди, қайси бири шубҳаларига нуқта қўяди. Лекин орадан ҳеч қанча вақт ўтмай иккинчи умид ҳам сўнди.

Маҳмудовнинг умиди ёлғиз Фафурдан эди. Сўнгги бор Қодир билан учрашган, уни яқиндан билган шу. Тақдири ҳақида бирор нарса билиши аниқ. Агар у ҳам бирор фикр айтолмаса, шу пайтгача қилинган ишларнинг бари самарасиз яқун топади. Фафур афғонда тўрт йил юрди. Эргашнинг ёрдамчиси сифатида мамлакатнинг кўпгина шаҳарларидаги жангарилар тайёрлаш лагерларида бўлган. У ерда кимлар бор, қаердан келишган, нима ишлар қилишади – буларнинг бари унга аён. Мухими, бирга хизмат қилиб, у ерда қолиб кетган собиқ афғончиларни танимаслиги мумкин эмас.

Маҳмудов қўшни давлатлардаги ҳамкасблари билан боғланиб, Фафурни қўлга олишга ва Ўзбекистонга қайтариш тўғрисида топшириқномалар жўнатган бўлса-да, ҳозиргача жавоб бўлмади. Демак, Фафур у айтган мамлакатларга ўтмаган. Бошқа қаерга бориши мумкин. Ўлмаган бўлса шу пайтгача хабари чиқарди. Балки Қирғизистонда қолдими? Махдийнинг одамлари сафига қўшилиб кетмадимикин?

Маҳмудов айни пайтда Қодир ҳақида маълумотларни жамлашни давом эттирарди. Ходимлари «Олтинтопар» қишлоғида бўлиб, Қодирнинг шахсига оид

кўпгина маълумотлар келтиришди. Уларда фақат со-
биқ афғончининг яхши фазилатлари кўрсатилганди.
Ўртоқлари, ҳамқишлоқлари қахрамон йигит билан
фахрланишларини айтишарди. Ижобий маълумотлар
Маҳмудовнинг руҳига таъсир қила бошлади. Жангчи-
нинг жангда халок бўлганига ишончи ортиб борарди.
Агарда Фафур топилмаса, у билан алоқага чиқишнинг
иложи бўлмаса, Қодир учун очилган ишни ҳаракатдан
тўхтатишга мажбур.

Эшик тақиллади. Маҳмудов қоғозларни йиғишти-
риб, «Киринг» деди. Ёрдамчиси кирди.

– Қўлдошали алоқага чиқди, ўртоқ полковник!

– Тирик эканми?

– Яраланибди. Биз билан гаплашаётганда халок бўлди.

– Халок бўлди?

– Шундай. Чегарамиздан ўттиз чақиримча ичкарида.

– Қамоқдан қандай қочибди?

– Қидирувдаги Фафур қутқазган. Йўлда уларни то-
либонлар ўққа тутишган. Қўлдошали яраланган. Кўп
қон йўқотиш натижасида халок бўлган.

– Фафур тирик эканми?

– Шундай!

– У Афғонистонда бўлиши мумкин эмас, қандай қилиб...

– У биз билан боғланди!

– Мени ҳозироқ у билан боғланг!

– Бунинг иложи йўқ, ўртоқ полковник. Алоқа воси-
таси узилган, аммо керак пайтда ўзим сизлар билан
алоқага чиқаман, – деди.

– Унинг алоқага чиқишини бир соат ҳам кутолмай-
ман. Менга сув билан ҳаводек зарур! Қўнғироқ қилиши
билан мени боғланг!

– Тушунарли, ўртоқ полковник!

Маҳмудовнинг юрагидаги сўнган умид яна уйғонди.
Қўлидаги жилдни архивга эмас, пўлат сандиғига солди.

ЧЕГАРАДА

Ёрдамга келаётган жангариларнинг ўққа тутилиб, йўқ қилинганини эшитган Махдийнинг руҳи тушиб кетди. Алам устида чой ичиб турган пиёласини тошга уриб синдирди. Гарчи бақирмаган бўлса-да, пиёланинг овозини эшитган шериклари унга хавотирли қарашди. Махдийнинг кўзлари ғазабдан чакнаб турганини кўриб, қандайдир кўнгилсизлик бўлганини ва бу кўнгилсизликнинг оқибати яхшиликка олиб келмаслигини тушунишди. Биргина пиёланинг синиши кўпчиликнинг юрагида қўрқув хиссини уйғотганди. «Бизни пайқашибди» деб ўйлашди улар.

Махдийнинг боши қотди. Орқага қайтадиган йўл ёпилганди. Топшириқ бажарилмаса, Башир унга омонлик бермайди. Қундузга эмас, икки ой яшаган ғорга ҳам сизмайди. Олдинга юришнинг иложи йўқ. Олтмишта одами бутун бир армияга қарши чиқолмайди. Нима қилиш керак?

Махдий узок мулоҳазадан кейин Чимёнга кириб боришга қарор қилди. Ахир бу ерда уни қўллайдиган, кутиб оладиган, муҳими, унинг учун қўлига қурол олиб жанг қиладиган одамлар бор. Маълумотларда улар кутишаётгани айтилган.

Чегарачиларга жангарилар ўтадиган йўлак эмас, балки уларнинг қаерда туришгани ҳам маълум эди. Махдий бошлиғи билан алоқага чиққанда ҳарбий алоқа бўлими ходимлари уларнинг суҳбатини тутиб олишган ва Махдийнинг турган жойини аниқлашган эди. Ватан ҳимоячилари жанговар тайёргарликда туришарди. Махдий чегарани бузиб ўтиш йўлини ўрганди. Ҳозирги ўрни ичкарига кириб бориш учун қулай эди, бироқ тепаликнинг орти ясси текислик, пастга тушаётган одам олисдан кўзга ташланиб қолиши мумкин эди. Махдий бошқа жой излади. Ярим тунда одамларини эргашти-

риб йўлга чиқди. Жойнинг ўзгартирилиши ҳам жангарилардаги шубҳани кучайтирди. Улар икки кун йўл юриб, довлонлардан ошиб янги манзилга етиб келишди.

Махдий шубҳа билан яшашга одатланганди. Йўлга тушишдан аввал иккита жангарини аввалги жойида қолдирганди. Улар икки кундан кейин, белгиланган соатда пастга тушишлари ва аскарларни ўққа тутишлари лозим эди. Улар катта қийинчиликлар билан бўлса-да, Махдийнинг топшириғини бажаришди.

Тун қоронғи ва майдалаб ёмғир ёғиб турган бўлишига қарамай аскарлар чегара бузувчиларни пайқаб қолишди. Отишма бошланди. Жангарилардан бирига ўқ тегди, иккинчиси ортга қайтди. Бу пайтда Махдий чегарага етиб келганди. Биринчи вазифаси озик-овқат захирасини кўпайтириш, кейин эса уни қўллаш мақсадида бўлган қишлоқдаги танишлари билан алоқага чиқиш эди. Яйловларда мол-қўйлар ўтлаб юрарди. Жангарилар уларни бўғизлаб, этларини ўзлари билан тоғлар ичидаги қароргоҳларига олиб кетишди. Ўт-майсалар устига тўкилган қонлар аҳолида шубҳа уйғотди. Буни яхши ниятдаги одамлар қилмаганини билган одамлар чегарачиларни огоҳлантиришди.

Эртаси куни Махдийнинг одамлари ярим тунда зас-тавага ҳужум уюштиришди. Махди одамларига аскарларни ва зобитларни асирга олиш, штабдаги қурол-яроғларни қўлга киритиш вазифасини топширди. Лекин кутганидек бўлмади. Чегарачилар жангариларнинг ҳужумини қайтаришди. Махдий орқага чекинишга мажбур бўлди. Одамлари йўлда учраган биноларни, кўприкларни портлатиб кетишди. Шу тариқа тоғлар ичида кўздан ғойиб бўлишди. Жойлашган манзиллари икки давлатнинг оралиғидаги тоғлар эди. Душман изидан қувган аскарлар ичкарига киришолмади. Орадан икки кун ўтказиб, Махдий яна чегарага ҳужум уюштир-

ди. У қандай қилиб бўлмасин, танишлари билан алоқа ўрнатиши зарур эди. Улар Махдийни қўллаб-қувватлаши, озиқ-овқат билан таъминлаши, одамлари сафига қўшилиб жанг қилиши керак эди-да. Бироқ уни қишлоқда ҳеч ким қарши олмади. Ташкилотдан катта миқдорда маблағ олиб турган кимсаларнинг ваъдалари пуч эканлиги маълум бўлди. Бу Махдийнинг ишончини ва умидини ер билан битта қилиб ташлади.

Тошлар орасида беркиниб ётган Махдийнинг юраги худди сихга тортилган этдек қовуриларди. Қўлида чегара атрофидаги муҳим қурилишлар ва объектларнинг чизмалари бор эди. Уларни портлатиш тўғрисида топшириқ олганди. Энди у ана шу топшириқни бажаришга қарор қилди. Бунинг устига қўшни Қирғизистон ҳам аскарларини чегараларига келтирган, осмонда ҳарбий самолётлар, вертолётлар пайдо бўлиб қолганди.

Чорвоқ сув омборини портлатишга Махдийнинг ўзи раҳбарлик қилди. Ярим кечада олти нафар жангариларни эргаштириб омборга жўнаб кетди. Омборда икки миллиард куба метр сув захираси бор эди. Тўғонлар портлатилса, сув йўлида учраган ҳар қандай биноларни теккислаб кетиши ва шаҳар йигирма беш метр сув остида қолиши мумкин эди. Жангарилар тўғонни гранатометлардан ўққа тутишди. Бироқ туғон мустаҳкам бўлгани учун тирноқдек тош ҳам кўчмади. Кейин қўлбола миналар ўрнатишди, бу ҳам натижа бермади. Кейинги режаларини амалга оширолмадилар. Аскарлар етиб келишди. Махдий одамларини эргаштириб тоғ томон қочишга мажбур бўлди. Йўлда қишлоқ одамларидан икки-учтасини асирга олди. Кечки пайт ҳарбийлар жангарилар жойлашган ҳудудни ўраб олди. Қишлоқ аҳолиси ҳудуддан олиб чиқиб кетилди. Отишма бошланди. Қирғизистон ҳукумати жангариларни Кўктош довонидан ўтиб кетишлари мумкин деган таҳминда бу ерга катта қуч ташлади.

Махдий ёрдамчиларини тўплаб, чегарачилар халқасини ёриб ўтиш мақсадида маслаҳатлашди. Тонгда застава биносини ишғол қилишга келишиб олинди.

Бир пайтлар жангариларнинг оч қолдирганликда айбланган ошпаз йиғилиш тугашини кутарди. Махдий холи қолгач унинг ҳузурига кирди.

– Мен сени чақирмагандим, нега кирдинг?

– Ҳисоб-китоб қилиш учун чақиришингни кераги йўқ!

– Қанақа ҳисоб-китоб!

– Хотиранг ўтмаслашиб қолибди-да! Мени ноҳақ ўғирликда айблаб, кўпчилик олдида дўшпослаганингни унутдингми, ит?

Ит деган сўз Махдийнинг нафсониятига ўқдек ботди ва ошпазни ёмон ниятда кирганини тушуниб қўлини пастга туширди. Унинг пажналари тўшпончага югурганини сезган ошпаз қуролнинг тепкисини босди. Ўқ Махдийнинг кўкрагига қадалди. Бир неча қадам нарида турган жангарилар тарсиллаган овозни эшитиб ўринларидан туришди. Етиб келишганда Махдий тошлар устида чўзлиб ётар, ошпаз эса аллақачон ғойиб бўлганди...

Махдийнинг ўз одами томонидан отиб ўлдирилиши тўдани баттар ташвишга солди. Унинг ўрнига тайинланган Абдурашид одамларни эргаштириб, Кўктош довони томон қочишга мажбур бўлди. Жангарилар аскарлар хужумидан қочгани билан осмонларда пайдо бўлган вертолётлардан омон қолмасликларини билмасдилар.

Еттинчи китоб тугади

МУНДАРИЖА

Шошилинч хабарнома	3
Кобул.....	3
Олтинтопар қишлоғи.....	14
Саманган	19
Юриш	29
Кобул	33
Дубай.....	60
Юртда.....	73
Кобул	79
Юртда.....	89
Шоҳимардон	100
Чегарада.....	110
Чеченистон	123
Кобул.....	126
Юртда.....	142
Кобул.....	145
Чеченистон	154
Кобул.....	163
Саманган	170
Москва	184
Кобул	192
Юртда.....	216
Чегарада.....	219

Адабий бадиий нашр

ИСОҚЖОН НИШОНОВ

**АФҒОН ШАМОЛИ
ҚОРА АФҒОН**

*Роман
Еттинчи китоб*

Тўлдирилган қайта нашри

Мухаррир
Жаҳонгир ЖҶРАЕВ

Мусаххих
Мадина МАҲМУДОВА

Бадиий мухаррир
Уйғун СОЛИҲОВ

Саҳифаловчи
Суннат МУСАМЕДОВ

Техник мухаррир
Умидбек ЯҲШИМОВ

Лицензия рақами: АІ № 252, 2014 йил 02.10 да берилган.

Босишга 2016 йил 29.08да рухсат этилди.

Бичими 84x108^{1/32}.

Босма табағи 7,0. Шартли босма табағи 11,76.

Гарнитура «Peterburg». Офсет қоғоз.

Адади 5000 нусха. Буюртма № 175.

Баҳоси келишилган нарҳда.

«Янги аср авлоди» НММда тайёрланди.
100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:

Нашр бўлими – 147-00-14; 129-09-72;

Маркетинг бўлими – 128-78-43; 397-10-87;

факс – 273-00-14;

e-mail: yangiasravlodi@mail.ru